

helsinška povelja

umesto uvodnika

Sonja Biserko
Kosovska završnica 3

kosovska završnica

Dubravka Stojanović
Kraj nacionalne arogancije 6

Bojan al Pinto-Brkić
Realnosti koje preziremo 8

Ivan Torov
Ko, zapravo, siluje Srbiju. 9

Teofil Pančić
Miki Maus u Prištini 11

Velimir Čurgus Kazimir
Između statusa i svakodnevice. 11

esej o islamu i hrišćanstvu

Mile Lasić
"Clash" kultura ili nekultura. 13

postizborno ogledalo

Nastasja Radović
Srpska posla, po Sizifu. 26

Slobodanka Ast
Od žena zavisi. 27

vojska i država

Stipe Sikavica
Čemu služe praznici. 29

in memoriam

Olga Popović Obradović (1954-2007). 31

Latinka Perović
Osobeni trag u srpskoj istorijskoj nauci. 32

Sonja Biserko
Naučni autoritet i aristokratska pojava 33

Sima Avramović
Protiv stereotipa - u struci i u životu. 34

Obrad Savić
U pohvalu usamljenosti. 34

koreni antimoderne političke kulture u srbiji

Olga Popović - Obradović
(Jedno)partijska država 35

pismo iz crne gore

Igor Perić
(I)lustracija jednog vremena. 41

refleksija brežnjevljeve doktrine

Sead Hadžović
Ko je odgovoran za rat. 42

povodom pokretanja znanstvenog internet-projekta

Mile Lasić
Šta je to genocid 43

nova izdanja

Srđan Vrcan
Nema genocidnih naroda, ali ima genocidnih politika. ... 45

Todor Kuljić
Samorefleksija kulture sećanja. 48

inicijativa koalicije oko ldp

Predlog Deklaracije o genocidu u Srebrenici 47

potreba revitalizacije un

Ljubiša Sekulić
Konjunktura i rizici 49

povelja na licu mesta

Gordana Perunović Fijat
Kikinda: Pozitivno potkopavanje. 51

umesto eseja

Nenad Daković
More. 53

sport i propaganda

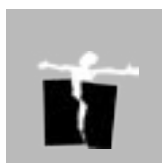
Ivan Mrđen
Izazovi iz Tatabanje 54

etničke zajednice u kneževini srbiji (4)

Olga Zirojević
Rumuni 56

naša pošta

Rade Vukosav
Pravo građana na ličnu sigurnost i zaštitu svojine 57

PIŠE: SONJA BISERKO

Kosovska završnica

Rešavanje kosovskog pitanja ušlo je u završnu fazu. Ahtisarijev predlog je na stolu kako Albanaca, tako i Srba. Kada je o tome reč, u Beogradu nedostaje svest o tome da je kosovsko pitanje i jedno od prioriternih međunarodnih pitanja, jer se na njemu, kao i prethodnih godina u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, definišu nova pravila i principi. Oni se oslanjaju na postojeće principe, kako Povelje UN i Završnog helsinškog akta, tako i na druge međunarodne dokumente. Međutim, aktuelna međunarodna konstelacija, odnosno nestanak bipolarnog sveta, otvara sasvim novo polje za primenu međunarodnog prava. Jugoslovenska kriza je bila jedinstvena prilika da se međunarodno pravo profiliše bez hladnoratovskog tereta. Ipak, delovanje međunarodne zajednice u poslednjih 15 godina još uvek je bilo pod velikim uticajem odnosa snaga stvorenih u prethodnih 50 godina. Otuda mnoge nedoslednosti u primeni principa, a ponekad i popuštanje pred realnošću, kao što je bio slučaj sa Dejtonskim sporazumom.

Uprkos svemu, međunarodna zajednica je od devedestih godina XX veka vodila politiku *appeasement* prema Srbiji, uvek je izlazila ususret njenim ucenama i pristajala na situacije *fait accompli*. Zbog takvog stava ispašta ceo region. I Ahtisarijeva ponuda podseća na plan Z-4, dakle na ponudu hrvatskim Srbima koju je Beograd odbio. Kao što je plan Z-4 u principu bio protiv Hrvatske, tako je i ovaj protiv Kosova. Ahtisarijev plan kosovske Srbe trajno stavlja u poziciju instrumenta Beograda, a Albance ostavlja u konstantnoj frustraciji. Kosovo je suviše mali prostor za takav teritorijalni inženjering koji sputava razvoj celog regiona. Uostalom, u lamentiranju nad Kosovom, niko se nije setio da napravi poređenje sa Vojvodinom. Vojvodina nikada ranije nije bila srpska, pa je tokom XX veka uz konstantni etnički inženjering (naseljavanjem Srba iz cele bivše Jugoslavije) to postala.

Prošlo je više od 10 godina od zaključenja Dejtonskog sporazuma, što je dovoljno da se sagledaju njegova ograničenja, a čija je funkcija prevashodno bila da zaustavi rat u BiH. Primena etničkog principa kao osnove pokazala se poraznim i za BiH pogubnim rešenjem. Otuda i odluka Kontakt-grupe da isključi mogućnost podele Kosova, što je u osnovi jedini pristup Beograda, kada je reč o rešenju kosovskog statusa. U proteklih 8 godina, podela Kosova bila je polazna tačka beogradske strategije što je podrazumevalo blokiranje integracije Srba u

kosovske institucije, stalno demoniziranje Albanaca i podrivanje međunarodnih napora. Isključivanje podele kao mogućnosti zateklo je Beograd nespremnim, što se odrazilo i na njegovu strategiju, koja osim floskule "više od autonomije – manje od nezavisnosti", nema nikakav sadržaj.

Upravo se na tom primeru može sagledati nezrelost političke elite u Srbiji, jer ni u jednom trenutku nije razmišljala o bilo kakvom kompromisnom rešenju. Navikla da međunarodna zajednica podleže njenom pritisku i stalnom "kreiranju nove strvarnosti na terenu", srpska elita je pokazala i nepoznavanje međunarodnog konteksta, kao i to da ne priznaje Albanace za ravnopravnog partnera. Svojevrnsni rasizam i nipodaštavanje Albanaca su, u raznim prilikama, pokazali svi srpski akteri involvirani u pregovarački proces.

Srpska elita negira albansku naciju, jer, kako tvrdi Smilja Avramov, "teškoće u rešavanju albanskog problema proističu iz okolnosti da je, za razliku od evropskih zemalja, koje su bile nacije pre nego što su stvorene države, Albanija je postala država pre nego što je postala nacija". Ona takođe tvrdi da je "etnogeneza Albanaca, ili preciznije rečeno pojedinih plemena, obavijena tamom i do danas nije naučno osvetljena, budući da ne postoje ni pisani izvori, ni pouzdana kulturna baština".¹ Svetozar Stojanović ide dalje i kaže da "neće biti da je Americi važnije da protiv volje Rusije zadovolji Albance jednostranim i samovoljnim priznanjem otepljenja Kosmeta od Srbije – od saradnje sa Rusijom u rešavanju teških sukoba sa Severnom Korejom Iranom".² Ovde se računa da će Rusija prepoznati značaj srpske pozicije i da srpskoj strani to daje "značaj koji je u nesrazmeri sa njenom snagom".³

Drugi pristup srpske elite jeste pozivanje na kosovski mit i njegov uticaj na mentalitet srpskog naroda. Kaže se da se u "osnovi kosovskog kulta ogleda uzvišena filozofija, koju je jedan narod izgradio na jednom istorijskom događaju kao moralni princip svog života, žrtvovati se kada je u pitanju načelo pravde"⁴. Iz ove tvrdnje izvodi se i zaključak da se ne radi samo "o uzimanju jednog dela teritorije već i bitan sadržaj našeg mentaliteta".⁵ To se dovodi u vezu sa značajem koji kosovski mit ima u srpskoj kulturi. U suštini, bazira se na tragičnom razumevanju vlastite sudbine, što je i književnik Dobrica Ćosić eksploatisao u svojim romanima. Odnosno, kaže

se da je “kosovski mit ugrađen u kulturnu svest srpskog čoveka i odatle zrači u sve oblasti života i stvaranja”.⁶

Treći, i reklo bi se najautentičniji stav srpske strane u odnosu na kosovski problem, jeste da njegova suština “leži u albanskom secesionizmu, u težnji za nasilnim izolovanjem teritorije koja je bila jezgro države i kolevka srpske kulture”.⁷ Teza o muslimanskom terorizmu lanisirana je davno i oslanja se na beogradsku strategiju prekidanja tzv. *zelene transversale*, Turska – Kosovo – Sandžak – Sarajevo. Ova teza je bila ključna za planiranje genocida nad muslimanskim stanovništvom u BiH i na Kosovu. Posle terorističkog napada na SAD 11. septembra 2001, srpski nacionalisti su pokušali da nametnu tumačenje da je Srbija zapravo prednjačila u borbi protiv islamskog fundamentalizma.

I na kraju, osnovna srpska frustracija u kojoj se ogleda i srpski rasizam prema Albancima i balkanskim muslimanima, jeste to što je NATO, odnosno međunarodna zajednica, stala na stranu Albanaca i pre toga, na stranu Bošnjaka. Ovakva politika SAD i EU, u srpskoj svesti je svedena na tezu o “američkom imperijalizmu, koji se zaklanja iza benignih izraza kao što su ‘globalizacija’ i ‘novi svetski poredak’.”⁸

Ovi stavovi srpske elite odrazili su se i na sadržaj novog srpskog ustava, kao i na prvu sednicu novog saziva parlamenta na kojoj je odbijen predlog Martija Ahtisarija i usvojena sopstvena rezolucija. Jer, Srbija se neće “pokoriti pred pritiskom nadmoćne sile i potpisati sve što se traži od nas”.⁹ Taj stav prozilazi iz ocene da se tim predlogom krše suverenitet i teritorijalni integritet Srbije kao međunarodno priznate države. Ahtisarijevim predlogom se, kako se ističe u Rezoluciji, dovodi u pitanje mogućnost postizanja kompromisnog, sporazumnog rešenja kao osnovnog cilja pregovora o budućem statusu Kosova. Za usvajanje rezolucije glasalo je 225 poslanika, protiv je bilo 15, a troje je bilo uzdržano.

Premijer Vojislav Koštunica je istako da je Rezolucija bila zajedničko delo, budući da su u njenoj izradi učestvovali i predstavnici parlamentarnih stranaka, a predsednik Boris Tadić je ukazao da je “Ahtisarijev predlog u osnovi plan koji otvara put nezavisnosti Kosova, čime se krše suverenitet i teritorijalni integritet naše zemlje, koje Ahtisari uopšte ne pominje”, te da bi prihvatanje tog predloga imalo protivustavni karakter, na šta se jasno ukazuje i u nacrtu Rezolucije.

Zanimljiva je percepcija srpskih političara o Srbiji kao civilizovanoj državi, koja se prema kosovskim Albancima postavlja moralno superiorno. Pri tome, čak ni aktuelna tzv. demokratska vlast, ni u jednom trenutku nije bila spremna da osudi ideološku osnovu Miloševićevog režima i njegovu kriminalnu praksu. To govori o svojevrsnoj manipulaciji kada je reč o nedavnoj prošlosti i interpretaciji iza koje je stala srpska elita. Radi se o pacifikaciji prošlosti i normalizaciji zločina. Dakle, sadašnji politički akteri nisu postigli ni minimum kompromisa u pogledu zločinačke prošlosti, kao i o načinu da se ona prevaziđe. Otuda stav predsednika Tadića da, “Albancima nudimo sve na šta imaju prava u okviru civilizovane, demokratski uređene države – suštinsku

autonomiju koja će im omogućiti da samostalno odlučuju o gotovo svim pitanjima svog svakodnevnog života, uz obnovu ekonomskih veza sa centralnom Srbijom i spremnost da pomognemo privredni oporavak pokrajine”, zvuči cinično i amoralno.¹⁰

Osim toga, da bi ponuda predsednika Borisa Tadića bila validna, ona bi morala imati i oslonac na “konstruktivnu politiku” tzv. demokratske vlasti od 2000. godine, koja bi se jasno distancirala od politike Slobodana Miloševića. Međutim, Beograd nije vodio takvu politiku i zato svi njegovi predlozi zvuče neuverljivo, ne samo kosovskim Albancima, negi i građanima Srbije. Tadić svoj predlog formuliše kao “kompromisno rešenje do kojeg će se doći pregovorima”, jer samo kompromis “ima trajni karakter” koji “vodi regionalnoj stabilnosti, koja je vitalni interes svih zemalja Zapadnog Balkana i preduslov njihovog bržeg priključenja Evropskoj uniji”.¹¹

Najciničniji i sa moralne tačke neprihvatljivi stavovi tokom parlamentarne debate bili su oni koje su zastupali radikali i socijalisti. Radikali su u svojoj Programskoj deklaraciji iz devedestih do detalja razradili plan represije nad Albancima i u suštini najavili šta će se Albancima desiti krajem devedestih.¹² Plan radikala je tada bio osujećen, jer je američki predsednik Buš u Božićnom upozorenju iz 1992. godine najavio mogućnost intervencije ukoliko se Milošević odluči na to. A socijalisti su potpisali Kumanovski sporazum (1991) kojim je, sa Rezolucijom 1244, uveden međunarodni protektorat na Kosovu. Tzv. demokratska vlast ni u jednom trenutku nije prihvatila odgovornost za kosovsku tragediju, čak ni u situacijama koje su očigledne, kao što su brojne masovne grobnice širom Srbije. Da bi se o kosovskom pitanju raspravljalo na adekvatan način, bilo bi za srpsku elitu korisno da vodi računa o hronologiji događaja, kako bi podjednako uvažavala i albanske i srpske žrtve i shodno tome preuzela odgovornost za ono što se tamo dešavalo 1988. i 1999. godine, da ne pominjemo raniji period.

Odlazeći premijer Vojislav Koštunica je odgovoran za kontinuitet i očuvanje Miloševićevog nasleđa, a time i za povratak radikala i socijalista bez ikakve odgovornosti za zločinačku politiku. Njegova strategija “legalizma” omogućila je opstanak bivšeg režima u svim institucijama sistema, ona je odgovorna za opstrukciju svih reformskih zahvata u parlamentu, ali pre svega odgovorna je za zaštitu ratnih zločinaca, kao što je Ratko Mladić.

Tomislav Nikolić, potpredsednik Srpske radikalne stranke, bez ikakve moralne osetljivosti je u srpskom parlamentu sa pozicije najjače stranke poručio da će vlasti u Srbiji imati podršku te stranke ukoliko žele da brane Kosovo i Metohiju, jer “ako mi ne prihvatimo nezavisnost i ako svi predstavnici srpske države to jasno kažu – Kosovo neće biti nezavisno”. Ivica Dačić, novi predsednika SPS, ponovio je svoju ratnohuškašku ponudu, jer kako je rekao, “podržava svaku aktivnost koja vodi odbrani Kosova i Metohije”.

Brojni analitičari, eksperti, savetnici i pregovarači, svi su Rezoluciju o Kosovu okarakterisali kao uputstvo za izjašnjavanje srpskog pregovaračkog tima o svakoj tački predloga izaslanika UN za status Kosova, Martija

Ahtisarija. Osim toga, neki savetnici, poput Aleksandra Simića, savetnika srpskog premijera, poručuju da će koraci Srbije prema državama koje eventualno priznaju suverenost Kosova biti "sasvim sigurno, na odgovarajući način, odmereni" i da "ništa ne očekuje od Rusije i SAD", jer, kako je rekao, "Amerika ima cilj da na Kosovu sprovede 'blic krig' i da ide brzim korakom i testira čvrstinu i odlučnost Srbije da se odbrani od ultimatumama s kojim je suočena".

Vladeta Janković, takođe savetnik premijera, izjavio je da "Srbija neće dati Kosovo u zamenu za članstvo u Evropskoj uniji ili NATO, niti za milijarde u nepovratnim kreditima". On je takođe najavio da bi Srbija, ukoliko neke zemlje priznaju nezavisno Kosovo, sa "tim zemljama koje na tako drastičan način povređuju osnovne međunarodne norme, mogla da smanji političke, privredne i kulturne veze".¹³ Desimir Tošić, član Političkog saveta Demokratske stranke, svakako jedan od retkih glasova koji polaze od realnosti, rekao je da "mi ne možemo da ne damo Kosovo, možemo samo da molimo da nam daju Kosovo. Kosovo je u rukama Ujedinjenih nacija". Takođe je rekao da Kosovo više nikada neće biti u položaju u kome je bilo 1999, 1945. ili 1918. godine. "To svaki normalan i svestan Srbin mora da zna. Danas, naime, nema nijedne teritorije na celom svetu na kojoj se vlada sa tri odsto stanovništva". Prema njegovim rečima, Srbija mora da pregovara sa međunarodnom zajednicom o Kosovu, a ne da vodi antiameričku kampanju ili kampanju protiv pregovora, te da su razne platforme i rezolucije o Kosovu koje stižu iz Srbije obične "detinjarije".¹⁴

Kristalno jasan bio je samo Čedomir Jovanović, predsednik LDP, koji je rekao: "Ne prihvatamo Rezoluciju i glasaćemo protiv, ali istovremeno iskazujemo spremnost i podršku parlamentu, vladi i predsedniku države u promeni političkog kursa". Šta znači za Srbiju ovakva izjava koju zastupa 15 od ukupno 250 poslanika, koliko ih ima u parlamentu? U situacijama kada jedno društvo upadne u varvarizam, kao što se desilo srbijanskom društvu krajem devedestih godina prošlog veka, morlana manjina može itekako uticati na početak procesa tranzicije, a posebno na proces tranzicije pravde. Ne treba zanemariti ni snagu istine koju ta manjina zastupa, koja može biti oslobađajuća za srbijansko društvo. No, to je ipak proces koje neće biti nimalo lak, ni jednostavan. Koalicija koju predvodi LDP je otvorila novi politički prostor neophodan za takav proces.

Otuda i nezadovoljstvo srpskih nacionalista zbog toga što je Čedomir Jovanović ušao u srpski parlament, jer se po prvi put u parlamentu čuju disonantni glasovi; pogotovo što, "iako se radi o neznatnoj manjini, njihova glasnost je obrnuto proporcionalna, što se vidi i po ehu koji odzvanja u samim svetskim centrima moći".¹⁵ Međutim, za srpsku elitu još je veća mora pitanje, da li se Rusija stvarno vraća na svetsku scenu na velika vrata (koristeći novu energetska realnost) i da li će u tom kontekstu staviti veto na odluku Saveta bezbednosti o nezavisnosti Kosova. Mnogi analitičari sumnjaju u takav obrt ("povratak hladnog rata kad je SFRJ bila između dve supersile i kada je mogla da balansira"¹⁶) i kroz srpske

medije u poslednje vreme primetno je da se javnost postepeno priprema da takvog obrta neće biti. Osim toga, nameće se ključno pitanje za samu Srbiju – gde ona sama pripada? Jer, igranje na rusku kartu podrazumeva "da Srbija ne uđe u NATO i EU nego da bude eksponent ruske politike".¹⁷ Neki srpski stratezi to priželjkuju i upravo oni grade tezu o neutralnoj Srbiji. Ipak, čini se da je ovakvo špekulisanje pre bežanje od odgovornosti za rat i zločine i nesposobnosti za svođenje bilansa.

Napomene:

¹ Smilja Avramov, "Međunarodnopravni vid kosovskometohijske krize", str. 15, *Srbi na Kosovu i u Metohiji*, SANU, Beograd 2006.

² Svetozar Stojanović, "Istorijska anomalija", *Politika*, 11. decembar 2006.

³ Svetozar Stojanović, "U potrazi za rešenjem", *Politika*, 13. decembar 2006.

⁴ Zoran Konstatinović, "Kosovski kult u savremenom srpskom mentalitetu", *Srbi na Kosovu i u Metohiji*, SANU, str. 40, Beograd 2006.

⁵ Isto.

⁶ Zoran Avramović, "Karakteristična značenja kulture kosovsko-metohijskih Srba", *Srbi na Kosovu i u Metohiji*, str. 95, SANU; Beograd 2006.

⁷ Mihajlo Marković, "Evolucija kosovskog problema i mogućnosti njegovog rešenja", *Srbi na Kosovu i u Metohiji*, str. 214, SANU, Beograd 2006.

⁸ Isto.

⁹ Isto.

¹⁰ Boris Tadić, www.b92.net, 15. februar 2007.

¹¹ Isto.

¹² Zbog toga strani akteri, poput britanskog ambasadora u Beogradu Stivena Vordsvorta, na radikale gledaju kao na problem, jer, kako on kaže, "sve dok Vojislav Šešelj ne bude promenio mišljenje ili dok članovi njegove stranke ne pronađu novog lidera, smatraćemo to opasnim i neprijateljskim planom za EU. Partija koju vodi takav lider nije partija s kojom bi države EU, prema britanskim stavovima, trebalo da vode bilo kakve poslove. Ukoliko stvari ipak krenu tim putem, mislim da će Srbija biti vrlo izolovana". *Danas*, 17-18 februar 2007.

¹³ www.b92.net, 15. februar 2007.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Slobodan Ikonić, "Gromoglasna manjina", *NIN*, 15. februar 2007.

¹⁶ Miroslav Jovanović, "Veto je izgubio snagu", *NIN*, 15. februar 2007.

¹⁷ Isto. ■■

PIŠE: DUBRAVKA STOJANOVIĆ

Kraj nacionalne arogancije

Poslednjih nedelja, posebno od dana kada je Marti Ahtisari predstavio svoj plan, mogli smo čuti najneverovatnije izjave srpskih zvaničnika o budućem statusu Kosova. Ma kako "maštovite" ili "preteće" one bile, zajedničko im je jedno: sročene su da bi pripremile javnost u Srbiji na neprihvatanje odluke međunarodne zajednice. I, ponovo, kao i svih prethodnih godina, u svim tim izjavama reč je bila samo o imaginarnom Kosovu. Niko (osim poslanika koalicije oko LDP na skupštinskom zasedanju na kome je usvojena Rezolucija o Kosovu) nije govorio o konkretnim političkim pitanjima koja bi se postavila u slučaju već potpuno neverovatne pretpostavke da Kosovo ostane u Srbiji. Niko ni reči nije rekao o tome kako bi, recimo, srpska vojska i policija ušle na Kosovo, jer samo prisustvo organa prisile znači stvarni suverenitet u ključu razumevanja nacionalnih država. Niko nije govorio o tome kako bi građani Kosova glasali na budućim zamišljenim izborima za skupštinu Republike Srbije i kako bi srpska elita prihvatila albanske poslanike, pa i ministre u svojim budućim vladama. Kakav bi to bio školski sistem, kako bi se predavala Kosovska bitka, a kako Balkanski ratovi? Da li u duhu "jedne istine", "naše istine", kako bi rekle naše aktuelne prosvetne vlasti? Svih ovih godina, od kada je Kosovo suštinski odvojeno od Srbije, nisam uspela da čujem razradu takvih

konkretnih pitanja, jer niko, ustvari, nikada nije ni pomenuo stanovništvo Kosova. Ono o čemu se govori u tolikim govorima jeste samo "Kosovo", neko u stvarnosti nepostojeće Kosovo – Kosovo bez ljudi.

Mislim da je, u suštini, Srbija Kosovo izgubila upravo na tom pitanju. Kosovo za političku i intelektualnu elite u Srbiji nikada nije podrazumevalo njegove stanovnike, već samo teritoriju, imaginarnu teritoriju istrgnutu iz vremena, istrgnutu iz realnosti. Kao neko polje, bez ljudi, u 1389. godini! Zbog toga mi se čini izlišnom rasprava o tome da li će Kosovo biti izgubljeno 2007. godine ili se to već dogodilo 1999. godine. Kada se uzmu u obzir svi relevantni podaci, mislim da se to dogodilo 1912. godine, onog istog trenutka kada je, pet vekova posle čuvene bitke, ta oblast pripojena srpskoj državi.

O čemu se zapravo radi? Odmah po početku Prvog balkanskog rata 1912. godine, srpska vojska je vrlo brzo ušla na teritoriju Kosova i ta oblast je, posle potpisivanja mira (zajedno sa Sandžakom i Makedonijom) pripojena srpskoj državi. Novine su tada bile prepune patriotskih usklika, govoreno je da je osvećeno Kosovo, da je ostvareno Lazarevo obećanje, da je obnovljena srpska srednjovekovna država, da je ostvarena zavetna misao... Tom patriotizmu u tom trenutku niko nije odoleo, čak ni večito cinični Jovn Skerlić. I sve je bilo svečano i patriotski dok se nije postavilo pitanje kakav će se oblik vlasti uspostaviti u toj oblasti, tačnije, pitanje slično onom na koje ni danas nema odgovora. Pokrenuta je tada u Narodnoj skupštini veoma zanimljiva rasprava na koju treba da se vratimo, ako želimo da suštinski razmišljamo o veoma teškom pitanju: kako je Srbija za manje od veka uspela da izgubi jedan deo svoje teritorije, i to onaj za koji njeni najviši predstavnici tvrde da je svetinja?

Te, 1913. godine, ta tema dobila je ime – "uređenje novih krajeva". Vladajuća stranka Nikole Pašića smatrala je da u te novopripojene oblasti treba uvesti poseban, vojno-polijski režim. U skupštinskoj i javnoj raspravi predstavnici vlasti navodili su da stanovnici tih krajeva nisu dovoljno kulturni, da nisu dovoljno politički razvijeni, da se demokratski Ustav Srbije ne može proširiti na te oblasti, jer njihovi stanovnici ne bi umeli da koriste prava koja bi dobili... Zabrinuto su se poslanici pitali šta bi se desilo kada bi stanovnici "novih krajeva" dobili jednako pravo glasa, kako bi to uticalo na odnose među političkim snagama u Srbiji, kako bi se to odrazilo na već uhodane odnose među strankama, da li bi moglo ugroziti vlast? Na pitanje opozicije u Skupštini, da li vlast namerava da stanovnike "novih oblasti" nešto pita o obliku vlasti koji bi se odredio, jedan od najuticajnijih ideologa vladajuće stranke, Stojan Protić, je rekao: "Mi njih nismo pitali ni onda kad smo ih oslobađali, a onda će nam sigurno naša braća dopustiti da sa njima upravljamo pet do šest godina onako kako mi najbolje nađemo i zato što mi bolje tu stvar znamo, što smo stariji i zreliji, nemamo ih nikakvih razloga pitati, kako treba da se oni upravljaju".

To pitanje podelilo je stranke u tadašnjoj Srbiji. Inače konzervativni naprednjaci tražili su da se Ustav Srbije odmah proširi na prisajedinjene oblasti, zalažući se za sazivanje "Velike skupštine" na kojoj bi se izvršila revizija ustava iz 1903. godine. Govorili su da se srpska demokrija nalazi na probi i da Srbi moraju ostati dosledni protivnici teze o podeli na više i niže rase, čije su posledice i sami na sebi osećali. Suprotstavljajući se vladi, Samostalna radikalna stranka, pisala je tih dana u svom glasilu *Odjek*: "Radikali su polovinu Srbije proglasili za svoj pašaluk. Oni su preko svoga ministra unutrašnjih dela polovinu Srije proglasili da nije Srbija i na toj teritoriji koju oni smatraju da nije srpska zaveli su jedan režim po svojoj volji". Socijaldemokrati su bili najglasniji. U svojim *Radničkim novinama* pisali su: "Mogu se svakojake primedbe činiti turskoj ustavnosti, ali jedno je nesumnjivo: Srbija nije smela ulazeći u te krajeve ići nazad, već je trebala koračati napred – tj. na mesto polovne i lažne ustavnosti Turske ona je trebala odmah zavesti pravu ustavnost, patrijarhalno-primitivnu opštinsku samoupravu razviti u modernu, dati prilike tom stanovništvu da oseti kako se nalazi u Jevropi, upravo: s njim se nije trebalo zavojevački postupati". Na vladino poređenje demokratije sa plivanjem, i argument da stanovništvo "novih krajeva" jednostavno još ne zna da pliva, socijaldemokrati su u skupštini odogvarali: "Da li će dete ikada moći da nuči da pliva ako ne skoči u vodu?"

Ta vrhunski kvalitetna i zanimljiva pravna rasprava koja se mogla čuti te 1913. godine u skupštini (a kakvu nismo uspeali da čujemo poslednjih godina), nije urodila plodom: preglasavanjem je usvojena Uredba o novim krajevima kojom je na Kosovu uveden poseban vojno-policijski režim. To je značilo da Ustav nije proširen na te krajeve srpske države, da građani nisu dobili ista prava koja su uživali srpski građani u starim granicama. Ključnu ulogu u donošenju te odluke imali su zaverenici okupljeni oko Apisa i Crne ruke. Oni su, ustvari, bili ti koji su diktirali spoljnu politiku Srbije, oni su bili ti koji su u mnogo čemu bili jači od radikalne vlade koju su na vlast doveli posle ubistava poslednjih Obrenovića. Oni su u neku vrstu svoga lena dobili novopripojene oblasti, u kojima njihova vlast nije imala nikavih granica.

Dodatan problem za stanovništvo tih oblasti značila je i činjenica da policijski, vojni i civilni činovnici nisu bili raspoloženi da svojevolejno odlaze na službu u nove oblasti. Tamo se dolazilo najčešće po kazni. To je značilo da su tamo na službu odlazili činovnici koji su u Srbiji bili kažnjavani, najčešće zbog korupcije ili fizičkog nasilja nad uhapšenima. Bila je to jedna kažnjenička, legionarska uprava koja je sprovodila ličnu vlast, koju niko nije kontrolisao. Ubrzo je došao Prvi svetski rat, pa stvaranje nove države koja do kraja svog postojanja nije uspela da usaglasi različite pravne i društvene sisteme koji su se, sticajem istorijskih okolnosti, u nju ulili. Stanovništvo "novih krajeva", stoga, sve do druge polovine XX veka

nije privuklo veću pažnju vladajućih krugova.

Zbog svega toga se danas čini da je Kosovo "izgubljeno" i pre nego što je "dobijeno". "Izgubljeno" je zbog načina na koji se o njemu razmišljalo, zbog mesta koje je imalo u mitotvornoj nacionalnoj ideologiji, zbog nemogućnosti vladajućih elita da prihvate i razumeju realnost. U dvovekovnim pokušajima da "oslobode i ujedine srpski narod" i da stvore veliku nacionalnu državu, srpski državnici nisu umeli i da tim oblastima vladaju tako da novi stanovnici tu državu prihvate kao svoju. To je bio problem i sa proširenom Srbijom 1913. godine i sa svim kasnijim Jugoslavijama. Odnos prema "drugom" isključivao je toleranciju i ravnopravnost, pa su se sukobi onih koji su stalno pokazivali da su "prvi" i onih kojima je stalno dokazivano da su "drugi", mogli samo produbljivati.

Shvatanje države nikada nije izašlo iz predmoderne faze, pa samim tim odnos vlasti i podanika nikada nije redefinisao u modernom ključu. Pitanje "da li si spreman da daš život za otadžbinu", nikada nije preraslo u: "a šta je država uradila za mene"? Država nije stigla do onog stepena samorazumevanja po kome je ona samo servis građana, zadovoljnih građana. Država je ostala apstrakcija, kao i Kosovo, uostalom. Nije se prihvatilo da napredak države zavisi od napretka njenih građana, a ne obrnuto. Samim tim, vladajuća elita nikada nije ostvarila ono što su joj socijaldemokrati savetovali još 1913. godine – da učini nešto za svoje stanovnike da bi se oni počeli osećati njenim građanima.

Zbog toga se čini, da se sada pred nama odvija kraj jedne politike, ali ne one Miloševićeve, već one koja je ideološki formirana u počecima moderne srpske države. Rasplet na Kosovu jeste rasplet te nacionalne ideologije, kraj određenog tipa razumevanja sebe, "drugoga", prostora i vremena. To je konačni poraz jednog upornog nerazumevanja sveta i istorijskih okolnosti, jednog odbijanja da se kritički suoči sa samim sobom. To je kraj jedne nacionalne arogancije, jednog pomećenog koncepta stvarnosti.

Zbog svega toga počinjem da mislim da je Dobrica Ćosić bio u pravu. Uočavam sada da je tačno rekao da je Srbija dobijala u ratu i gubila u miru. Samo ne zbog "nepravdnosti velikih sila", kako je to on razumeo, već zbog toga što nije umela da "uredi mir", jer nije umela "ono što je dobijala u ratu" da pridobije za sebe jednom pametnom, promišljenom i kulturnom politikom. Nije "usvojila" ono što je "osvojila". ■

Realnosti koje preziremo

PIŠE: BOJAN AL PINTO-BRKIĆ

Inicijativa mudrog rukovodstva da se finalna runda konsultacija o budućem statusu Kosova odloži za deset dana, prihvaćena je. Preostale inicijative mudrog rukovodstva, nažalost, nisu prihvaćene, iako su pripremane sa istom dozom ozbiljnosti i samopregnuća. Međunarodna zajednica, gotovo je jedinstvena ocena u Beogradu, i ovog će puta sa zakašnjenjem uvideti vlastite greške, a mudro rukovodstvo možda neće biti tu da ukaže na pouke, jer će sa nadgledanom nezavisnošću Kosova nužno propasti svet. Ili neće – ko će to znati...

Politička strategija srbijanskih lidera pati od hronične kratkovidnosti. Malobrojni drugačiji primeri samo ukazuju na problem. Kada je reč o Kosovu, ta kratkovidnost meša se sa odsustvom osećaja za realnost, čime dobijamo jednu totalno izobličenu vizuru iz koje nastaju potpuno neverovatni potezi. Jednostavno, ne može im se pronaći logika, niti konzistentnost.

Pregovori o budućem statusu Kosova trajali su godinu dana. Za to vreme, vlasti u Beogradu nudile su albanskoj zajednici na Kosovu koncept “više od autonomije, manje od nezavisnosti”, koji je već ušao u antologije viceva, ali i mnoge druge koncepte, od povratka na ustavna rešenja iz 1974. godine do “unutrašnje nezavisnosti” i “nezavisnosti bez stolice u UN”. Nijedna od tih ponuda nije razrađena da bi se videlo šta je to zaista Beograd nudio. Čini se da je Kosovo sada veoma blizu neke vrste nadgledane nezavisnosti; pobednici izbora okupili su novi parlament i, pre bilo koje odluke o formiranju većine i početka pregovora o vladi, izglasali rezoluciju o odbacivanju Ahtisarijevog predloga, jer otvara put nezavisnosti

Kosova, kao o da o tome nisu govorili najbliži savetnici premijera i predsednika. Mediji su špekulisali da je Srbija pripremala podelu. I to nije nemoguće, ali opet nismo videli nikakav plan, makar za integraciju dve opštine koje je vlada želela pripojiti. Iz toga se može izvući zaključak da ni pregovarački tim, koji je, pretpostavljam, godinu dana uredno dobijao dnevnicu, ni oni koji stoje iza pregovaračkog tima, nikada nisu imali bilo kakav ozbiljan plan (znate ono što stalno popunjavate na poslu: ovo su ponuđena rešenja, do njih se dolazi sledećim putem, ovo su koraci, ovo su instrumenti, ovo je vremenski rok, ovo je budžet, a ovo su rizici). Plan Srbije bio je da opstruira pregovarački proces i da se nada da će joj rešenje u poslednjem trenutku pasti s neba. “Mi se borimo za naše teritorije”, ponavljaju srpski nacionalisti i ne shvataju da kada se u XXI veku na takav način bore za teritorije, rizikuju da izgube sve.

Novija istorija Balkana pokazala je da oni koji su imali fiksaciju na teritorije nisu baš dobro prolazili. Srbijanski lideri čvrsto su rešeni da to promene. Iako su pregovori zvanično završeni, u Beogradu se stvara slika kao da je konačno došlo naše vreme da izložimo argumente: međunarodna zajednica je pristala da odloži završne konsultacije za deset dana, možda će pristati i na to da vrati Kosovo pod okrilje Srbije ili, što reče jedan od članova pregovaračkog tima, da naša vojska čuva granice. Uvek se iznova raznežite kad saznate da je državni vrh odredio da u ime građana pregovara neko ko ne zna kakva se rešenja trenutno primenjuju u Srbiji, zar ne?

Iza pojedinih akademskih titula pregovarača krije se veoma malo nauke. Oni koji su negirali mogućnost promene granica i insistiraju na suverenitetu, previdaju samo celokupnu istoriju ljudskog roda, a među nazovi argumentima ima zaista pravih dragulja, poput čuvene tvrdnje da nijedna nacionalna manjina nikada nije dobila pravo na samoopredeljenje, iako su prvi to pravo iskoristili upravo Srbi u Austro-Ugarskoj 1918. godine. Kako onda očekujemo od takvih ljudi da razumeju komplikovan svet međunarodnih odnosa? Pa, ne očekujemo. Kada su izabrani, bilo je mnogo nada da neće valjda smetati i da izvesno nisu u stanju da podriju regionalnu stabilnost “jer im Evropa i Amerika to neće dozvoliti”. Situacija je takva da su vatrogasci trenutno angažovani negde drugde, a mi ćemo se sa onima koji bi trebalo da štite interese građana još o jadu zabaviti.

Izbori su promenili stvari utoliko što u klupama srbijanskog parlamenta više ne sedi 250 đaćića osnovne škole Slobodan Milošević, ali to nije garancija uspeha. U globalnom društvu koji se menja munjevitom brzinom, pa tako i njegove zakonitosti, Srbiji je potreban tim mladih, nekorumpiranih *brzih gonzalesa*, koji imaju iskustvo u svetu multinacionalnih korporacija i osećaj da reaguju pre nego što nevolje zakucaju na vrata. Umesto toga, građanima je ponuđena Borka Vučić na čelu parlamenta, sa svim njenim kvalitetima koje vešto krije. Prekršajne sudije ne gone radikale zbog nedoličnog ponašanja; ostali razmenjuju spektar zabrinutih i namrgođenih lica. Kao, teško je. Zbog Kosova. One što im je posebno teško prepoznate po tome što na Kosovu

nisu bili ni na razrednim ekskurzijama, a Albance znaju samo s televizije. Nije bilo prilike.

Naše rezonovanje o modernim međunarodnim odnosima kreće se u začaranom krugu: pre x godina važila su neka pravila, mi nismo bili pravih godina da bismo učestvovali u njihovom menjanju, nametnut nam je rat, nas su i bombardovali, sad nam uslovljavaju svaki korak napred i hoće da nam uzmu Kosovo. Niti je svet isti, niti je važno koliko ste godina imali da biste učestvovali u menjanju pravila. Rat su nam nametnuli ljudi koje smo podržavali, uprkos protivljenju sveta i svim pokušajima da zaustave spiralu nasilja. Istina je da su nas bombardovali, ali moramo se zapitati zašto su se odlučili na takav čin, posebno sada kada razgovaramo o statusu Kosova, i zašto nam uslovljavaju svaki korak napred. To da neko hoće da nam uzme Kosovo nije tačno bar iz dva razloga: prvi, ne mogu nam uzeti nešto što nemamo, i drugi, takvo Kosovo kakvo bi nam oni uzeli mi ne bismo ni mogli imati.

Još je jedna stvar značajna. Svojim odbijanjem da konstruktivno doprinese procesu, Srbija je promenila stranu. Ovde se, naravno, ne radi o tome ko je saveznik Evrope, SAD ili Rusije, već o tome da li zemlja ima stabilan sistem i vladu koja je podesan partner. Bolje bi bilo da je Beograd na početku saopštio da nije zainteresovan i zatražio od Kontakt grupe da održivo rešenje bude osigurano bez mešanja Srbije. Umesto toga, naneli smo svom imidžu neprocenjivu štetu, demonstrirajući kako mi možemo da žongliramo ustavom i zakonima, ne da bismo poboljšali život građana, nego zašto što se nadamo da će nam neko parčence teritorije pasti u ruke. Istovremeno, vlada Srbije prešla je put od gundala koje nešto radi, preko gundala koje ništa ne radi, do otvorenog protivnika međunarodne zajednice i biće potrebne godine da se to ispravi. Najbolje čemu možemo da se nadamo u ovom trenutku je da će Kontakt grupa ili Savet bezbednosti uskoro zvanično saopštiti srbijanskim biračima da njihovi izabrani lideri više neće morati da se bave Kosovom, “jer nisu vlasni”, kao i da će svaki njihov pokušaj izražavanja stavova o Kosovu biti tretiran kao nepristojno mešanje u stvari drugog.

Put Srbije, koji nije lak, nastavlja da biva određen intervencijama međunarodne zajednice, usled odbijanja njenog rukovodstva da prihvati realnosti i počne da razmišlja na duže staze. Taj put je obeležen odvajanjima republika i, sada, Kosova. U svim slučajevima, razlog odvajanja bila je nesposobnost Beograda da iznese jasnu ponudu i akcioni plan prevazilaženja problema. Umesto toga, imali smo gomilu platformi, zaključaka i odluka koje skupljaju prašinu u nekom arhivu i sigurno neće naći mesta u antologijama političke i diplomatske misli. Država živi u duhu stare kletve o imanju i nemanju, ne raduje se budućnosti. Građani čiji izabrani predstavnici više računa vode o teritorijama, nego o ljudima, takođe nemaju previše razloga za optimizam. ■

Ko, zapravo, siluje Srbiju

PIŠE: IVAN TOROV

Koliko li su se samo uznemirili reprezentanti i tumači “našeg” višestruko ponovljenog NE kada je Marti Ahtisari “onako lakonski, kako on to ume”, izjavio da “Srbi i Albanci mogu oko Kosova da pregovaraju i sto godina, a da se ne dogovore ni o čemu”. Potegnuta je i najteža, dobro nam poznata iz “najslavnijih vremena naše oslobodilačke borbe devedesetih godina”, ideološka i medijska patriotska artiljerija, sve se živo mobilisalo da tom “otimaču i kasapinu naše svete teritorije” pokažemo zube, da mu naprosto dokažemo kako smo mi, zapravo, oduvek bili širokogrudni i fleksibilni, spremni na sve moguće dogovore osim da nam se, eto, pred očima amputira 15 odsto teritorije.

I tako, između dve uredbe, kojima se “tehnička” vlada kao oprašta od vlasti dodeljujući stanove svojim lojalnim partijskim podanicima ili, pak, nacionalne penzije za sveukupne zasluge u obnovi nacionalnog bića i dostojanstva, nađena je formula koja će parirati Ahtisarijevoj “zločinačkoj ponudi”. Smišljena je još jedna “saborna” rezolucija, koja će, zajedno sa ostalim sličnim ili istovetnim izlivima “naše nepokornosti i nepristajanja na ultimatum”, konačno “i Šiptarima, i tom izrodu, potomku finskog naciste Ahtisariju, i toj globalističkoj nemani zvanoj međunarodna zajednica”, reći, po onoj narodnoj, “popu pop, bobu bob”. Priređena je još jedna komična parlamentarna predstava, u kojoj je Tadić postao Koštunica, a ovaj, opet, samo što nije obukao onu belu majicu sa likom njegovog radikalskog sapatnika i sapatnika, a svi đuturi, osim onog “LDP-ovskog otpadnika i njegove družine”, u stilu deseteračke sapunske opere, poručili - DA bečkim “konsultacijama” (mada nismo sigurni šta bismo tamo), NE bilo kakvom dogovoru. Ahtisari je, valjda, znao da će mu u “zavereničkom naumu” da Albancima podari

još jednu državu na Balkanu, najbolji saveznici biti - srpska strana. Rezolucijom na platformu, platformom na rezoluciju, rezolucijom i platformom na plan za Kosovo, i to, tako, u nedogled, godinama, pričom o "poslednjoj liniji odbrane", koja, valjda, treba da osujeti da nam Pančićev vrh na Kopaoniku ne bude granična međa sa "nezavisnim Kosovom", nastavlja se, jedna, kako reče istoričar i publicista Desimir Tošić, "obična detinjarija". Njena svrha - dodajmo - jeste da stvori privid kako se, eto, Srbija nešto oko Kosova pita, povrhu toga kako su "demokratske snage ove zemlje u stanju da Miloševićeve ruševine vrata u prvobitno stanje." "Mi", kaže dalje Tošić, "ne možemo da ne damo Kosovo, možemo samo da molimo da nam ga daju. Kosovo je u rukama UN i ono više nikad neće biti u položaju u kojem je bilo 1999, 1945, ili 1918. To mora svaki normalan i svestan Srbin da zna. Danas nema u svetu nijedna teritorije na kojoj se vlada sa tri odsto stanovništva."

Istini za volju, svaka, pa i ova najnovija parlamentarna "patriotska detinjarija" ima neke simbolike. Prva je što je održana u zgradi i dvorani u kojoj se, krajem osamdesetih i početkom devedesetih odvijao raspad "velike Jugoslavije", druga, donekle, tragikomična, da nas u zonu (ne)predvidljivih događanja sa Kosovom i oko njega uvodi Borka Vučić, danas nevina bakica, nekad čuvana čuvarica Miloševićevog trezora, pod čijom se bankarskom "umešnošću" pljačkao narod, finansirali ratovi, i milijarde dolara misterioznim kanalima iznosili preko Kipra i znanih i nezvanih egzotičnih ostrva. "Čast" je, tako, pripala osobi koja nas je, valjda i definitivno, uverila da se u Srbiji istorija nikad ne završava, da pravda za patriotsko otimanje od naroda, u svakoj iole kritičnoj situaciji, a ova sa Kosovom je, kažu, upravo takva, mora biti podređena misionarskoj ulozi srpskih političara da nas stalno "iz nečega vade", spašavaju. Sledeća simbolika jeste još jedno podmetanje kukavičijeg jajeta kako, makar u nekoj virtuelnoj predstavi, možemo povratiti ono što smo ne jednom, već više puta prokockali. Zbunjenom i frustriranim plebsu se uteruje optimizam u kosti kroz stotinu puta ponovljenu laž kako su "istina, pravo i pravda isključivo na našoj strani", kako će takva "istina" nemilosrdno razbiti stereotipe o Srbiji i Srbima, pa, eto, potrebno nam je samo još malo, vrlo malo vremena, pa da taj "antisrpski svet", uz asistenciju "majčice Rusije", preobratimo, prevedemo ga na našu vodenicu i tako odbranimo ne samo Kosovo, već "vratimo sve što nam je u bližoj i daljoj istoriji oteto, Srpsku Krajinu, Republiku Srpsku, Crnu Goru, Makedoniju, sve srpske teritorije."

Rezolucija, a, bogme, i političko-medijska kampanja koju fosiraju isti oni antićevsko-minovićevsko-vučelićevski mediji, potpomognuti novostasalim medijskim zaljubljenicima u novokomponovanu "sabornost" koštunićevskog profila, zapravo jeste poslednja linija, ali ne odbrane Kosova (jer se ne može braniti što je izgubljeno), već kamuflirane poražavajuće spoznaje da jedna nacionalistički i ideološki zadržta oligarhija svesno gura Srbiju u novu agoniju. Njena "sabornost" se, ustvari, svodi na nameru da se suštinskim odbijanjem pregovora Ahtisariju i međunarodnoj

zajednici olakša ono što se u ovom času čini neizbežnim, nametanje rešenja, a na unutrašnjem planu pobegne od bilo kakve odgovornosti. Pa, kad srpska strana ide u Beč na pregovore da ne bi pregovarala, kad se unapred zna da će srpsko-albanske sesije propasti i pre nego što počnu, ako taj očekivani krah neće biti prepreka da se već krajem proleća ili početkom leta kosovsko pitanje u bilo kojoj varijanti (čvršće ili mekše rezolucije) nađe pred Savetom bezbednosti UN, šta se onda valja iza brega. Mazohističko prihvatanje, ali ne i priznavanje realnosti, pa šta bude neka bude, ili će pre biti da je na delu scenario po kome nije bitna budućnost Kosova ni kosovskih Srba, ali će i jedni i drugi poslužiti kao moćno sredstvo za unutrašnje političke, ideološke, zapravo, vlastodržačke potrebe. Prave dileme, ustvari, i nema: način na koji je donet Ustav, izvedena referendumska kampanja, ishod potonjih parlamentarnih izbora, a iznad svega, nemogućnost da se formira nekakva "normalna" demokratska vlada, izbacuju u prvi plan nameru vladajuće strukture da se po svaku cenu održi na kormilu. Odnosno, da osujeti svaki pokušaj da se bilo čime, pa i Kosovom, poremeti postojeći raspored snaga, u kome "narodnjačka koalicija" drži Srbiju, DS Vojvodinu, Beograd i poziciju šefa države, radikali, opet, lagodnu, ali i te kako profitabilnu ulogu regulatora, tačnije ucenjivača. Ako će to - zbog Kosova kao alibi - značiti da Srbija neće dobiti novu vladu ili će je, možda, dobiti u obliku nekakve "saborne" koncentracione tvorevine, u kojoj će svi biti namireni po principu "i vuk sit, i ovce na broju", a koja će, suštinski, Koštunici produžiti vladavinu, a Tadića i demokrate dovesti na rub političkog samoubistva, onda je pravo pitanje, ne šta će biti sa Kosovom, već ne ulazi li Srbija ponovo u predvorje samoizolacije, novog, nesputanog nasilja prema političkim i nacionalnim neistomišljenicima.

Ko, zapravo, u ovom času siluje Srbiju, svet (i "njegove domaće sluge u obliku NVO i nepopravljivih mondijalista") time što stavlja tačku na davno ispričanu kosovsku priču, ili srpski političari, koji svoju državu i narod drže u hroničnoj opsadi i neizvesnosti, a svojom pohlepnom ambicijom da vladaju po svaku cenu otvaraju novi začarani krug trauma i konfrontacija...

...A možda i u scenario koji je raspojasani sociolog i ideolog "treće, saborne" Srbije Slobodan Antić 13. februara u "redizajniranoj" Koštunićinoj *Politici* preporučio u kolumni pod naslovom "Jednog dana!". Da ne bude zabune, evo citata: "Ali, Srbijo mila, slobodno plaći. I najvažnije je da ih sve zapamtiš. I one koji su se po tebi ređali, i one koji su navijali i dobacivali. Jer, jednog dana..."

...Da, da. Jednoga dana!" ■■

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Miki Maus u Prištini

Srbija, početak 2007: što su stvari ozbiljnije, to "ozbiljan diskurs" ima sve manje smisla. Kako je to moguće? Moguće je otuda što se svi važni akteri ovdašnje polit-scene strašno beče, mrgode i ispuštaju pompezne zvukove, ali ako malo bolje pogledaš, lepo ćeš videti da ti ljudi uopšte ne misle ozbiljno, da je sve samo laki vodvilj i opereta. Ima, doduše i onih koji (misle da) misle ozbiljno – kao tehnički nam premijer – ali to je samo ozbiljan dokaz da uopšte nisu ozbiljni. Zapetljano? Hajdemo redom.

Mesec dana nakon izbora, Srbija još nema ni obrise nove vlade, priča oko Haga postojano stoji u mestu, a u Beču se pregovara "o Kosovu", pri čemu se pregovarači ne mogu sporazumeti ni šta je to tačno oko čega pregovaraju – samo zvanični Beograd, naime, misli da se radi o "pitanju statusa", o vaganju hoće li Kosovo "ostati u Srbiji" (čuj, *ostati*) ili neće – a kamoli oko nečega drugog, opipljivijeg i suštinskijeg. Ali su ti bečki čampraz-divani zato odličan izgovor Koštunici da stvarne razgovore o novoj vladi prolongira sve do Svetog Nikad, jer će do tog značajnog datuma premijerska fotelja, s kojom se tako zbližio kao da su rod rođeni, ionako biti u njegovom posedu: čist čar, kako god uzmeš. I zato neozbiljnost i prenemaganje kuljaju sa svih strana, cela se politička kasta, naročito njen vladajući deo, guši u raznim formama *kičastog*

Između statusa i svakodnevice

PIŠE: VELIMIR ČURGUS KAZIMIR

O Kosovu se u Srbiji piše neprekidno. Ista je stvar i sa elektronskim medijima. Samo što se u njima priča, a ne piše. Mesečni prosek od oko 600 tekstova na temu Kosova naglo se povećava samo kad se povede reč o njegovom statusu. Nije budućnost, niti planovi posvećeni njegovom razvoju, tema koja privlači novinari i njihove čitaoc. Problemi svakodnevnog života na Kosovu apsorbuju samo oko deset odsto tekstova. Politička razmišljanja i raznorazne spekulacije i otkrića vezane za status Kosova predstavljaju stalni izvor senzacija.

Kvantitativno, to izgleda ovako: u novembru 2006. godine o kosovskom problemu je objavljeno 757 novinskih članaka od kojih je 552 bilo posvećeno problemu statusa, 62 teksta o svakodnevnom životu i 19 tekstova o incidentima. Sledećeg meseca ukupni broj tekstova se smanjio na 620, od kojih je o statusu bilo 394, o svakodnevnom životu 64 i o incidentima 41 tekst. U ovoj godini povećano je zanimanje za tu temu, pa su u

folirantstva. Najotužniji primer je "slučaj Mladić", o kojem je džaba više trošiti reči, jer tu nema nikakvih promena, i dalje je na vlasti oficijelna doktrina majke-mi-ne-znamo-gde-je-Mladić, uz diskretno namigivanje i podgurkivanje "a i ako znamo, neću ti kažem"; videćemo hoće li presuda Međunarodnog suda pravde, kojom se genocid u Srebrenici na upečatljiv način stavlja van svake pravne sumnje, a Srbija se između ostalog okrivljuje za neizručivanje Mladića & co, promeniti i pomeriti nešto.

Šta tek reći za formiranje nove vlade? Imamo dva ozbiljna pretendenta na mesto mandatar za formiranje vlade "demokratskog bloka" (hajde de, šta god to bilo), od kojih za jednog zlobnici kažu da izgleda i ponaša se kao Miki Maus, ali zapravo je onaj drugi taj koji vodi Miki Maus-politiku: naprosto je već neprijatno i posramljujuće gledati kako ne ume ni da prikrije da mu je opstanak u fotelji Broja 1, jedino što ga zanima, bez obzira što je za njegovu stranku, ako ćemo pravo, glasao možda tek svaki deseti birač sa januarskih izbora. Groteskni trikovi, pošalice i smicalice koje Koštuničina okolina smišlja ne bi li bar malo zabašurila gigantski, zjapeći, ogoljeni i duboko kompromitujući nesrazmer između minornih izbornih rezultata i alavih vlastohlepnih ambicija tako su lošeg kvaliteta i bednog ukusa da ne bi prošli ni kod Gaje, Raje i Vlaje (kad smo već kod Diznijeve menažerije). Svo to postizborno cinculiranje poražene vladajuće stranke/koalicije ostavlja otužan dojam temeljite neozbiljnosti. No, tek treba videti jesu li njihovi rivali iz stranke predsednika države uistinu ozbiljniji: ako popuste Koštuničinom uzurpatorskom bezobrazluku, oni će biti ti kojima pripada titula počasnih Miki Mause za ovu političku sezonu. Pa dobro, ima li uopšte neka treća mogućnost? Ima, to su novi izbori, ali i to bi iznuđeno (kvazi)rešenje, da se ne lažemo, bilo nesumnjiv pokazatelj neozbiljnosti i nesolidnosti glavnih struja i stranaka naše političke klase.

januaru objavljena 804 teksta, od kojih o statusu 609, o svakodnevnom životu 41 i o incidentima 77 tekstova. Na kraju, u februaru, koji se još nije završio, imamo apsolutni rekord u broju tekstova – ukupno 1379, od čega o statusu čak 1187, o svakodnevnom životu 29 i o incidentima 69. Tendencija da tema statusa potpuno istisne temu svakodnevnog života više je nego očigledna. Izgleda, naime, da teme iz svakodnevnog života Kosova štete onoj centralnoj i glavnoj temi – rešavanju pitanja statusa Kosova. Svakodnevni život, ne samo na Kosovu, ima tu sposobnost da zamagljuje ili da odvlači pažnju od onoga što je bitno. Običan, redovni život je, nema sumnje, prepreka pri svakom pokušaju da se on uredi na neki programski i ideološki način. Običan je život dobar, i koristan, samo ukoliko nam može poslužiti kao svojevrsna ilustracija teze koja se zastupa u ideološkom smislu.

Pitanje statusa Kosova svakako jeste političko pitanje koje će se rešavati na politički način ali je sve više jasno da ovde više nije reč o pragmatičnoj političkoj odluci, već o ideološkom stavu koji se pakuje u različite političke i pravne kutije. Osim toga, Kosovo je veoma važna unutrašnjepolitička tema koja profilira podršku i značaj političkih stranaka koje su danas na sceni u Srbiji. Mediji, takvi kakvi su, podeljeni prema uticajima i interesima

Operetsko "hvatanje Mladića", operetsko muljanje oko nove vlade... Pa, zar nema baš ničega ozbiljnog? Evo, tu je Kosovo, "najskuplja srpska reč", ne bi se valjda s tim zevzečili? U stvarnosti, međutim, tek tu vrvi od svakovrsne neodgovornosti naših elita (političkih, akademskih, medijskih...) prema jednom ne-može-bit-i-ozbiljnijem problemu, od čijeg rešenja mogu direktno da zavise stotine hiljada ljudskih egzistencija. O tome je na ovom mestu već više puta pisano, hajde da se ne ponavljamo, utoliko pre što je jedina "promena" u međuvremenu ta da se oficijelni diskurs još jače otkao i odlepio od stvarnosti, pa sada slobodno pluta po beskrajnom svemiru Čiste Nebuloznosti. Neki od novijih "hajlajta" tako bečarskog odnosa prema preozbiljnom i preteškom kosovskom problemu, uistinu su nezaboravni, poput famoznog "bežanja" Koštunice pred Martijem Ahtisarijem (sve sa zadivljujuće smehotresnim objašnjenjem tog infantilnog čina), vaskolikog ponašanja i mudrovanja Sande Rašković Ivić, a još više onog neverovatnog Aleksandra Simića, koji je sada već krajnje ozbiljan pretendent za titulu Koštuničinog Brane Crnčevića, etcetera, etcetera.

Iz "dopuštenog" javnog političkog diskursa glede Kosova sistematski su izgnane i poslednje natruhe ozbiljnosti, realizma ili, naprosto, elementarnog zdravog razuma: što je situacija sa stanovišta odocnelih aspiracija zvaničnog Beograda beznadežnija, to se više i oštrije insistira na drvenom jeziku "rodoljubnih" fraza, kao da će on, nekim magijskim hokus-pokusom, jednog lepog dana naprosto *preobraziti* stvarnost. Koja će valjda posramljeno ustuknuti pred njegovom *duhovnošću* i lepotom. Čovek ponekad pomisli da ovom zemljom zapravo vlada Ivana Žigon, ili već tako neka nadasve ekscentrična nuspojava naše razgranate javne scene, samo što se, eto, uspešno maskira u lik jednog sivonjavog dorčolskog pravnika.

U okruženju u kojem se tako nadahnuto i entuzijastično lupeta da bi se i onaj poslovični Maksim posramio, sve sa divizijom, i u kojoj je epicentar proizvodnje i distribucije pojmovno-vrednosne konfuzije lociran u samim vrhovima

tih istih političkih stranaka, istovremeno vode najmanje dve bitke: da sebe predstavljaju kao istinski patriotski medij (novinu) koji ni po koju cenu ne izbegava temu Kosova i da predstavljaju svoje političke i finansijske patrone u najboljem mogućem (patriotskom) svetlu.

Zbog prirode samih medija jasno je da tabloidi ne prate pregovore u Beču u formi izveštaja. To rade tzv. ozbiljne novine ("Politika", "Večernje novosti", "Blic", "Glas", "Danas" i "Dnevnik"). Ipak i za tabloide je tema Kosova, i njegovog statusa, apsolutno nezaobilazna. Oni tome pristupaju tako što plasiraju tzv. analitičke tekstove ili izjave „svojih“ političara u kojima ovi optužuju svoje protivnike. Posebnu poslasticu predstavljaju tekstovi koji „otkrivaju“ fašističku vezu Marti Ahtisarija i njegovu bliskost sa finskom fašističkom prošlošću – njegov otac je bio nacista. ("Nedeljni telegraf", 7. februara i 21. februara, "Kurir" od 8. februara.) Uopšte, status Kosova veoma doprinosi razvoju istraživačkog novinarstva jer se na taj način istražuje i biografija i istorijsko okruženje i razne veze svih učesnika u zaveri.

Zajedništvo i jednoglasnost koji postoje na političkoj sceni, kad je reč o statusu Kosova, postoje, naravno,

politike i vlasti, nije ništa čudno da se i druge institucije ponašaju slično tom nesrećnom "modelu". Kako god, moj favorit za ovaj mesec ipak je saopštenje sinoda Srpske pravoslavne crkve povodom Ahtisarijevog plana: iz mora uobičajenih floskula kojima obiluje crkveno saopštenje, izronio sam, naime, jedan pravi pravcati biser, onaj u kojem se Zli Finac gorko prekoreva zato što hoće da Srbiji oduzme ništa drugo doli "najdragoceniji deo njene teritorije". Ništa "jedan od", ništa "petnaest odsto", nego baš – *najdragoceniji*. Ako ste na ovo skupili obrve i zapitali se koji bi to, dođavola, deo mogao biti, onda s vašim patriotizmom nešto debelo nije u redu... Ali, mene to ipak podstiče na malo istraživanje: da li Srbija uistinu ima dragocene i manje dragocene delove? Ko i po kojim kriterijumima to određuje? I ako je baš Kosovo "najdragoceniji deo Srbije", da li to znači da bi se moglo postići neko kompromisno rešenje, po kojem bi kosovskim Albancima, u zamenu za Kosovo koje nam je tako odveć dragoceno da je vaistinu neljudski očekivati od nas da ga se odrekemo, mogao ponuditi neki drugi, *manje dragoceni* deo Srbije? Evo, recimo, Beograd sa okolinom: prostorom je, doduše, nešto manji od Kosova, ali i ovde ima mesta baš za negde oko dva miliona duša... Elem, jednostavna zamena, takoreći kvadrat za kvadrat, ključ u ruke: vi sa Voždovca u Ulpijanu, vi iz Obrenovca u Lipljan... Ako vam ovo zvuči dopola sumanuto a odpola šašavo to je otuda što to i jeste i sumanuto i šašavo, ali ne krivite mene, ja samo sledim gvozdenu logiku Saopštenja. A šta Saopštenje sledi? E, ono sledi jedan oveštali, drveni jezik trećerazrednih frazetina odavno ispražnjenih od svakog smisla i svake korespondentnosti sa životom i sa stvarnošću. Samo je u tom jeziku i u takvom mišljenju moguće da stvarna, realna Srbija, sa svojim realnim ljudima, gradovima i selima bude manje "dragocena" od one Srbije koja se odavno preselila u epske narodne pesme. Kad odvagneš sve to, vidiš da je Miki Maus nepravedno oklevetan: da njega pitaju, on se nikada ne bi ponašao tako neodgovorno. ■

i u medijima. Strah od toga da zbog Kosova ne budeš prokažen kao izdajnik prisutan je odavno. Najnovija situacija, i završni pregovori u Beču, samo su ovo stanje stvari još više ogolili, i zaoštrili. Veliko je, međutim, pitanje koliko je to promenilo javno mnjenje. Većina građana je, naime, tokom prošle godine jasno razlikovalo ono što sami žele od onoga šta očekuju. To očekivanje je daleko realističnije i prirodnije od stanja stvari kako ga prikazuju mediji i političari.

Rad na formiranju javnog mnjenja oko Kosova odavno je, međutim, izgubljen. Malo ko se ovde nada da se tu nešto bitno može promeniti. Kosovo je izvan Srbije od 1999. godine i toga su veoma svesni i nagratiji nacionalisti. Ono što se danas može uraditi na političkom planu daleko je manje od onoga što se može uraditi na planu praktičnih, životnih pitanja ljudi koji žive na Kosovu. U tom smislu bi, kao prvo, bilo važno da se o Kosovu, i sa Kosova, počne mnogo više pisati o svakodnevnom životu nego o pravničkim, političkim i istorijskim kombinacijama. Pretpostavljam da će za tako nešto biti potrebno ne samo rešavanje statusa nego i odlučnost građana da počnu normalno da žive, kako na Kosovu tako i u Srbiji. ■

“Clash” kultura ili nekultura

PIŠE: MILE LASIĆ

Listam na bielefeldskom glavnom kolodvoru (*Hauptbahnhof*) gomilu novina s južno-slovenskih prostora, valjda me po tomu i “otkrio” čovjek pristojna izgleda, u zrelih godinama, koji se na nekoj od varijanti b-h-s-cg jezika predstavio kao Erwin Klisch iz Hamburga, Nijemac, Jehovin svjedok... Nije mi do razgovora s “misionarima”, željan sam – u principu - razgovora s prosvjetiteljima i prosvjećenima. Ali, *Herr Klisch* je učtiv do nepodnošljivosti, pa počinje germansko-slovenski razgovor ugodni. Kaže da je nekada u Hamburgu živjelo 20.000 ljudi iz nekadašnje Jugoslavije, da se družio s njima, te da je tako naučio naš(e) jezik(e). “I moj otac je izgubio vjeru u crkvu nakon onog rata”, replicira *Herr Klisch*, pak, spremno na moju opasku da ne mogu ništa započeti s vjerom, pogotovo nakon što je vjera tako ružno zlouporabljena u krvavim balkanskim ratovima, a nažalost zlouporabljava se i danas u iste ili slične svrhe.

Pomislih da bi ga najlakše “skinuo s varta” ako mu odrecitiram “Molitvu bezbožnoga” čuvenog španjolskog pjesnika-filozofa Miguela de Unamuna (1864-1936), već mi je bio na rubovima usana stih – “Kako si Ti velik, moj Bože! Ti si tako velik da Te samo kao ideje ima; stvarnost je isuviše tijesna, ma kako se izduživala da Te obuhvati. Zbog Tebe patim, Ti ne bivajući Bože, jer kada bi Te stvarno bilo, bilo bi i moje bivstvovanje stvarnost”! Kažem, međutim, samo da se definiram “Kantovim sumnjalom”, da nisam pravi “Heide”, kako Nijemci zovu nevjernika, nego čestica nepovezanog bratstva agnostika, a on odgovara kao iz topa kako su mu “agnostici bliski”, jer se radi o misaonim ljudima koji se pitaju o suštinskim stvarima nastanka svijeta, života uopće, uključivo i “prvotne sile”, bila ona Bog ili Natura.

Pita me o Jehovinim svjedocima na Balkanu, a ja o tomu ne znam gotovo ništa. Kažem mu jedino da su sada kod nas manjinci svih boja ugroženi zbog ostrasćene logike većine, zbog katastrofalnog nedostatka elemenata civilnog društva, zbog svega što su proizveli rat, lažne nacionalne, kulturološke i vjerske elite...

Opraštam se sa *Herr Klischom* snobivajući. Molećivo

mi na kraju razgovora nudi jednu njihovu brošuru, opet popuštam, pa tako listam u podzemnoj željeznici na povratku “kući” knjižicu “Sretan život – kako ga postići”. Pogled mi, pak, zapinje za rečenicu – “nakon velikog dana Boga Svemogućeg kada Jehova očisti Zemlju od zloće, ona će biti pretvorena u raj...” Pomislih, *Herr Klisch* je u pravu, između agnostika i Jehovinih svjedoka postoji bliskost makar po pitanju nemanja iluzija o ovovremenom svijetu, prepunom zla. Nažalost, agnostici sumnjaju i u to da će Jehova ili Bog ili Allah ikada napraviti “veliko čišćenje”. Pa im je teže no i usamljenim “misionarima” iz bratstva Jehovinih svjedoka. Ali su, makar, čisti pred sobom, bogovima i ljudima...

(A)religijski pluralizam u Njemačkoj

U Njemačkoj su katoličke i evangeličke i druge kršćanske crkve proteklih božićnih dana za trenutak ponovo bile pune, po prvi put od Uskrsa. Najnoviji podaci o broju vjernika u Njemačkoj, te načinu manifestiranja njihovog “vjerujem”, iznenaduju, pak, i dobre poznavatelje ovdašnjih crkvenih (ne)prilika. Prema podacima Saveznog ureda za statistiku (*Statistisches Bundesamt*) u Njemačkoj, naime, Rimskoj katoličkoj crkvi pripada 26,7 milijuna ljudi, Evangeličkim zemaljskim crkvama 26,3 milijuna, čemu treba uvjetno dodati još i 608.000 onih koji pripadaju evangeličkim slobodnim crkvama. Grubo podijeljeno na “katolike” i “protestante”, dakle, u blagom vodstvu su pripadnici raznih evangeličkih crkvi. Po prvi put se, pak, nakon “lutheranskog rascijepa” broj katolika u cijeloj Njemačkoj približio broju protestanata. Osim pripadnika ove dvije “velike crkve”, prema podacima Stat. Bundesamta, u Njemačkoj živi i 3,2 milijuna muslimana (većinom sunitske orijentacije), oko 950.000 pravoslavaca - “ortodoksa i pripadnika orijentalnih crkvi”, 388.000 pripadnika Nove apostolske crkve, 164.000 Jehovinih svjedoka, 155.000 budista, 100.000 pripadnika židovske vjere i 95.000 hinduističkog vjeronazora. Broj onih “koji ne vjeruju i drugačije vjerujućih” (“Heiden” i agnostika, uzetih zajedno) je dostigao cca. 25 milijuna (31 odsto) i traži dodatna objašnjenja. Prvo objašnjenje je u nespornoj činjenici da je Evangelička crkva u tzv. slobodnom padu u posljednjih 50 godina. Njoj je, naime, 1950. godine pripadalo šest od deset Nijemaca, a danas tek tri od deset. Tomu je najviše doprinio oficijelni ateizam bivšeg DDR, ali se “slobodni pad” nastavio i nakon izčeznuća DDR i ponovnog ujedinjenja Njemačke. Broj “ateista” i “drugačije vjerujućih” je rastao, pak, ne samo na uštrb evangeličkih crkvi, nego dijelom i Katoličke crkve, koja je u posljednjih 50 godina zabilježila “gubitak” vjerničke mase od nekoliko procenata. U ravni prakticanja vjere je situacija za “velike crkve” posebno komplicirana, sve je manje “praktičnih vjernika”, dok su “male crkve” i doseljeničke vjerske zajednice, posebno one koje okupljaju muslimane, sve vitalnije. Taj trend bit će nastavljen, obzirom na niski nivo stopa rođenja “izvornih Nijemaca”, kojih će 2050. godine biti 12,5 milijuna manje nego što ih ima danas (82,5 milijuna), Raspirivači strahova od islamske ekspanzije kažu ovako – 2005. godine je u Njemačkoj bilo 3,5 milijuna muslimana, a 2045. bit će ih 35 milijuna. Takve

“prognoze” su, pak, samo budalaština, ali su indicije za klimu straha u Njemačkoj, koja za tili čas može i prerasti u islamofobiju, o kojoj se nedovoljno kritički promišljeno govori kod nas u islamskim krugovima, kao da se priziva.

Istraživanja i statistike svjedoče da još uvijek dvije trećine Nijemaca pripada jednoj od dvije velike crkve, ali se samo svaki deseti vjernik smatra praktičnim vjernikom. Od njih, pak, tek svaki drugi pripadnik obje crkve misli da crkve nalaze adekvatne odgovore na goruća pitanja života i vjere. Situacija je takva, uočavaju eksperti, da nekadašnji centar Svetog Rimskog carstva i zemlja u kojoj je rođena “reformacija”, nema niti dovoljno kandidata za svećenike, da se crkve masovno zatvaraju ili iznajmljuju u druge svrhe, u nadi da će se vjerska situacija popraviti. Kada se, pak, nemaju odgovori na goruća pitanja” mnogima se najboljim objašnjenjima čine ona najlakša. Problemi leže u onim koji su drugačiji od nas samih, ergo, kad ih ne bi bilo ne bi bilo ni naših problema. O tome, zapravo, svjedoči odnos većine u prošlosti prema Židovima, te odnos većine danas prema muslimanima, tom “stranom tijelu” u evropskoj kršćanskoj kući, kako mnogi misle, a javno govore samo “jastrebovi” na desničarskoj sceni ne samo u kršćanskoj Bavarskoj...

Njemačka je, dakle, postala (a)religijski pluralističnija nego ikada ranije. Prema podacima Biskupske konferencije SR Njemačke, dakle, vrhovnog tijela njemačkih katolika, samo do 2015. godine bit će zatvoreno 700 crkava, Evangeličke crkve muče istu muku, dok je u planiranju gradnja 128 klasičnih džamija, od kojih je ona u Kölnu, zamišljena sa minaretima u visini tornjeva na čuvenom Domu, izazvala ogorčene prosvjede. Kompromis će po svoj prilici značiti manje minarete, ali i gradnju najvećeg islamskog centra u Njemačkoj do sada. Inače, u Njemačkoj postoji 24.500 katoličkih i 21.100 evangeličkih crkava, dok je tzv. prilagodjenih džamija 2.660, a onih sa klasičnim minaretima i kupolama samo 143, oficijelni su podaci Centralnog insituta islamskog arhiva u Soestu.

Svi se bave “misioniranjem”

Upravo objavljenom “pružanju ruke” (*Handreichung*), drugom po redu u šest godina, dokumentu kojim Evangelička crkva Njemačke (EKD) poziva na dijalog kršćana i muslimana, precizirana su i tzv. konfliktna mjesta u ovom dijalogu. U spisu pod naslovom “Jasnoća i istina” (*Klarheit und Wahrheit*), dijagnosticira se kao jedan od problema i to što islam u Turskoj nije nezavisna vjera, jer je pod državnim uplivom i kontrolom, o čemu i svjedoče klasične državne institucije, koje su, između ostalog, zadužene za slanje imama u inozemstvo, pa se turski imami u Njemačkoj i javljaju kao tzv. vjerski državni diplomati, što sa zapadnim laicizmom nema puno dodira.

“Prvi čovjek” Evangeličke crkve u Njemačkoj, biskup Wolfgang Huber, s tim je u svezi u intervju za bielefeldski list “Neue Westfaelische” kazao: “...Neobično je u Turskoj da unatoč navodnom razdvajanju države i religije, dakle, tzv. laicizmu, država smatra svojom zadaćom da kontrolira i upravlja sunitiskim islamom. Zato turska država i izdržava religijsku instituciju vlasti sa ogromnim brojem suradnika, među kojima se nalaze i oni koji kao imami

bivaju slani u Njemačku. Utoliko nije islam u Turskoj nezavisna religijska zajednica, kakvu mi poznajemo i šta se misli pod našim ustavnim poretom. U Njemačkoj ne postoji državna crkva, dok u Turskoj postoji, s jedne strane, razdvajanje religije i politike, a s druge, jedna vrsta državne religije...” (“NW”, 04.12.06.)

Biskupu Huberu smeta posebice što turska država određuje preko svojih “vjerskih diplomata” i sadržaje religijske nastave za muslimansku djecu u Njemačkoj: “Ne odgovara našim principima, ako jedna eksterna državna vlast određuje šta će se tamo podučavati...” Neuobičajeno iskreno je, pak, biskup Huber odgovorio na pitanje – ne radi li se u svemu ovomu i malčice o misioniranju? Da, kazao je, radi se i o tome, svaka vjera to čini više ili manje otvoreno. Biskup Huber nije, pak, kazao niti riječi o ekspanzivnom “misioniranju” upravo evangeličkih crkava u Latinskoj Americi i drugdje. Katolička crkva je, pak, bila prvi *global player* i po ovom pitanju. Prigodom posljednjeg, čuvenog i spornog posjeta Bavarskoj papa Benedikt XVI je, pak, zamjerio Njemačkoj katoličkoj crkvi što pomoć nerazvijenima ne povezuje sa “misioniranjem”...

Jedan od vodećih (evangeličkih) teologa, dobitnik “Leibnizove nagrade” Njemačke istraživačke zajednice (*“Leibnizpreis der Deutschen Forschungsgemeinschaft”*), profesor iz Muenchena Friedrich Wilhelm Graf govori i piše često o “povratku” ili “renaissance” religija. Posebno su mu uvažene dvije novije knjige “Povratak bogova – religija u modernoj kulturi” (*“Die Wiederkehr der Goetter. Religion in der modernen Kultur”*, 2004) i “Protestantizam – povijest i sadašnjost” (*Protestantismus – Geschichte und Gegenwart*, 2006), u kojoj se govori otvoreno i o kršćanskom, i posebno, evangeličkom “misionarstvu”, te o protestantizmu kao globalnoj religiji. Nije riječ samo o radikalnom porastu religioznosti u islamskim miljeima, njegova je poruka, slične se pojave mogu zapaziti i među kršćanskim grupacijama. U Latinskoj Americi je u enormnom porastu upravo konverzija sa katoličanstva na protestantizam, a u Africi sa islama na neku formu kršćanstva. U Africi je, primjerice, 1900. godine bilo ukupno 34,5 milijuna muslimana i samo 8,7 milijuna kršćana, ali su kršćani već 1987. dostigli muslimane po broju. Projekcije govore, pak, da će 2025. godine u Africi živjeti 600 milijuna kršćana i 500 milijuna muslimana. Budućnost kršćanstva je, dakle, na jugu, u Africi i Latinskoj Americi, pri čemu ne treba zaboraviti niti “pravoslavnu Rusiju”, niti oblike kršćanstva u Južnoj Koreji i Kini, gdje upravo protestantizam nalazi uporišta.

No, najvažnija je njegova poruka, mnogi ljudi, ne svi, naprosto trebaju religioznost unatoč “visokoj ambivalentnosti” gotovo svih religija. Sve one, više-manje, govore o raju, ali i o paklu, “govore o miru, a proizvode ratove, da bi ostvarili svoje predstave o miru”. Po Grafovom mišljenju, “jezik skoro svih religija je veoma opasan”, zbog čega je, pak, “krajnje važno znati sve o visokoj ambivalentnosti religioznosti”. Uzgred, njegovo je mišljenje da katoličanstvo polaže na pompu i spoljašnje dok protestantizam determinira intelektualnost, sklonost ka muzici i riječi, te blagi otklon spram vanjskog svijeta. Graf je, pak, potpuno svjestan da Benedikt XVI neće napraviti nikakav ustupak “evangelistima”, za njega su

oni bili i ostali *par excellence* izdajnici. Prosvijećeni ljudi u Zapadnoj Evropi misle, dodajmo, da je Benedikt XVI "provokacija za svakog prosvjetitelja", odnosno da je Benedikt XVI upravo adekvatan papa za ovakvu "žalosnu modernu" (Izvor, specijalno izdanje magazina "Der Spiegel" - "Svjetska sila religija"/"Weltmacht Religion", Nr. 9/2006., str. 24 -25).

Signifikantno je, pak, Grafovo mišljenje da "sa počecima reformacije počinje pluralizacija kršćanstva, iz čega su nikle brojne slobode političke moderne". Graf podsjeća da je i veliki njemački filozof Georg Friedrich Wilhelm Hegel smatrao reformaciju za "glavnu revoluciju" novijeg doba. Graf ukazuje i na činjenicu da se u nekršćanskim kulturama kao što su budizam i islam počinje da diskutira o tomu jesu li i njima neophodne "reformacije". Pri tomu se radi uvijek o obnovi određenih religija i njihovom moderniziranju. Upravo u islamu se, pak, vidi pluralizacija vjerskih struktura, pri čemu je politički islamizam samo jedan od produkata pluralizacije. Posebice je interesantno Grafovo zapažanje da sve više ljudi reagira makar u javnoj ravni na "povratak islama u Evropu" poistovjećivanjem sa kršćanstvom. Da, to je tačno, ljudi postaju svjesni svojih kulturoloških determinanti, ali se u Zapadnoj Evropi ne može govoriti o porastu religioznosti, dapače.

"Bog je ponovo tu"

Malo tko u globaliziranom medijskom svijetu posjeduje osjećaj za dramaturgiziranje kao Samuel P. Huntington, autor brojnih studija o perspektivama američke (i svjetske) politike u XXI stoljeću. Između ostalih i studije iz devedesetih godina "The Clash of Civilizations", koja je dobila na značenju poslije događaja koji su u noviju povijest ušli pod šifrom "11. septembar". Poslije ovih terorističkih napada o "sukobu kultura" se razgovoralo i za kavanskim stolovima, pa i tamo gdje se nikad nije čulo za neku drugu knjigu osim Ku'rana ili Biblije, ali i na najuglednijim tribinama na svjetskim sveučilištima. Čak i za neke vrlo obrazovane ljude je Samuel P. Huntington bio i ostao "prorok", a njegova studija "ključ za razumijevanje" aktualnih i predstojećih događaja u XXI stoljeću, dok su za druge Huntington i njegova studija samo "prašina u oči" i "dimna zavjesa" novije američke vanjske politike. Ali, u studiji "Clash of Civilization" je, ako ništa drugo, sigurno tačna konstatacija da živimo u vremenima enormne porasti utjecaja religija u cijelom svijetu. Vjera i religije utječu ponovo na društvo i politiku kao nekoč u prošlosti. O tome se malo tko spori s njim, kao da svima odgovara, izuzev prosvijećenoj manjini u Zapadnoj Evropi i SAD, koja strahuje da bi takav trend mogao otpuhati ionako slabu zasadu prosvjetiteljstva i političke moderne, kao da ih nikada nije ni bilo. Samuel P. Huntington je ovu tezu ponovio izriječom i u eseju "Bog je ponovo tu", objavljenom u jednom od posljednjih brojeva za 2005. godinu švicarsko-njemačkog magazina za političku kulturu "Cicero". On i u ovom eseju polazi od tvrdnje da je religija "dobila na značenju i na političkom uticaju", s čim se nije teško složiti, ali s njegovim njegovim zaključcima već jeste. On prvo konstatira da se religija

tri stoljeća nalazila u svojevrsnom uzroku, da su poslije stoljeća religijskih ratova sami evropski vladari pokušali Vestfalskim mirom zauzdati uticaj religije na politiku, da su vodeće prosvjetiteljske glave potencirale (raz)um nasuprot religije, te da je svijet racionalizma, pragmatizma i svjetovnog nazora pokazao znake umora i beznadja. Huntington konstatira potom sa zabrinutošću da izvan SAD u zapadnom svijetu samo mali broj ljudi prakticira religiju. Ono što on ne vidi jeste činjenica da se religija u nekim zemljama zapadnog svijeta prakticira na posve drugi način, na običajnom i dekorativnom nivou, kao u Velikoj Britaniji, ili na nivou privatnosti kao u Francuskoj ili Njemačkoj, dakle primjereno vremenu i znanstvenim saznanjima, možda i na najljepši mogući način u povijesti svijeta i religija. Uzgred, naročito problematično u ovom eseju u "Cicero" je to što Huntington u nizu "izama" koje pominje, a koji su kao zamjenili ili potisnuli religiju, ubraja i "demokraciju", i to odmah poslije liberalizma, socijalizma, komunizma, fašizma, autoritarizma i korporativizma. Znači, bila je religija, pa su došli "izmi", uključivo "demokracija", pa opet dolazi "religija". Huntington tvrdi, takodjer, da se u zadnjoj četvrtini XX stoljeća odstupilo od trenda sekularizacije, što njemu uopće nije mrsko, dapače. Huntington vidi *renaissance religija*, inače, posvuda u svijetu, izuzev u Zapadnoj Evropi, pri čemu uočava da religiozni pokreti ne dobijaju više svoje pristaše (samo) među seljacima i siromašnima, nego i među elitnim društvenim slojevima. Obje velike "misionarske religije" konkuriraju jedna drugoj u borbi za "konvertite", tvrdi Huntington, misleći na kšćanstvo i islam, odnosno na "fundamentalistički muslimanski pokret" i "evangeličke protestante". Ogromne su posljedice ovih pokušaja u Latinskoj Americi, Aziji, Africi i bivšem SSSR. Huntington potom ciljano citira dio čuvenog Izvještaja o religijskoj situaciji u XX stoljeću, u kojem se konstatiralo: "Većina zemalja na svijetu, u kojima i živi većina svjetskog stanovništva, su usred religioznog pokreta obnove. To se ponajviše tiče nekadašnjih komunističkih zemalja u Istočnoj Evropi, Srednjoj Aziji i na Kavakazu, ali i u Latinskoj Americi, na Bliskom istoku, u Africi, Kini i Jugoistočnoj Aziji... U razvijenim zemljama je religija u uzroku, vrijedan pažnje izuzetak su Sjedinjene Američke Države". (Uzgred, neke procjene govore čak o 100 milijuna prpadnika "kršćanske desnice" u SAD.) Njemu je potreban zadnji dio citata ("vrijedan pažnje..."). Nije samo riječ o *renaissance religija*, piše Samuel Huntington, nego XXI stoljeće počinje "eru religija". On ocjenjuje da "zapadni sekularni modeli dospjevaju pod pritisak", pa prognozira da će biti "zamjenjeni". Možda modelom kao u SAD, koje su, po Huntingtonu, shvatile da je religija ne samo važna, nego da mora biti i osnovom društvenog života. Pri tomu se Huntington poziva na tvrdnju religioznog znanstvenika Marka Juergensmeyera, koji izriječom poziva političare da "nove forme nacionalnog poretka baziraju na religioznim vrijednostima". "Neo cons" i "theo cons" u Washingtonu i diljem svijeta su ga dobro čuli i razumjeli. Američka ljevica već strahuje da bi SAD u dolednoj budućnosti mogle postati "teokratska država"...

Renaissance religija

Od nešto više od šest milijardi stanovnika planete Zemlje skupini onih koji kažu da ne vjeruju pripadalo je 2002. godine samo 12,5 odsto, a uvjerenim ateistima 2,4 odsto, dakle, uzeti zajedno čine grupaciju od oko jedne milijarde. Ubjedljiva većina nastanjenika ove nesretne planete su, dakle, vjernici. Kršćana svih vrsta je *circa* dvije milijarde (17,4 odsto katolika, 5,6 odsto protestanata, 3,5 odsto pravoslavaca i 6,4 odsto „ostalih kršćana“, pripadnika „sekti“ i manjih kršćanskih zajednica). Potom slijede muslimani, kojih je 1,3 milijarda ili 19,8 odsto u ukupnom stanovništvu Zemlje. Hindusa je 13,3 odsto, Buddhista je 5,9 odsto, Židova je 0,2 odsto, te raznih drugih „vjerujućih“ oko 13 odsto. Projekcije za 2050. godinu govore, pak, da će samo tri velike religije zabilježiti značajne poraste. Kršćana bi trebalo biti nešto više od tri milijarde, muslimana gotovo 2,3 milijarde i Hindusa skoro 1,2 milijardu. (Izvor, „*Weltmacht Religion*“.) No, ne očituju samo apsolutni brojevi i procenti porast religioznosti. Teroristi ubijaju u ime njihovog boga, u SAD je „kršćanska desnica“ na vlasti ili sudjeluje u njoj, posvuda u svijetu se očituje pojačan religijski utjecaj na politiku, samo se u Zapadnoj Evropi ljubomorno (još uvijek) čuvaju elementi sekularnosti. Apsurd je savršen, do samo prije par godina se vjerovalo da će religija imati sve manju ulogu u znanstveno i tehnički determiniranom svijetu, ali se u vremenima globalizacije i opće nesigurnosti pokazalo nešto posve drugo.

U polovici od 50 američkih saveznih država je Darwinova teorija evolucije protjerana iz nastave, tolika je snaga „kršćanskih fundamentalista“, njih 25 odsto do 30 odsto američke populacije je i izabralo George W. Busha za američkog predsjednika po drugi put. Spor oko karikatura poslanika Muhameda je, pak, izveo maltene polovicu arapskog svijeta, i ne samo njega, na ulice, Rimsku katoličku crkva u liku Benedikta XVI kreće u teološko-političku ofanzivu, zagledana u prošlost, a ne u budućnost, o čemu i svjedoči predavanje Benedikta XVI u Regensburgu, koje je ponovo uzburkalo islamski svijet, a ravnodušnim ostavilo „sekularni otok“, tj. Zapadnu Evropu, a trebalo bi da je obrnuto. Moć religija je u svakom slučaju jedan od najdramatičnijih fenomena modernog doba, a kuda to vodi malo tko zna. Analitičari govore o religiji kao „svjetskoj sili“ u vremenima globalizacije i na početku XXI stoljeća. Moderna, ona zapadna, druge i nema, povija se pod ovim udarima ko srčika na vjetru, pitanje je samo može li ostati sačuvana i u „sekularnom otoku“, ako su posvuda obrnuti procesi. I dok se maltene do jučer očekivalo da će zapadnoevropski modernistički utjecaji povesti za sobom ostatak svijeta, sada su strahovanja upravo obrnuta. Uzgred, neki sociolozi religija tumače pojavu povratka religija i kao formu otpora protivu nekih aspekata moderne...

Circa 15 milijuna islamskih doseljenika je u masi od 64 milijuna ukupnog doseljeničkog naroda u Zapadnoj Evropi, ali upravo se o njima lome koplja. Oni su se našli u „dvostrukom zarobljeništvu“, naročito poslije 11. septembra 2001. godine. Na njih većinsko, domorodačko stanovništvo gleda pretežito kao na „remetilački

faktor“, a s druge strane se manipulira njima i od strane religijskih prvaka iz zemalja otkuda su došli. Razapate su, dakle, između vjernosti „zemlji podrijetla“ i „zemlji prijema“. I oni su pojačano religiozni u ovom vremenu. Broj vjernika na molitvama petkom u njemačkim džamijama se povećao za duplo, priopćio je Centralni institut islamskog arhiva iz Soesta. Protekla je godina kulminirala međusobnim optužbama, mržnjom i „lovom na vještice“. U Zapadnoj Evropi i Njemačkoj se vode besplodne i beskrajne debate o islamskim simbolima, primjerice „marami“, da bi neka istraživanja i konačno dokazala da se iza ne krije nikakav „politički islamizam“, nego je marama na glavi muslimanske žene ponajčešće samo izraz njene religioznosti. Muslimani osjećaju da su „generalno osumnjičeni“, ali tek tu i tamo poduzimaju nešto da se distanciraju od nasilja izriječkom, kao što je to nedavno učinilo 16 njemačkih islamskih organizacija u SR Njemačkoj, a među njima i Islamska zajednica Bošnjaka u Njemačkoj. Koliko su apsurdni strahovi od islama najubjedljivije svjedoči bizarno samoubojstvo spaljivanjem jednog evangeličkog svećenika u Erfurtu, krajem oktobra prošle godine, koji je iza sebe ostavio (o)poruku da je tim (suludim) činom htio skrenuti pažnju na rastuću „islamsku opasnost“.

U knjizi Adelgunde Mertensacker „Muslimani osvajaju Njemačku“ („*Muslime erobern Deutschland*“, Verlag der Christlichen Mitte, Lippstadt, 1998) izriječkom se, pak, tvrdi da muslimani ne mogu biti demokrate, jer se demokracija i islam isključuju. Muslimani se, doduše, mogu deklarirati demokratama i oni to i čine, ali to ne misle ozbiljno, nego prakticiraju „islamsku laž“, tzv. takiju, koja je po islamskom učenju opravdana, pa i preporučljiva svuda tamo gdje je islam manjinski vjeronazor. U najkraćem, ova vrsta tuka na utuk razumijevanja islama ide tako daleko da tvrdi da muslimani svi od reda prakticiraju „takiju“ (*taqiyya* – oprez, prikrivanje pravih namjera i tsl.), da nitko od njih ne misli ništa ozbiljno u svezi sa političkom modernom, te da su mogućnosti ukotvljenja „euro islama“ pod evropskim suncem male ili nikakve, ako se pod tim misli vjerski i politički suživot sukladan evropskim pravno-državnim tradicijama.

Muslimani žele osvojiti svijet i oni to čine korak po korak, pretvaranjem, lažima. Demokracija je vladavina naroda, tako umuje Adelgrunde Mertensacker, a islam želi vladavinu Allaha, i to u cijelom svijetu. Ona je, inače, udarno pero izdavačke kuće „Kršćanska sredina“, a u svojim publikacijama i predavanjima zastupa rigidnu odbojnost prema svemu što je islamskog predznaka. Za unaprijed postavljene teze nije joj, naravno, teško naći dovoljno citata iz vrlo problematičnih i brojnih islamskih publikacija u Njemačkoj, a u kojima odista podobro smrducka na srednji vijek. Probrane sure iz Kurana služe istoj svrhi. Samo nikako da se prisjeti da potraži slične citate u Bibliji, Starom zavjetu posebice. Za dobru našu Adelgrunde su islamski fundamentalizam i islam jedna te ista stvar i basta...

U jednu riječ, umjesto da povratak duboke religioznosti znači ujedno i međusobno razumijevanje i približavanje makar među tzv. abrahamskim religijama (judaizam, kršćanstvo, islam), upravo među njima je nepovjerenje

sve veće i mogu se uočiti elementi sukoba ne-kultura.

„Blasfemija“ ili „sloboda mišljenja“

Prošlogodišnji spor oko objavljivanja karikatura proroka Muhameda je maltene doveo do toga da su i ozbiljni analitičari i umjereni ljudi počeli strahovati od globalnog konflikta. Na ulicama arapskih, perzijskih, pakistanskih, somalijskih i indonežanskih gradova tutnjali su gnjevni protesti, a eho tog tutnja se osjetio i na sarajevskim ulicama, gdje je spaljena i hrvatska zastava, pa ako i od papira, a i uzvikivalo se i „za Allaha...“, a protiv Vlaha“. U zapadnom svijetu se formirao, pak, svojevrsni front za obranu „slobode mišljenja“ i „slobode ispoljavanja“, kao suštinskog dijela onoga što se zove „demokratski bitak“ zapadnih demokracija, a drugih nekih funkcionirajućih i nema, istini za volju. Slično se ponovilo pola godine kasnije povodom (ne)promišljenog govora Benedikta XVI u Regensburgu, na kojeg ćemo se još morati vratiti. U blagoj formi se imitacija „sukoba kultura“ osjetila i povodom samocenzure u Njemačkoj operi u Berlinu, u kojoj je skinuta s programa nevina Mozartova opera „Idomenej“ („*Idomeneo*“), jer je „*enfant terrible*“ njemačkog teatra Hans Neunefels na samom kraju predstave inscenirao odrublivanje glava bogova Posejdona, Jesusa, Buddhe i Muhameda...

„U Evropi postoji dovoljno razloga da se kaže jasno da je u igri centralni komad naše demokracije – sloboda mišljenja“, pisao je povodom objavljivanja i prenošenja karikatura proroka Muhamed u više evropskih listova, nizozemski list „De Volkskrant“. I francuski i njemački listovi su slijedili ovu logiku, iako se u nekima od njih pozivalo i na obzire prema muslimanima. U jednim njemačkim novinama se kazalo: „Šta je Kurt Tucholsky 1919. godine napisao o satiri važi jednako i za karikaturu. Poznati književnik je, naime, kazao - satira mora pretjerivati i u skladu s njenim najdubljim bitkom je nepravedna!“ Belgijski ekspert za islamska pitanja Herman De Ley je vidio u cijelom sporu oko karikatura proroka Muhameda primarno pokušaj odvratanja pažnje arapskih vlada sa gorućih aktualnih problema u ovim zemljama. Sličnog je mišljenja bio i direktor Njemačkog instiuta za Orijent u Hamburgu dr Udo Steinbach, koji je govorio, čak, o novom „slučaju Rushdie“, uvjeren da se cijeli slučaj „instrumentalizira od određenih krugova u islamskom svijetu“. Doduše, i on priznaje „neumjerenost“ u cijelom sporu, odnosno opravdanu povredjenost muslimanskih vjernika, ali pažnju usmjerava na to da cijeli slučaj koristi „radikalnim islamistima“, koji imaju, ustvari, osjećaj manje vrijednosti.

Christina Schirmacher, istraživačica islama iz Bonna kazala je, pak, da se mora voditi računa na Zapadu da su u nekim islamskim zemljama „kritike religioznih pitanja tabu“, te da posebice kod podsmijehivanja stvari postaju ozbiljne. I bez ovog „slučaja“ je odnos islamskog i zapadnog svijeta bio dovoljno napet, kazala je Christina Schirmacher. Respekt je pitanje obostranosti, njeno je mišljenje, tko ga zahtijeva mora ga i uzvratiti.

Predsjedavajući Islamskog vijeća u Njemačkoj Ali Kizilkaya je kazao da su objavljene karikature (pretiskane

u Springerovom dnevniku „Die Welt“, a jedna od njih, ona najružnija i na naslovnoj strani), „neizrecivo provokativne“, odnosno da je u ovom slučaju „prekoračena sloboda tiska“. Tadašnji predsjednik Centralnog savjeta muslimana u SR Njemačkoj Nadeem Elyas i predsjednik Turske zajednice u Njemačkoj Kenan Kolat pozvali su, inače, s razlogom muslimane u Njemačkoj na skrušenost i uzdržanost.

Slično kao i danska vlada i njemačka je vlada indirektno odbila zahtjeve iz redova njemačkih muslimana za isprikom. Nema povoda za ispriku, kazao je zamjenik glasnogovornika njemačke vlade Thomas Steg u Berlinu. Država ne može u ovoj stvari biti sudac, niti pak njemačka vlada snosi odgovornost što su neke njemačke novine pretiskale sporne karikature. Sloboda mišljenja i sloboda tiska su „neotudjivi dio demokracije“, naglasio je Steg, ali ovo „temeljno pravo“ ne smije biti niti zlouporabljeno. Odgovorni u medijima moraju sami odlučiti gdje su granice dobra ukusa, a kada počinje provokacija. Njemačka vlada razumije povredjenost brojnih muslimana, ali nema nikakvo razumijevanje za prijetnju i primjenu nasilja nad ljudima i institucijama.

Odlučnije od njemačke je reagirala američka vlada. Glasnovnik *State Departmenta* Justion Higgins je kazao da se „sloboda tiska i slobode mišljenja moraju vršiti sa odgovornošću“. Nije prihvatljivo provocirati na ovaj način religioznu i etničku mržnju, bila je poruka *State Departmenta*. „Anti-islamske slike su isto tako neprihvatljive kao i one anti-židovske i anti-kršćanske“, precizirao je, pak, u ime Bijele kuće njen glasnoogovrnik McCormack.

U Francuskoj je premijer Dominique de Villepin reagirao u prvom redu na svojevrsni front u ime obrane slobode mišljenja, jer je poslije „France Soira“ i „Liberation“ pretiskao sporne karikature, a otvorila se i debata o umjetničkim „granicama“ i „slobodama“. „Mi želimo spriječiti sve ono što nekoga nepotrebno povredjuje“, kazao je de Villepin, pozivajući medije da nadju mjeru između slobode mišljenja i poštovanja drugih.

U ime vatikanske države reagirao je italijanski kardinal Achille Silvestrini, koji je kazao da se „ne mogu zbijati šale na račun Boga, Ku'rana ili Muhameda“. Sloboda satire, koja povredjuje osjećaje drugih ljudi, u ovom slučaju osjećaje cijelih naroda, je povreda (preuzetih) obveza, kazao je Silvestrini. I prvi čovjek Katoličke crkve u Njemačkoj, kardinal dr Karl Lehmann je kritizirao „nedostatak senzibiliteta“ pri objavljivanju karikatura proroka Muhameda. Po njegovom mišljenju, „satira i karikature, koje pripadaju slobodi mišljenja u demokratskom društvu, postaju problematčne ako dodiruju suštinu nekog religioznog pravca“.

Potpisniku ovih redova se, inače, dopala ona karikatura iz „Jyylands-Postena“ na kojoj se vidi poslanik Muhamed kako gnjevnim mladićima oko sebe sa isukanim sabljama kaže: „Polako momci, to su samo mangupi iz neke danske zabiti!“ Netko veoma mudar je, pak, cijelu ovu frku prokomentirao riječima da je jedino važno u cijeloj priči što su se u pravilu konzervativni političari ovim povodom natjecali u zaštiti demokratskih prava i umjetničkih sloboda. Na to će ih, naime, valjati često podsjećati. Isti oni

koji su se zalagali za umjetničke slobode u slučaju „spora sa karikaturama“, koji su se grozili „samocenzure“ koju je u Njemačku operu uvela intendantkinja Kerstin Harms, koliko jučer su tražili zabranu jedne teatarske predstave u Heilbronn (gradiću pored Stuttgarta), jer je u njoj Isus bio predstavljen homoseksualcem. Njemačko-turski književnik Feridun Zaimoglu je, pak, odbio da dodje na prvu ponovnu predstavu u Njemačku operu, u decembru prošle godine, poslije istekle tromjesečne „samocenzure“, kazavši: „Ne želim biti pion u prosvjetiteljskoj partiji“!

“Bogu se ne dopada krv i nerazumno djelovanje...”

Predavanje pape Benedikta XVI sveučilištarcima u Regensburgu pod naslovom „Vjera, um i univerzitet - sjećanja i refleksije“ („*Glaube, Vernunft und Universität - Erinnerungen und Refleksionen*“) izazvalo je promptno oštre, pretjerane reakcije u islamskom svijetu, no tim se reakcijama, kao niti potonjim „papinim isprikama“ nećemo ovdje baviti. Želimo samo podsjetiti u širim izvodima šta je rekao Benedikt XVI u Regensburgu, pa neka svatko za sebe zaključuje šta želi. Benedikt XVI je u Regensburgu kazao, naime, kako je tek nedavno pročitao knjigu, izdatu od teologa libanonskog podrijetla Theodore Hourya, u kojoj se nalazi i dijalog bizantijskog cara Manuela II Palaeologa sa jednim obrazovanim Perzijcem, vodjen u zimskom vojnom logoru u Ankari, pretpostavlja se za vrijeme opsade Konstantinopolja, između 1394. i 1402. godine. Dijalog se odnosi, tako Benedikt XVI, na čitavu oblast koju pokrivaju Biblija (Stari i Novi zavjet) i Kuran. „U ovom predavanju želim samo jednu dodirnuti točku – za izgradnju dijaloga prije marginalnu – koja me fascinirala u svezi teme vjera i um i koja mi služi kao polazna točka za moja razmišljanja o ovoj temi... U sedmoj rundi razgovora, izdatoj od strane profesora Hourya, počinje car da govori na temu džihada“, započeo je elaboraciju Benedikt XVI.

„Car je sigurno znao da u drugoj suri 256 stoji: nikakve prisile u stvarima vjere – to je jedna od starijih sura iz vremena, kako nam znalci kažu, u kojoj je Muhamed i sam još bio nemoćan i ugrožen. Ali, car je znao, naravno, i za u Kuranu zapisanu – kasnije nastalu – odredbu o svetom ratu. Bez da se upušta u pojedinosti kao što su različiti tretmani ‚posjednika spisa‘ i ‚nevjernika‘, obraća se car svom partneru u razgovoru u iznenadjujuće zaoštrenoformi i jednostavno centralnim pitanjem odnosa religije i nasilja uopće“, napravio je uvod Benedikt XVI. Potom je Benedikt XVI, uz napomenu „citiram“, i citirao cara: „Pokaži mi, pak, šta je Muhamed novo donio, pa i Ti ćeš naći samo loše i nehumano, kao ovo da je propisao da se vjera, koju on propovjeda, treba da širi mačem!“ Ovo je, ustvari bila rečenica Benediktova predavanja u Regensburgu koja je „zapalila“ islamski svijet. (Interesantno je, pak, da se kod nas masovno umjesto pridjeva „loše“ koristio pridjev „zao“ iz ovog spornog citata.)

U kompliciranom predavanju Benedikta XVI iz Regensburga obrazlaže se potom šta je pominjani bizantijski car Manojlo Drugi Paleolog, kako ga Srbi zovu, mislio o širenju vjere putem nasilja, a to je, u najkraćem, protivno smislu, Božijem bitku i bitku duše.

„Bogu se ne dopada krv i nerazumno djelovanje, sve je to protivno Božijem bitku“, navodno je kazao Manuel Drugi Palaeologos, misleći, naravno, na „kršćanskog boga“, inače ga Benedikt XVI ne bi ni citirao. „Vjera je plod duše, a ne tijela“, kazao je, po Benediktu XVI bizantijski car učenom Perzijcu, „tko, dakle, nekoga želi voditi ka vjeri, ne potrebuje njegovu ruku niti sprave za udaranje, niti bilo koje sredstvo kojim bi se nekomu prijetilo smrću... Što je potrebno, jeste, inače, sposobnost dobrog govora i pravog mišljenja, ali ne sila i prijetnja“. Potom se Benedikt XVI direktno pozvao na već pominjanog izdavača Theodore Hourya, navodeći njegovu ključnu rečenicu o tomu zašto su „Bogu odvratni krv i nasilje“. Po izdavaču i teologu, libanonskom kršćaninu Houryju, „za cara, jednog Bizantinca, odraslog u grčkoj filozofiji, ova rečenica, postulat, je evidentna stvar, dok je – nasuprot tomu – za muslimansko učenje Bog apsolutno transcendentan, pa njegova volja nije ni oslonjena na naše kategorije, nego je sama razumljivost...“ Houry brani, inače, pravo Benedikta XVI da u „akademskoj raspravi“ citira i jedan ovakav tekst, te ukazuje da je poanta Benediktove rasprave u pozivu na dijalog kultura...

U predavanju u Regensburgu je Benedikt XVI – nakon svih silnih izvodjenja – zaključio: „Postoji duboki sklad između onoga što je u najboljem smislu grčko i onoga što postaje vidljivo iz vjere u Boga zasnovane na Bibliji... Jer, na početku bijaše Logos. Ovo je točno riječ koju je trebao car – Bog djeluje (sukladno) s Logosom. Logos je ujedno i um i riječ – um koji je stvoriteljski i koji se može obznaniti, ali upravo um... Na početku bijaše Logos, a Logos je Bog, tako kaže Evandjelista...“ Smjelo bi se, dakle, zaključiti da je Benediktu XVI u prvom redu bilo stalo do uspostavljanja „mosta“ između filozofije i teologije, a da su objede, ako to jesu, na račun islama i proroka Muhameda nekakva „kolateralna šteta“ njegovih eksplicacija...

Benedikt XVI je ovaj dio izlaganja u Regensburgu završio, odista, riječima: „Ne djelovati sukladno umu, sa Logosom, je protivno Božijem bitku... U smislu ovog Logosa, u ovoj širini uma, pozivamo naše partnere na dijalog kultura...“. No, prošlo je gotovo nezapaženo i među pažljivim analitičarima kako je Benedikt XVI svjesno suzio eventualne sugovornike u dijalogu kultura samo na one koji vjeruju. Kako oni koji vjeruju vode dijalog, pak, vidjelo se i u ovom njegovom predavanju u Regensburgu... Nije, naime, Benedikt XVI „odapeo strijele“ u Bavarskoj samo ili u prvom redu u pravcu islama i proroka Muhameda. Ostatak će zapamćeno, također, šta je i kako rekao o „dijalogu kultura“, o „modernom ateizmu“, o „manjem dijelu znanosti“, onom, naime, koje se opire „kreacionizmu“, kojemu je – po svemu što se moglo čuti – blizak i Benedikt XVI.

„Pri svoj radosti o novim ljudskim mogućnostima“, kazao je Benedikt XVI, „mi vidimo i prijetnje koje nastaju iz ovih mogućnosti i moramo se zapitati, kako možemo postati njihovim gospodarem“. U ovom smislu pomaže teologija, kazao je Benedikt XVI, da se razum i vjera ponovo pronadju, a da se teologija – ne kao historijska i humano-znanstvena disciplina, nego kao stvarna teologija, kao pitanje razuma vjere – uvrsti na univerzitet i njihove široke znanstvene dijaloge. Samo tako ćemo mi,

kazao je Benedikt XVI, biti sposobni i za stvarni dijalog kultura i religija, kojega tako hitno potrebujemo. U zapadnom svijetu vlada rasprostranjeno mišljenje da su samo pozitivistički um i pripadajuće mu forme filozofije univerzalni, nastavio je kritizirati Benedikt XVI. Ali, iz kuta gledanja duboko religioznih kultura svijeta se upravo ovo isključenje Božanstva iz univerzalnosti uma, vidi kao prijestup protivu unutarnjih ubjedjenja. „Razum, koji je gluh prema Božanskom i religiju potišće u oblast subkulture je nesposoban za dijalog kultura“, ključna je kontroverzna Benediktova poruka o dijalogu kultura.

I nije to bila jedina „odapeta strijela“ u pravcu ateista i agnostika. U Regensburgu, na trećoj „masovnoj misnoj svetkovini“, u prisustvu 260.000 vjernika, onoj koja je prethodila sada već čuvenom predavanju na Univerzitetu u Regensburgu, on je upravo o njima govorio kada je govorio o „suludom putu“ i „najvećim zlima“ modernog vremena. Jer, po Benediktu XVI je neophodno vjerovati i u modernom svijetu, pošto je ateizam ništa drugo do stranputica. Benediktove riječi kako „od vremena prosvjetiteljstva jedan manji dio znanosti radi na tomu da pronadje objašnjenje za svijet u kojem Bog nema što tražiti“ moraju se razumijeti, htio on to ili ne, u kontekstu sukoba evolucionista i „kreacionista“, tj. zagovornika teorije „Intelligent Designa“, o čemu se već duže vremenom živo diskutira u svijetu.

Inače, u svezi osude „manjeg dijela znanosti“, koji radi na objašnjenju nastanka svijeta bez Boga, Benedikt XVI je još kazao kako sve upućuje na alternativu, šta je bilo na (pra)početku – stvaralački um, stvoriteljski duh, koji sve pokreće i sve daje da se razvije ili nerazumnost, koja - iako bez razuma - na neki čudesan način poradja matematički uredjeni kosmos, kao i ljude, dakle njegov razum. „Ali, u tom slučaju bi to bila samo slučajnost evolucije i u posljednjem, takodjer, nešto nerazumno“, zaključio je Benedikt XVI, opredjeljujući se time za teoriju koju je njegov prethodnik Ivan Pavao Drugi (1996) htio makar pomiriti sa Darwinovom teorijom evolucije.

Benedikt XVI je kazao, takodjer, kako su kršćani (oduvijek) vjerovali da na početku stoji Um, pod čim Benedikt podrazumijeva Boga. Potom je doslovice kazao: „Sa ovom vjerom ne trebamo se skrivati, s njom ne trebamo strahovati da se nalazimo na drvenom putu“. Govorio je, čak, i o „životno opasnim oboljenjima i religije i uma“. Po njegovom mišljenju, važno je kazati u kojeg Boga vjerujemo, kao i to da stojimo uz svog Bogu s ljudskim naličjem, jer tek će nas to izbaviti od straha od Boga, iz kojeg je, u krajnjem, i rođen moderni ateizam. S tim u svezi, dodajmo, kako je bh književnik Ivan Lovrenović u „Danima“ lucidno zaključio da je Benedikt XVI pogrešno razumljen u onom dijelu svijeta u kojem su ljudi izišli na ulice, a da su na Zapadu izostale kritike koje je Benedikt XVI zaslužio.

Dr Hans Küng o islamu i „užasu simpfikacije“

Dr Hans Küng je odmah poslije papinog perdavanja u Regensburgu kazao da Benedikt XVI ne poznaje dovoljno i ne razumije islam. On je, inače, nesumnjivo vodeći, ne samo katolički teolog liberalne provenijencije. Uoči „Dana

ljudskih prava“, 10. decembra prošle godine u Koelnu mu je uručena i Nagrada za mir i ljudska prava sa imenom Lewa Kopelewa. U obrazloženju se kazalo da 78-godišnji švicarsko-njemački teolog, inicijator i voditelj „Zadužbine *Weltethos*“, prima odlikovanje za „neumorni angažman za bolje razumijevanje velikih religija svijeta“. O tomu i svjedoče Küngove nezaobilazne monografije o tzv. abrahamskim religijama - „Judaizam“ (1991), „Kršćanstvo“ (1994), i „Islam, povijest, sadašnjost i budućnost“, koje su mu i pribavile neprijeporni ugled vodećeg liberalnog teologa. Uzgred rečeno, u septembru prošle godine mu se pojavila i knjiga „Početak svih stvari. Prirodna znanost i religija“ (Piper Verlag). Küngovoj seriji o svjetskim religijama pripadaju i knjige o hinduizmu („*Christentum und Weltreligionen – Hinduismus*“, Piper Verlag, 1984), o „kineskoj religiji“ („*Christentum und Weltreligionen – Chinesische Religion*“, 1988), kao i knjige „Projekt svjetskog ethosa“ (1990.) i „Čemu svjetski ethos“, Herder Verlag, Freiburg/Brsg., 2002). Sve su izišle kod izdavačke kuće „Piper Verlag“, izuzev posljednje pomenute, ako su nekoga ovi naslovi, slučajno zainteresirali. Nažalost, kod nas mu je prevedena samo knjiga „Biti kršćanin“.

Njegova knjiga „Islam“ je proglašena glavnim kulturnim događajem i „najvažnijom knjigom“ na Frankfurtskom sajmu knjiga 2004. godine. Najkasnije od tada se govori da je zaslužio i čuvenu „Nagradu mira“, no odgovorni nikako da se sjetu. Dr Küng je već u predgovoru ove knjige kazao da on ukupnu trilogiju o tzv. abrahamskim religijama, vidi kao protuodgovor na knjigu Samuel P. Huntingtona „The Clash of Civilizations“. Dok se u Huntingtonovoj jednostranoj knjizi islam proglašava najvećom opasnošću današnjice, u knjizi dr Künga se eksplicite zagovara dijalog kultura i religija. Za njega su, u najkraćem, pisanije savjetnika u Pentagonu Samuel P. Huntingtona bile i ostale samo ideološka priprema terena za ratne operacije George W. Busha. Ova knjiga dr Künga nije, pak, politički „kontra pamflet“ Huntingotnovoj knjizi, nego temeljna analiza islama kroz povijest, iz koje se vidi i kako se islam često instrumentalizirao od strane politike. Ali, dr Küng ne bi bio to što jeste da paralelno nije ukazao i na „pogrešne razvitke“ i u kršćanstvu i u judaizmu. No, najvažnije je što mu je u knjizi „Islam“ uspjelo ubjedljivo ukazati na „zajedničke korijene“ sve tri velike religije, kao i na „crvenu nit“ koja ih može približiti. U najkraćem, dr Küng zaključuje da kršćanstvo, judaizam i islam, pri svim razlikama, polaze od „sličnog temeljnog razumijevanja jednog milostivog Boga, stvoritelja svijeta, ljudi i svjetske povijesti“, pa upravo time i raspolažu onim što dr Küng zove „zajednički temeljni ethos“, One bi mogle - kada bi to spoznale - spoznati, takodjer, da ih više toga povezuje nego što ih razdvaja, pa, čak, pružiti i „svjetsko-historijski prilog razvijanju svjetskog ethosa...“, piše dr Küng.

Religije kineskog podrijetla – konfučijanizam i taoizam – čine se većini Evropljana, doduše, još uvijek priličito stranim i dalekim, ali ni u kom slučaju opasnim, religije indijskog podrijetla – hinduizam i budizam – čine im se mnogo bliskijim, manje stranim, nekima, čak, i simpatične, u svakom slučaju ih ne vide kao prijetnju, jer su pretežno miroljubive i bez duge, zajedničke konfliktne granice sa „kršćanskim“ zemljama, unatoč

rastućem nasilnom hindu-fundamentalizmu u Indiji od kraja XX stoljeća, piše u „Islamu“ dr Küng. Religije bliskoistočnog podrijetla – judaizam, kršćanstvo i islam – su, pak, međusobno blisko orodjene i u usporedbi sa oba druga velika religiozna strujanja u mnogome jedna drugoj slične. Pa, ipak, između nijednih drugih religija nema tako mnogo prepirki i sporenja kao između tri monoteističke, proročanske religije, koje, kako izgleda, odlikuje naročita agresivnost i način mišljenja po mustri prijatelj – neprijatelj...

Islam, s kojim kršćanstvo ima zajedničke granice od više hiljada kilometara, se od mnogih na Zapadu sve više osjeća kao izrazita prijatelj, piše dr Küng, i dok američki politolog Samuel Huntington tvrdi „granice islama su krvave“, dr Küng pita - „a granice kršćanstva kao nisu?“. Tako kako čini Huntington se produciraju predodžbe o islamu kao protivniku, neprijatelju, vrlo uporabljive za one ideologe u Americi i bilo gdje drugdje koji trebaju bezuvjetno – za njihovu imperijalističku vojnu politiku i hegemonijalne ambicije - neprijateljsku sliku islama! „Neprijateljska slika predstavlja više ili manje struktuiranu cjelokupnost poimanja, predodžbi i osjećanja, koje se, pod aspektom neprijateljstva, jedinstveno suprotstavljaju jednom čovjeku, jednoj grupi ljudi ili narodima i državama“, citira dr Küng H. Nicklasa kako bi zaključio: „Ne sastoji se, dakle, slika neprijatelja samo iz primisli i prosudbi kako to bliže pojašnjava engleski pojam *concept of the enemy*, koja je stalno kontrastirana sa slikom prijatelja (većinom, vlastite grupe), nego, također, iz poimanja, osjećanja i predrasuda – zbog čega i jesu slikovni mediji naročito važni“. Neprijateljska slika – na Zapadu ranije komunizam, sada islam – je za mnoge korisna, zaključuje dr Küng, ona ima individualno-psihološke i političko-socijalne različite funkcije, kako se dade posmatrati, primjerice, u hegemonijalno determiniranim nastojanjima SAD - „ratu protiv terorizma“, krajnje efektno podržanim od slikovnih medija.

Ne snosimo „mi“ (Amerikanci, naši evropski i izraelski prijatelji) krivnju, ne, nego neprijatelj, islam snosi svu krivnju, piše dr Küng. Naši potisnuti osjećaji krivnje i manje vrijednosti, naša agresija i frustracije dadu se bez opasnosti projicirati prema vani, na njega, na islam. Oni koji misle u tim kategorijama omogućuju mišljenje tipa „grešnog jarca“. Koliko god smo „mi na Zapadu“ u mnogome nejedinstveni toliko smo se urotili protivu neprijatelja, protiv „carstva zla“, „osovine zla“! Zajednički neprijatelj jača slogu, NATO, transatlantsko prijateljstvo. Zajednički neprijatelj nas ujedinjuje, kritičare demonizira, a odstupatelje izopćuje. Putem redukcije mogućnosti na ili-ili („tko nije s nama, protiv je nas“) dadu se ljudi djelotvorno grupirati i instrumentalizirati za političke i vojne razmirice, sukladno shemi prijatelj-neprijatelj, „rado-ratničke“ i „nevoljno-ratničke“ nacije... Slike neprijatelja stiskaju sve u manihejsku shemu prijatelj-neprijatelj. Točnije informacije i orijentiranje nisu neophodni. Informacije tajnih službi smiju se naduvavati, falsificirati i manipulirati, ili, za nevolju, izmišljati. Mi se smijemo, pa da, mi se trebamo braniti od drugih, stranih, neprijatelja, vanjskih i unutarnjih. Pošto nije riječ samo o nepovjerenju, nego i o neprijateljstvu, primjereno je, ako je

neophodno, primjeniti silu protivu stvari i osoba, fizičku, psihičku, političku, pa, čak, i vojnu silu. Neprijateljske slike deblokiraju, još bolje od droga, inhibicije ubijanja kod vojnika. Neprijateljske slike motiviraju lako i za hladni i za vrući rat. Za utjehu, dabome, ostaje da, čak, niti neprijateljske slike nisu vječite ideje, nikakve nepromjenjive neophodnosti. One nisu samo prenosive, na primjer od „Rusa“ na „Arape“. One mogu, također, biti i korigirane – ako neprijatelji postanu prijatelji (Francuska-Njemačka). One mogu postati i bespredmetne (komunizam). Da, one mogu biti i prevladane putem obnovljene koncentracije na zajedničke zadatke (glede atomske opasnosti ili ekološke krize) i uploviti u svjetsku sudbinsku i odgovornu zajednicu, koja uključuje islam.

„Mir među religijama kao pretpostavka mira među nacijama? Mir među religijama čak i u Jerusalemu, gradu religija? Iluzija!“ . Ovako mi je govorio prije mnogo godina jedan tada popularni televizijski novinar i „stručnjak za Bliski istok“, piše u „Islamu“ dr Küng. Na moje protupitanje - šta je alternativa, odgovorio je lapidarno: „Rat“! Nije li, stvarno, pet izraelsko-arapskih ratova bilo dovoljno? Ne, drugo rješenje izraelsko-arapskog antagonizma nije moguće. Na žalost, ovaj je čovjek egzemplaran primjer za ne mali broj novinara i publicista u Evropi i naročito u Sjevernoj Americi, koji „posreduju“ riječju i slikom aktualne događaje masovnoj, neznačajkoj publici, a sve utemeljeno na njihovom latentno agresivnom nazoru... Takvi populistički predstavnici medija su suodgovorni za postojanje neprijateljskih slika. Pa kao što su za mnoge pobožne kršćane bili prvo židovstvo, pa potom komunizam, neprijatelj broj jedan, tako je to danas za mnoge kršćane i Židove islam. Ima, čak, i ljudi koji bez slike neprijatelja ne bi mogli živjeti. „Islam želi svjetsku vladavinu! Antikršćanska netolerantna i agresivna grešna vjera obuhvata već polovicu zemaljske kugle“, tako se naglašava iz određenih kršćansko-fundamentalističkih kutova. Takvo se, pak, principijelno antiislamsko držanje ne nalazi samo kod desno-radikalnih grupacija kršćanskog i židovskog određenja. Ono se uspjelo prokijumčariti i u široke krugove industrijskih nacija.

Kada zapadni mediji pokazuju muslimane tada s uklonom na fanatične, bradate, desno usmjerene učenjake, nasilne teroriste, bez inhibicija, super bogate naftne šeike i zakrabuljene žene. Nije nikakvo čudo zbog toga da je kod mnogih ljudi na Zapadu slika islama ofarbana mrakom. Islam im izgleda da se odlikuje netolerantnošću iznutra: kao totalitarna religija, koja producira strast, iracionalnost, fanatizam i histeriju, koja je sklona tlačiti kršćanske manjine a progoniti disidente.... Izgleda im militantna prema spoljnom svijetu: kao nasilna religija koja vodi „sveti rat“, usmjerena na osvajanje svijeta i pred kojom se mora biti na oprezu... Izgleda im zaostalom: kao kruta religija, koja se grčevito drži Srednjeg vijeka, pa nosi reduktivna, arhaična obilježja – neciviliziranost, prezir prema ženama, nespремnost za dijalog... Ove i ovakve opće agresivno-polemične i cinično producirane osude traže hitnu diferencijaciju i pojašnjenje, jer mogu imati zastrašujuće posljedice i u osobnom kontaktu i u velikoj politici. Tko takvu stereotipnu neprijateljsku sliku islama ima u glavi, stvarno opaža stvarnost još samo selektivno.

Sve što se ne uklapa u ovu sliku islama se zanemaruje ili reinterpreтира. Mnogi kršćani misle, na primjer, da je ista aktivnost („misija“, financijska podrška, gradnja bogomolja na stranom teritoriju, agresivno provodjenje ciljeva) uvijek dobra ako koristi vlastitoj grupi, a loša ako se to isto radi „od drugih“. Ako i ostavimo na stranu „duple standarde“ u vrednovanju istoga, takva slika islama nije usaglašena sa stvarnošću islama. Neprijateljska slika provocira tek neprijateljske reakcije i iskazuje se potom kao „samo ispunjenje proročanstva“. To zaoštava konflikte, potiče eskalaciju, otežava diferenciranu ocjenu onih drugih, međusobno razumijevanje čini nemogućim, a priprema i plodno tlo za vojne konflikte kakvi su u Afganistanu i u Iraku...

„S kojim muslimanima želite voditi dijalog?“, pitao je dr Künga ne tako davno, ironično-nadmoćan jedan visoko zaslužni tv-novinar, čiji je poimanje svijeta u svakom slučaju određeno ratnim iskustvima i antagonizmima religija i kultura i čija je slika islama kritizirana žestoko od specijalista za islam. Vodit ću dijalog s muslimanima, ka kojima vi i nemate dostupa“, bio je Küngov odgovor. Ne, ja nisam spreman reducirati razliku između „Zapada“ i „islamskog svijeta“ na „značajan“ dualizam između racionalnosti i vjere, znanosti i pobožnosti, superiornost i inferiornost, žudnju za mirom i spremnost na nasilje, poručuje dr Küng, kao da u „arapskom Orientu“ postoje samo religiozni fundamentalisti, demagoški moćnici i fanatizirane mase? Kao da se, čak, i među fundamentalistima ne mora praviti razlika između na nasilje spremnih potpaljivača „svetog rata“ i onih islamista kojima se radi o stvaranju miroljubivog religiozno-kulturološkog identiteta? Kao da se nasilna srdžba muslimanskih narodnosnih grupacija može obrazložiti posve ili uopće suštinom islama, a ne, u najmanju ruku, političkim, socijalnim i ekonomskim lošim prilikama i frustracijama, glede diktatura i korupcije vladajućih elita, često direktno podržavanih od Zapada? Kao da se ne radi o tome da se razvijaju efikasni politički, kulturni i religiozni alternativni programi vojnom fundamentalizmu, kao da se ne radi o demokratizaciji i modernizaciji, jednoj formi sekularizacije, koja bi, pak, ozbiljno uključila i konstruktivnu stranu religije u društvene procese, što je suprotnost bezbožnom sekularizmu. Globalno gledano, evropski sekularizam, u formi u kojem je religija izopćena, predstavlja izuzetak, vanredan put, koji je upravo u Americi sve više konfrontiran (reakcionarno ali, također, i inovativno) sa religioznošću.

Na temelju svojih vlastitih iskustava moram – piše dr Küng, iako je i on, naravno, dnevno konfrontiran sa brojnim negativnim vijestima sa islamskog prostora - uložiti odlučujući prigovor protiv „užasnih pojednostavljiivača („*terribles simplificateurs*“), to jest tendencioznog izvještavanja o islamu, a prećutkivanja brojnih pozitivnih aspekata, čime se pojačavaju antimuslimanske predrasude, a sve se razmirice između muslimana, Židova i kršćana svjesno stiliziraju u vječitu „abrahamsku sudbonosnu borbu“, pa se tako bude strahovi od „carstva zla“ i „osovine zla“, pretvarajući se u famu o islamskoj zavjeri protivu svijeta, kako bi ga političko-vojnički i privredno-komercijalno opljačkali.

Ukoliko bi se, uistinu, tako ponašalo, kako se indirektno ili direktno insinuiralo od određenih neokonzervativnih ideologa, političara i novinara, tada bi i bila na djelu svjetskohistorijska konfrontacija između Zapada i islama, upravo kako to i priželjkuju u Americi „neo-cons“, zapravo izraelski lobi (Israel-Lobby), podržan od kršćansko-fundamentalističkih „theo-cons“, pa bi „treći svjetski rat“ bio jedva još spriječiv ... U osnovi je, pak, sve to što se čuje, a zvuči tako moderno, pad u Srednji vijek. Stupanj znanja mnogih naših suvremenika o islamu nalazi se, takoreći, na srednjovjekovnom nivou, ključna je i točna ocjena dr Hansa Künga.

Islam i moderna

I dobitnik ugledne „Nagrade mira“ njemačkih izdavača i knjižara za 2006. godinu dr Wolf Lepenies se u „govoru zahvalnosti“ u Pauluskirche u Frankfurtu, izrijeком založio za poticanje „projekta islamske moderne“. O tome se, uistinu, i radi sa osnivanjem gremija i početkom rada „Njemačke islamske konferencije“. Uostalom, on se za ovaj projekat zalaže od 1994. godine, kada je „*Wissenschaftskoleg zu Berlin*“, kojeg je osnovao i dugo godina vodio, i pokrenuo projekat „*Moderne und Islam*“, koji podrazumijeva izučavanje islama, ali i dijalog, uključivo dijalog islamskih i židovskih znanstvenika. Politika je, pak, spavala svo to vrijeme...

Zapad se ne smije ponašati samozadovoljno i samodopadno, poručio je ovom prigodom dr Lepenies, pojave islamizma u Zapadanoj Evropi i ne govore o drugome do da nešto nije u redu sa dosadašnjim konceptom integracije doseljenika u zapadnoevropska društva.

Kritika vjere, uključivo islama, je posve legitimna ideja i praksa, uostalom ona je proizvod prosvjetiteljstva, ali Zapad mora pomagati, a ne odmagati jačanje ideje moderne u islamskom svijetu. Ova ideja mora biti razvijena u sredini islamskog svijeta i tamo biti propagirana.

„Radi se o neophodnosti jačanju onih grupacija koji između islama i moderne ne vide prourječnosti“, naglasio je dr Lepenies, „jačanju upravo onih grupa koje se uvjerene u demokratsku sposobnost islamskih društava“.

Dr Wolf Lepeniesu je, dodajmo, upravo uoči prošlogodišnjeg Frankfurškog sajma knjiga, objavio i studiju „Kultura i politika“ („*Kultur und Politik. Deutsche Geschichten*“, Carl Hanser Verlag, Muenchen 2006, 446 strana, 29,90 eura). Radi se o kompleksnom štivu o istoj takvoj njemačkoj kulturnoj i političkoj povijesti. Dr Lepenies u ovoj knjizi tvrdi, u najkraćem, da su Nijemci konačno stigli do „evropske normalnosti“. Temeljna ideja „Kulture i politike“ je, pak, da su Nijemci stoljećima udaljavanje od politike kompenzirali opsesijom kulturom, što nije, pak, donijelo ništa dobro, kako bi se eventualno moglo pomisliti. Uočljivo prenatlažavanje umjetnosti kod Nijemaca, piše dr Lepenies, povezano je (bilo) vrlo često sa distancom prema politici, pri čemu se pod njom prije svega podrazumijeva politika u parlamentarnoj demokraciji, koja je nužno velikim dijelom partijska politika!

U vrlo složenoj raspravi o odnosu kulture i politike kroz njemačku (i evropsku) povijest dr Lepenies je izvršio

ekspertizu premreženja politike i kulture, počev od onoga što je već Nietzsche zvao nadredjenošću politike kulturi („*Cultur-Staat*“), pa preko egzilskih analiza književnika Seabstiana Haffnera do „tajnih izvještaja“ Carla Zuckmayera, koji 1943/1944. godine piše: „Više nego drugdje u svijetu bilo je (u Njemačkoj) odomaćeno da umjetnik nosi manju društvenu odgovornost od drugih ljudi, da on, takoreći, vodi vlastiti život izvan političkog, socijalnog i ekonomskog poretka..., da je njegov svijet nadvremenski svijet umjetnosti, vječnost, univerzum i carstvo snova, koji se čak ne potčinjava niti religioznom autoritetu, nego samo od umjetnika samog ispunjenom božanstvu...“ I poslije 1945. godine bit će kultura u obje njemačke države, ukazuje dr Lepenies, posmatrana kao „*medium*“, kao prostor udaljen od političke svakodnevnice. Uzbudljiva analiza dr Lepenies pokazuje, u najkraćem, kako je kultura kroz cijelih 200 godina njemačke povijesti nerijetko služila „kao zamjena za etički angažman za demokraciju“, a time i kao „estetsko rasterećenje za moralno zakazivanje“! Kultura postaje ne samo opsesijom, u njoj se ne vidi samo zamjena za politiku, poručuje dr Lepenies, nego, čak, i bolja forma politike. Lepeniesovim riječima kazano, to je ono „njemačko držanje, koje ostaje djelotvorno, počev od davnih vremena vajmarske klasike pa do ponovnog ujedinjenja obje njemačke države, pa ako i u značajno oslabljenoj formi“.

U zasnovanju ove ključne tvrdnje dr Lepenies se poziva - osim na pomenute - i na autoritete u njemačkoj kulturi kao što su Kurt Sontheimer, koji je analizirao intelektualce-pogrebneke „Vajmarske republike“, na sociologa Helmutha Plessnera, autora knjige „Zakašnjela nacija“ („*Die verspätete Nation*“), kao i na čuvenog historičara Fritza Sterna, koji je, takodjer, prije par godina dobio „Nagradu mira“. Uočio je, pak, u držanju i ironiji Thomasa Manna, ili, pak, Richarda Rortyja, a i sam je „majstor ironije“, početak promjena u XX stoljeću - od nepolitične ka angažiranoj demokraciji. Upravo Thomas Mann otjelovljava ovu „uspjelu miksturu“, piše dr Lepenies, naime prijelaz od „nepolitičnog“ ka emigrantu, koji u SAD otkriva kulturu u „američkoj civilizaciji“ i preuzima je u obračunu sa njemačkom nadmenošću, bez koje bi se možda katastrofa s Hitlerom dala i izbjeći. Dr Lepenies poručuje, zapravo, cijelom knjigom da Njemačka mora - nakon promjena u Evropi i svijetu, koje se vežu uz „pad željezne zavjese“ - odustati od „najnjemačkije od svih ideologija“, naime, od iluzije da kultura može biti kompenzacijom za politiku. Proces koji vodi ka odustajanju od ove iluzije je bio vrlo dug, piše dr Lepenies, koji cijelom knjigom demaskira njemačke „vanredne putove“. U krajnjem, kazat će dr Lepenies, holokaust je bio prijelomnicom evropske civilizacije i učinio je nemogućim da se i dalje u kulturi traži utjeha za propalu civilizaciju. Inače, ovdje se nije loše prisjetiti i riječi književnog kritičara Marcel Reich-Ranickog kako je Njemačka - zemlja kulture i barbarizma, istovremeno!

Višejezični dr Lepenies je knjigu „Kultura i politika“ prvo napisao na engleskom jeziku. Na engleskom se zove „*The Seduction of Culture in German History*“, što bi trebalo značiti „Zavodjenje putem kulture u njemačkoj povijesti“, čime je i naznačena plodna Lepeniesova kritika

njemačkih „vanrednih putova“, odnosno iluzija o svemoći kulture u odnosu na politiku.

Ne preostaje drugo, dakle, do da dr Lepenies zavede sada ovakvim „političkim mišljenjem“, egzaktnim i znanstvenim, i svoje suvremenike, kako bi uslijedio i adekvatan angažman. Jedan broj ljudi u ovoj zemlji je, srećom, već zaveden. Mislim, naime, da trenutno u Njemačkoj - unatoč svemu, ili, baš zahvaljujući katastrofi koju je Njemačka skrivila - ima više „zavedenih“ prosvjetiteljstvom, nego igdje drugdje u svijetu.

Krhkost biljke zvana politička moderna

Upravo se za rimskog cara Konstantina i za godinu 312 poslije Krista veže pretvaranje kršćanske religije - koja je do tada, *de facto*, bila samo jedna od formi judaizma - iz religije patnje i ljubavi u religiju moći. Trebat će potom 15 stoljeća da se započne s razvodom ovog opasnog braka iz interesa. Od tog je vremena važeća maksima u svim religijama i na svim zemaljskim prostorima „*Cuius regio, eius religio*“ - „čija zemlja - njegova religija“, iako se ova izreka direktno veže za Martina Luthera, osnivača protestantskog krila u okrilju kršćanstva.

Prema islamskom nauku, pak, riječ je od samih početaka o čvrstoj sprezi religioznog i svjetovnog, upozorava doajen islamskih znanosti Bernard Lewis, što mnogi zaboravljaju koji bi islamskom svijetu htjeli donijeti demokraciju zapadnog tipa, a još pritom „na bajonetama“! Uostalom, prorok Muhamed je bio istovremeno i „sveti čovjek“ i državnik, vodio je ratove i sklapao mir, donosio zakone, i tome slično, upozorava Lewis one koji to ne znaju ili neće da znaju.

O krhkoj biljci zvanoj prosvjetiteljstvo ili politička moderna je riječ, koja je kakav-takav trag ostavila na Zapadu dok se u velikim dijelovima svijeta živi još u političkoj prahistoriji. I živjet će se još dugo, sve dok se, naime, u tom svijetu, uključiv i kod nas, ne rode uzori iz vlastitih redova koji će ubjedljivo svjedočtit o prednostima političke moderne, te uzori s kojima će se mase stanovništva moći identificirati i tako konačno krenuti na mukotrpn put demokracije. Slobodni izbori, demokratske partije, emancipacija žena, nezavisni mediji, razvoj nezavisnog školstva i sudstva, socijalno-tržišni model privrednog razvoja bit će tabu u najvećim dijelovima svijeta, ili u najboljem slučaju „zapadni artikl“ i „zapadni ciljevi“ sve do autohtonih demokratskih pokreta u zemljama „trećeg svijeta“, u koje, nažalost, i mi sada spadamo. To je, ustvari, najveća tragedija „demokratskih promjena“ iz posljednje decenije prošloga stoljeća na južnoslavenskim prostorima. Inače, Bernard Lewis, umirovljeni profesor sa Princetona, apostorofira posebno kako je Bliski istok postao crna rupa između progresivno napredujućeg Zapada i progresivno propadajućeg Istoka, te da „muslimanima biva svakim danom jasnije koliko su siromašni i kako je jedna situacija u kojoj se nalaze“. Za ime Bernarda Lewisa, a ne za Samuela Huntingtona, vežu znalci sintagmu „*clash of civilisation*“ („sukoba civilizacija“ ili „sukoba kultura“), koji se, ustvari, svodi na „sukob religija“. S tim u svezi, Lewis tvrdi da „ne dospjevaju islam i kršćanstvo putem njihovih suprotnosti

u konflikt, nego u najmanju ruku isto toliko kroz njihove sličnosti. Kroz pojam *Objave*, primjerice, ali prije svega kroz uvjerenje: mi smo najsretniji primatelji Božije konačne poruke čovječanstvu. Ovu poruku ne trebamo za sebe zadržati, nego je moramo s neophodnim političkim i vojnim sredstvima proširiti. To imaju kršćanstvo i islam zajedničko. A da su oboje dospjeli u međusobne konflikte je – glede njihove geografske blizine – skoro neizbježno.” (Bernard Lewis je ovu ocjenu kazao, preciznosti radi, više od godinu dana prije papinog citiranja “Manojla Paleologa” u Regensburgu, tek da se znade.) Uzgred rečeno, Lewis je na dužu stazu optimista, jer “ima, naime, u političkoj islamskoj tradiciji elemenata koji bi mogli voditi razvoju otvorenog humanog društva, u kojem bi ljudi imali prava, a vlade bi bile pod kontrolom. Možda to neće biti parlamentarna demokracija – naravno iz Iraka preko noći neće nastati Skandinavija – ali, stvaranje demokracije je uvijek teško, to smo vidjeli i u Srednjoj Evropi. Ima u arapskoj klulturi pojam “ugovorna vlada”, vlada na bazi konsensusa, gdje je veliki vladar isto tako podložan zakonu kao i najskromniji rob. To je islamska tradicija i to je element pun nade.”

Evropljani grade svoju “evropsku kuću” u blizini kriznih žarišta – piše, međjutim, Fouad Ajami, profesor iz Parisa, rođeni Libanonac, jer čitav jedan svijet, odmah s druge strane Gibraltara, stoji u velikoj historijskoj krizi. Nema nikakve nade da će uskoro vlade u arapskom svijetu svojim narodima ponuditi slobodu, primjeren socijalni model i posao, a nema ni šanse za reformu ili rušenje despotija u arapskom svijetu. Naravno, ova ocjena se nas tiče itekako, iako nismo s druge strane Gibraltara. Kao i Ajamijeva ocjena da u zemljama “trećeg svijeta” raste bijes protiv “zemalja nevjernika”, potican od fundamentalista, političko-religioznih radikala, čiji kraci dopiru i do dijaspora, koji propagiraju uzimanje materijalnih prednosti od Zapada, a istovremeno im je odvratno svako prilagodjavanje na ovdašnje vrijednosti.

Mnogo je tinte potrošeno na temu “dijaloga civilizacija” ili “dijaloga kultura” od vremena terorističkog napada na WTC i Pentagon 11. septembra 2001. godine. No, o nekom suštinskom dijalogu ne može biti govora, na obje strane je, naime, u međjuvremenu u porastu isključivost u funkciji sile, koja po definiciji isključuje mišljenje i dijalog. Razumni ljudi upozoravaju, pak, da je krajnje vrijeme da se izidje iz postojećih “rovova” na obje strane. Islamski teoretičari, kako u islamskom tako i u zapadnom svijetu, poput, primjerice, nedavno preminulog njujorškog Palestinca Edwarda W. Saida, upozoravaju da se nikuda neće stići sa ponavljanjem do u beskonačnost priče o “zapadnom kolonijalizmu” i svjesnom zapadnom manipuliranju slikom o “orijentalnom svijetu”. Pokušaji dijaloga medju vjerskim zajednicama i ljudima od vjere, te medju istaknutim intelektualcima sa obje strane “fronte” su jos u pelenama. Njih je, doduse, sve više i više, no oni ne uspijevaju osvojiti naslovne stranice, niti, pak, ponuditi sadržaje koji bi u prezasićenom, pa i zatrovanom, medijskom prostoru budili pažnju dužu od jednog dana.

Tako je u svijetu ostalo gotovo nezabilježeno, kako je već prije par godina laicistički islamolog i profesor prava iz Los Angelesa Khaled Abou El Fadil - u jednoj internet-

debati o “novom mišljenju” o islamu i unutar islama - zahtijevao da se konačno napusti stereotipija i logika “kulturnog hladnog rata” u odnosima Okzident-Orient. A na američkim i evropskim univerzitetima je sve više islamologa, vjernika-muslimana, koji su veoma kritični prema političkim, ekonomskim i religijskim prilikama u njihovim zemljama podrijetla, ali ne prihvataju bez rezervi niti “zapadne predstave” o sebi samima, ili pak “orijentalnom svijetu”. Možda se upravo u ovim ljudima, tzv. kulturološkim mutantima, razapetim između kultura i religija zemalja podrijetla i prijema, kriju klice budućeg “bespoštednog dijaloga”? Možda su upravo oni ti koji mogu “pokucati na oboja vrata”, odnosno stvoriti pretpostavke za dijalog medju intelektualcima, a poslije i medju ljudima od vjere i politike. Nade za takvu mogućnost nudi čitava plejada uglednih znanstvenika i kulturnih radnika, a ovdje pomenimo pariskog Marokanca Abdelwahaba Maddeba (“Bolest islama”), berlinskog Iranca Nawida Kermanija (“Dinamit duha”), te profesora na Harvardu i u Göttingenu, Sirijca Bassama Tibija (“Euroislam”).

O njihovim idejama i pomenutim knjigama se razgovara u stručnim krugovima “u oba svijeta” - u uglednim časopisima i na tribinama na Zapadu, te uglavnom u potaji medju intelektualnom elitom u islamskom svijetu. Maddebove analize o resantimanima potčinjene “poluobrazovane mase” u islamskom svijetu, potčinjene kako od strane vlastitih režima tako i od međjunarodnog kapitala, podsjećaju, ustvari, na čuvene analize totalitarizma Hannah Arendt, ili na dobre suvremene “antiglobalističke studije”. Ali, u ovom kontekstu je vazno izdvojiti kako i Maddeb i Kermani upozoravaju na “pogrešne dijagnoze” tzv. novog islamizma, odnosno nerijetke tvrdnje kako se radi o logičnoj posljedici povlaštenog mjesta religije u islamskom svijetu. Radi se prije o “pogrešnoj kopiji”, o reakcionarnoj, perverznoj reakciji određenih struja u islamskom svijetu na kulturni i ekonomski potčinjeni položaj muslimanskog svijeta u odnosu na zapadni svijet. U svemu tome, naravno, krivnju snosi ne samo islamski nego i zapadni svijet, koji površno koristi “vulgarni video-džihadizam”, pa se Bin Ladenove video poruke serviraju kao “Big-Mac islama” (Kermani), a video poruke atentatora-samoubojica, u krajnjem, i nisu ništa drugo do “nihilizam u akciji” (Kermani). Da ne bi aktualna “bolest islama” postala “bolešću na smrt”, poručuje, pak, Maddebi u njegovom elegičnom “izvještaju o bolesti”, u kojem se očitava žal za izgubljenom poetskom, filozofskom, kulturološkom, znanstvenom veličinom Orienta, islam potrebuje danas “otvaranje prema Zapadu”.

S druge strane, u kontekstu aktualnog jednoumlja u Americi je američka spisateljica Erica Jong već prije par godina progovorila posve otvoreno o “patriotskoj lethargiji” u Americi, tj. o stanju duha koje dozvoljava da se već stečene tekovine zapadne moderne olako i preko noći stavljaju pod noge, brišu iz života, zaboravljaju. Drugim riječima, upozorila je na notorne činjenice vezane za nadmenu političku praksu aktualne američke vlade u zemlji i u inozemstvu, ali je time ukazala i na svu krhkost mlade i njezne biljke koja se zove politička moderna. Slična upozorenja se mogu naći i u uglednim časopisima,

ili u knjigama brojnih uglednih autora na Okzidentu. Časopisi i ljudi od imena i ugleda se, naime, veoma kritički odnose prema političkoj praksi zapadnih zemalja koje se, po definiciji, smatraju kolijevkama parlamentarne demokracije, odnosno zemljama u kojima su tekovine Francuske buržoaske revolucije, kao osnova političke moderne, postale više-manje obveznom deklarativnom normom. Pri tom se misli u prvom redu na princip odvojenosti crkve od države, odnosno vjerskih i svjetovnih poslova. Jer, nadmenost Zapada nije ništa manje opasna od resantimana potčinjenosti na Istoku.

Stim u svezi je nedavno i ugledni američki filozof Richard Rorty, profesor kalifornijskog Stanford univerziteta, održao u Potsdamu pored Berlina na "Einstein forumu" veoma zapaženo predavanje u kojem je izričito upozorio da bi i u Evropi, kao i u SAD, glavna žrtva u borbi protivu terorizma mogla biti pravna država, tj. rezultati 200-godišnje borbe za prosvjetiteljsku ideju. Ako u ovim zemljama postojeće ili buduće nomenklature zlouporabe borbu protivu terorizma tako što bi uveli ograničenja već postojećih sloboda, teroristi bi ostvarili cilj, svijetlo bi bilo ugašeno, kazao je Rorty još prije terorističkog napada u Madridu i Londonu. U međuvremenu su se njegova strahovanja obistinila ne samo u SAD, nego i dijelom i u Zapadnoj Evropi...

Možda nitko drugi do dr Bassam Tibi (profesor u Göttingenu i na Harvardu, Sirijac rodom, Nijemac po izboru, vjernik-musliman), nije svjestan suštine problema, no njegove sjajne knjige bivaju pomenute u svečarskim prilikama, pa opet potonu u zaborav. Kao da nitko u strukturama i visokoj vjerskoj hijerarhiji, na obje strane, ne uzima u obzir njegove sjajne analize i dramatične apele upucene objema polovinama njegova svijeta – onom kome pripada rođenjem i onom kojeg je sam izabrao. Doduše, njegova knjiga "Euroislam", kao i posljednja "Islamsko doseljavanje – propala integracija" su visoko cjenjene u stručnim krugovima, njihove temeljne poruke za bespoštednim dijalogom i otvorenim kontroverzama, u čijoj osnovi stoji prihvatanje "religioznog pluralizma", su nezaobilazno štivo za iole ozbiljniji seminar na temu "dijaloga kultura". No, problem je što se Tibija, i slične njemu, ne čuje ili ne uvažava, tamo gdje treba.

Lako je razumjeti da među islamskim fundamentalistima Tibijeva poruka kako "islam mora priznati sekularne vrijednosti zapadne moderne" nailazi na apriorno odbijanje, ali treba znati i da okzidentskim fundamentalistima para uši Tibijev apel za "priznanje ravnopravnosti religija". Jer, u zemljama političke moderne, tj na Okzidentu, gdje bi sekularizam već odavna trebao biti sastavni dio života i nije baš sve tako kako na papiru izgleda. U krajnjem, crkve jesu (i nisu) odvojene od države, religija ne igra (i igra) značajnu ulogu u političkom životu, sve religije jesu i nisu baš jednako ravnopravne! Doduše, ovdje treba posve otvoreno reći da su islamski vjernici u zapadnom svijetu ne samo u "ghetou", koji im je određen od strane većine, nego da im vrlo često svojevrsnu poziciju "stranog elementa" propisiju i njihove vjerske vodje, koje kao da nisu primjetili gdje žive i šta su stvarni interesi njihovih vjernika na Zapadu!

U "sjenkama rata" i u vrijeme sve brojnijih "križara",

"krstaša" i "džihadovaca", kojima i nije stalo do dijaloga, niti do prihvatanja pluralizma religija i kultura, trebalo bi se makar prisjetiti kako je islamski svijet nekoć bio "kolijevka civilizacije", koji je, u krajnjem, očuvao antiku i omogućio time renesansu, dakle neposredno uticao na političku modernu na Zapadu, piše sjajni publicista, bivši njemački kancelar Helmut Schmidt. Te vratiti "dobrim gestama", rekao bi Günter Grass!

Prosvjetiteljstvo nema alternative

Skurilna bušovska interpretacija demokracije u Americi, žestoki uštrbi na račun već dostignutih sloboda u zapadnom svijetu, totalni duhovni mrak u iznad polovičnoj većini čovječanstva, krhko biće zvano prosvjetiteljstvo, iliti politička moderna povija se kao prut na vjetru pod udarima fundamentalizama razne vrste, političkih i vjerskih totalitarizama istočne i zapadne provenijencije. Po mišljenju mnogih znalaca ovih fenomena, radikalna interpretacija religijskih svjetonazora pretendira da zauzme mjesto ideologija, kako one propale komunističke, tako i liberalno-tržišne, koja u najmanju ruku traži novu definiciju u globaliziranom svijetu. U desetogodišnjoj priči o "sukobu civilizacija", iniciranoj Huntingtonovom studijom, pak, otišlo se isuviše daleko.

Probudjen je odijum u zapadnom svijetu u svezi sa islamom, što je više no nepravedno, jer se time prikriva sličan trend u drugim religijama. U zemljama poput SAD, na koje se do jučer gledalo kao na kolijevku demokracije, 30 odsto tzv. novorodjenih kršćana odlučuje i o američkoj i o svjetskoj sudbini. Posve zaoštreno kazano, "talibani" ne stanuju samo u Afganistanu, nego u SAD, kojima se tepa "kršćanska desnica", ali su oni više od toga. Kao što je pomenuto, "američka ljevica" strahuje od "teokratske države", ostaje "sekularni otok" zvan Zapadna Evropa, iako su "misionari" s druge strane Atlantika, a ne samo iz Orienta, svakim danom i ovdje sve prisutniji.

Šta se desilo s idejom prosvjetiteljstva u modernom dobu? Traganje za tim odgovorom bi trebala biti obveza svih mislećih ljudi i svih slobodoljubivih medija, dok još nije kasno, na toj imaginarnoj "zajedničkoj fronti" bi se morali naći svi slobodoljubivi ljudi, vjerujući i nevjerujući intelektualci, koji znaju da se u aktualnim pričama o "sukobu kultura" radi o klasičnoj podvali, ali koja prijete da poruši samu ideju prosvjetiteljstva. Kantova poznata maksima, zapravo slogan cijelog prosvjetiteljstva - *Sapere aude! Imaj volju za znanjem. Imaj hrabrosti poslužiti se vlastitim razumom...* - dobija u opisanom okruženju i dva stoljeća poslije njegove smrti, na izuzetnoj aktualnosti!

Začudjujuće je, zapravo, slijepilo aktualnih neprikosnovanih "vodja", kojima je Bog ili "ideja Boga" samo poštapalica za njegovu svakodnevnu (zlo)uporabu. Čak i ovdašnji katolički kardinal Karl Lehman (promovorio studijom o Heideggeru) misli da bi se moralo sa "svježom hrabrošću" pristupiti propitivanju Kantove kritike religije! A neki filozofi, poput hamburškog profesora filozofije Manfreda Geiera, tvrde, čak, da se od Kanta može učiti ne samo o moralnosti uopće, nego i o "moralnosti bez Boga"!

Naša era je, ustvari, era kritike, kojoj se sve mora

podrediti, pisao je Kant uz prvo izdanje "Kritike čistog uma", što podrazumijeva da se ni religija ne može oprijeti ovoj kritici, niti kroz njenu svetost, niti kroz njenu dogmatiku. Dapače, religija je bila i ostala centralna sporna točka "kritičkog prosvjetiteljstva", u kritici religije se ogledala i ogleda zrelost prosudjivanja jedne epohe o njenim osnovnim preokupacijama.

Bogu svaka čast, kažimo razumljivije, neka svatko pod tim pojmom misli ono što mu se dopada, ali religija nije niti u prošlosti, niti u sadašnjosti bila ograničena na "privatnu uporabu", niti je puko akademsko pitanje, pa time postaje nužno da se sagledavaju implikacije religijskog mješanja u svjetovne stvari. U suprotnom, pristajemo da budemo malodobni, maloljetni, na vođenje, pokoravanje, što sve nema puno veze s prosvjetiteljstvom i prosvijećenošću ili političkom modernom.

Kantov čuveni, maleni spis "Odgovor na pitanje: šta je prosvjetiteljstvo?" je kritički usmjeren upravo protivu (zlo)uporabe vjere, ali i svih vrsta despotija, te protivu čovjekove lijenosti i kukavičluka, protivu latentne spremnosti na malodobnost i podaničku ulogu u odnosu na "skrbnike", misle brojni filozofi i sociolozi širom svijeta! U kompliciranoj Kantovoj duhovnoj laboratoriji je, naime, prosvjetiteljstvo neodvojivo povezano s kritikom religije, pri čemu se ne radi o sporenju o "čistom idealu" nego o "genijalnom povezivanju kritike religije i teorije mira", tj. općeljudskom napretku. Uostalom, kako tumačiti drugačije Kantove eksplicitne poruke da prosvjetiteljstvo ne zahtijeva ništa drugo do slobodu, i to upravo slobodu od koje će se učiniti "javna uporaba", jer se sa svih strana čuje samo – "ne rezoniraj"! Kant piše: "Oficir kaže – ne rezoniraj, nego egzerciraj. Poreznik kaže: ne rezoniraj, nego plati! Duhovnik: ne rezoniraj, nego vjeruj"! Kant izrijeком potom kaže da je glavna točka prosvjetiteljstva "izlazak ljudi iz njihove samoskrivljene malodobnosti", a što je situirao u "u religiozne stvari"! Manfred Geier u "Kantovom svijetu", pak, dodaje da vlastodršci imaju naročite interese da u ovoj oblasti "izigravaju skrbništvo nad podanicima".

Kant razlikuje "prosvijećenu eru", u kojoj je čovječanstvo u cjelini sposobno da se posluži vlastitim razumom, uključivo da sudi i u religioznim pitanjima, i "eru prosvjetiteljstva", u kojoj postoje preperke prosvjetiteljstvu, a koje se moraju otkloniti, piše politolog Francis Fukuyama, koji misli da je Kant "prosvijećenu eru" predvidio tek "s pobjedom nad prosvjetiteljstvu neprijateljskom religijom", dakle, u "dalekoj budućnosti, isto tako dalekoj kao i u vrijeme Friedricha Velikog"! Ako se danas čita pažljivo Kantov spis "Odgovor na pitanje: šta je prosvjetiteljstvo?", kaže Fukuyama, koji je stekao svjetsku slavu sa studijom o "Kraju povijesti", biva se "...frapirano kako smo još daleko od toga da živimo u prosvijećenoj eri". Za Fukuyamu nema dileme da je "upravo velika borba između religije i znanosti pokrenula Kanta ka ovoj raspravi", jer je "temeljni problem Kantova vremena bila dominacija crkvenih autoriteta, koja je, u krajnjem, i isprovocirala borbu za formalno odvajanje religioznih i političkih autoriteta, s jedne strane, te s druge, oslobađanje individua od uobičajenog načina mišljenja, koji je bio forsiran od institucionaliziranih religija". Ova

temeljna promjena je bila tako potpuna, tvrdi Fukuyama, i tako je "obojila" institucije i navike modernog liberalnog Zapada, da se ona smatra samorazumljivom. "Naravno, crkveni autoriteti egzistiraju kao i ranije, Papa daje proklamacije o pobačaju ili vanjskoj politici, te očekuje poslušnost vjernika", naglašava Fukuyama, "ali njegov glas je samo jedan među mnogim u kakofoniji glasova"! S tim se, kako se moglo vidjeti, Benedikt XVI teško miri, bolje rečeno, ne miri uopće.

"Mnogi previdjaju da prosvjetiteljstvo ne napada vjeru, nego fundamentalizam", kaže, pak, Amerikanka Susan Neiman, profesoricica filozofije na univerzitetima Yale i u Tel Avivu, te aktualna direktorica "Einstein Forum" u Potsdamu pored Berlina. Autorica zapažene studije "Unity of Reason – Rereading Kant", iz 1994. godine, ima potrebu naglasiti kako se ne radi o "sukobu prosvjetiteljstva s pobožnošću, nego s dogmom i idolatrijom", tj. kako "nije problem vjera, nego autoritarna vjera koja čezne za konačnim rješenjima". Istinski prosvjetitelji, pak, ne streme "konačnim stanjima", znajući dobro da je neophodno tražiti uvijek iznova rješenja, a to je "samo moguće ako kultiviramo sumnje, neizvjesnosti i samokritiku".

Apsurdno je, ali istinito, nažalost, unatoč višestoljetne borbe za prosvjetiteljsku ideju velikim dijelovima svijeta i dalje dominira vjerski fanatizam, koji zlouporabljava ideju Boga. Najglasniji u tvrdnji kako "nema morala bez Boga" nisu, čak, duhovnici, makar ne posvuda, nego upravo nemoralni "svjetovnici"! Prisjetimo se samo što se sve uradilo protekle decenije "u ime Boga", "u ime nacije" ili monstrouzne pobožnosti nekih od glavnoosumnjčenih ratnih zločinaca. Začudjuje, pak, u pravilu kontroverzno ponašanje odgovornih ljudi u okrilju vjerskih zajednica, koji naglašeno toleriraju nakaradnu demonstraciju "vjere u Boga" novih političkih elita u zemljama bivše Jugoslavije. Njihovo legendarno ćutanje ili, pak, saučestvovanje u zloporabama vjere, ideje Boga i morala, u aktualne političke svrhe, kažimo otvoreno, nema nikakvih dodirnih točaka s Kantovom idejom prosvjetiteljstva. Izuzev što je upravo takva vrsta ponašanja bila predmetom Kantove kritike još daleke 1784. godine. Uostalom, za početak, usporediti političku i vjersku retoriku naših kvazi-političkih i duhovnih elita s Biblijom ili Ku'ranom. Pa usporediti "poruke o ljubavi i miru" i Kantov kategorički imperativ - "Radi tako kao da bi maksima tvoga djelovanja s pomoću tvoje volje trebala postati općim prirodnim zakonom"! Ili, pak, nešto malo slobodnije interpretirano, ponašaj se tako da čovjeka u sebi i u osobi nekog drugoga u svako vrijeme potrebuješ kao cilj, a nikada kao golo sredstvo! Mnogo bi nam se toga kazalo samo od sebe!

Da, krhka je biljka prosvjetiteljstvo, no, njena "alternativa" je "pad u srednovjekovnu kulturu"! ■■

Srpska posla, po Sizifu

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Prva, konstitutivna sednici novog saziva Narodne skupštine Republike Srbije, 14. februara, u Domu narodne skupštine, bila je pravi vremeplov. Predsedavala joj je, po pravu najstarijeg poslanika, Borka Vučić, čiju je bankarsku karijeru obeležilo saučesništvo u Miloševićevim kriminalnim radovima koje su izazvale jednu od najvećih hiperinflacija u istoriji čovečanstva. Bankarka Borka, srećna što joj je pripao taj komad slave u novoj političkoj podeli, setila se svog dede koji je, kako je rekla, jednom predsedavao srpskom skupštinom, a dva puta bio njen poslanik. Ponosna na dedu iz Osečine, a još više na samu sebe, Borka prvi put na pravoj političkoj sceni, nije se ustručavala da pokaže i nezadovoljstvo: manje zbog toga što joj je u javnosti dodata godina više na njenih 80, a više što je deo medija uznemirava kao "Miloševićevu bankarku". Tako je novinara koji je njoj posvetio pažnju u "Vremenu", nazvala Gebelsom, ponavljajući više puta svoje stručne kvalitete, kojima se navodno, divio i Dejvid Rokfeler. Šalu na stranu, ali gospođa predsedavajuća nije nikada ni krila svoje veštine: potanko ih je opisivala više puta, kako pred istražnim organima, tako i pred tv kamerama. Kako je pare premeštala na Kipar itd. Nije ona kriva što iz takve iskrenosti, u kojoj ona vidi sam vrh svojih stručnih znanja, a ne služenje vlastodršcu koji je do gole kože pokrao svoje građane, nije proistekla nikakva zakonska sankcija, ni za nju a kamoli za njene, pokazalo se sasvim nedohvatljive, poslodavce. Upravo je Borka Vučić, a ne još jedna rezolucija o pregovorima o Kosovu, utisak prve skupštinske sednice. Rezolucija je, ustvari, samo posledica stanja čiji je predsedavajuća bankarka otelotvorenje. "Ne brinite, nema iznenađenja", garantuje dugovečnost i ambicija predsedavajuće. A tek, prizor dan posle, kada je predsedavajuća, sve po pravu i zakonu, stajala uz premijera i članove vlade, u onim sretenjskim jarugama u državotvornom Orašcu...

Sama Rezolucija NS RS povodom "Predloga za sveobuhvatno rešenje statusa Kosova" specijalnog izaslanika generalnog sekretara UN, Martija Ahtisarija, bila je tek jedan slabi *deja vu*, s čijim posledicama ćemo se suočiti kada se razgovori u Beču završe.

Isamo glasanje o Rezoluciji bilo je replika referendumske i antireferendumske kampanje za usvajanje novog Ustava Srbije. I forma i sadržina konstitutivne sednice srpske skupštine bile su tek neminovna posledica ustavnih odredbi gde je položaj Kosova i Metohije naglašen u preambuli, a sadržaj statusa ostavljen za neka druga vremena. Nova rezolucija usvojena je tako sa 225 glasova podrške i 15 glasova protiv. Spremajući se da proslavi Dan državnosti Srbije, u narodu poznat kao Sretenje, odlazeći premijer, Vojislav Koštunica, ukazao je na svečanost

trenutka: "Kosovo je pitanje pitanja Srbije i srpskog naroda i daleko je starije od naših trenutnih uverenja. Danas je važan istorijski dan, pred Bogom i ljudima moramo još jednom pokazati odlučnost". Sem decidanog odbijanja papira koji je u Beogradu ostavio Ahtisari i pozivanja na slične skupštinske odluke iz novembra 2005. i januara 2006, rezolucija ne sadrži ništa novo oko čega bi Skupština mogla da debatuje. Ona je više naredba državnim organima, zvaničnicima, pregovaračkom timu i svim građanima kako bi se imalo razmišljati o rešavanju položaja Kosova. U pasusu kojim poslanici obnavljaju mandat istoj ekipi koja je već išla u Beč, stavljajući joj u amanet "odbranu suvereniteta i teritorijalnog integriteta RS, zaštitu prava i interesa srpskog naroda i Srpske pravoslavne crkve u pokrajini, očuvanje celokupnog srpskog verskog i kulturnog nasleđa na Kosovu i Metohiji, kao i interesa nealbanskih zajednica", ona nigde ne koristi reč Albanac ili, ne daj Bože, "interesi Albanaca na Kosovu" ...Nema ni reči o promovisanju, makar deklarativno-rezolucijskim stilom, pojnova "društvo", "kosovsko društvo", "građansko društvo", ili bilo čega što bi podgrevalo nadu da je Beograd, makar terminološki, usvojio izraze koji govore o zajedničkim interesima i zajedničkoj sudbini stanovništva Kosova... Zgodna formula "suštinska autonomija" tako postaje samo prazna, neobavezujuća i samonametnuta floskula o eventualnom rešenju. Rezolucija se neobično dopala patriotskim snagama, posebno radikalima i Ivici Dačiću koji u predsedavanju "miloševićeve bankarke", mora da je ugledao sam prst sudbine. Nepokolebljivi izvršioци testamenta vojvode Vojislava Šešelja, do grla kostimirani u tu svrhu, pokazali su izvesni "teorijski" revizionizam, preterano se oduševljavajući vladinim predlogom rezolucije za koju je, zalažući se za konstruktivnost i kooperativnost, kao i uvek do sada, zalegao i predsednik Tadić. Išlo se dotle da je večiti zamenik, Tomislav Nikolić rekao da podržava predlog, DS i DSS, "ako hoće da brane Kosovo", "pa makar mi nikada ne došli na vlast". Sve se savršeno uklapalo, ali gospod Bog ipak nije pustio Nikoli Pašiću, da još jednom side među srpske skupštinare. Iako ga je Nikolić vatreno zazivao, ne bi li zaključao vrata skupštinske sale i rešio srpsko pitanje u celosti. "Vi znate kako je on to", apelovao je nadahnuti zamenik.

I uz izostanak Pašićevog političkog genija, ovakvom rezolucijom kojom najviše predstavničko telo u Srbiji rezolutno obavezuje državni pregovarački tim, "nesrbima" se nudi tek jedan dopadljivi geto koji bi trebalo da ih izoluje kako od Srbije tako i od ostatka sveta. Rezolucija nema nijedan element poziva na novi dijalog ne sa međunarodnom zajednicom već sa predstavnicima kosovskih Albanaca, ona nijednom reči ne pominje nijedan od uzroka duboko poremećenih odnosa između dva naroda na Kosovu, nijedan od njihovih zajedničkih problema u kosovskoj svakodnevnici – ona nije izlaz već puka administrativna mera. Deklamacija u kojoj se navode međunarodno prihvaćena dokumenta kojima se, prema autorima teksta, garantuje suverenitet i nepovredivost granica članicama međunarodnih organizacija, kao što su UN i OEBS, u izvesnoj meri je i posledica polovičnog prihvatanja tih dokumenata... Premijer Koštunica, istaknuti legalista i poznavalac ustavnog prava, najviše

Od žena zavisi

PIŠE: SLOBODANKA AST

Protekli izbori i procenat žena u republičkom parlamentu, ali i njihov stvarni angažman u političkom životu zapravo su slika opšteg stanja u Srbiji, patrijarhalne političke kulture i našeg civilizacijskog zaostajanja

Zapostavljene, izneverene, prevarene... Ovako je većina medija sumirala rezultate koje su žene postigle u ovogodišnjim parlamentarnim izborima.

Statistički gledano u novom sazivu Narodne skupštine Srbije ima 20,4 odsto žena što je gotovo duplo više nego u prethodnom i najviše od početka višestranačkog parlamentarizma u nas. Neki su se nadali da će doći do "velikog preokreta" jer se većina stranaka veoma zalagala, neke istinski, a neke samo verbalno, za veću predstavljenoost žena: brojne nevladine organizacije vodile su po mnogim mišljenjima vrlo uspešne kampanje (od ženske vlade do "Lila gerile") da bi se povećao broj žena na vrhu političke piramide. Istraživanja su pokazivala da su žene raspoložene da se više politički angažuju, a konačno, i u nedavno usvojenom Ustavu Republike Srbije u članu 100 piše: "U Narodnoj skupštini se obezbeđuje ravnopravnost i zastupljenost polova i predstavnika manjina u skladu sa zakonom". Dakle, u parlamentu bi trebalo da bude polovina žena, a eto, daleko smo i od toga da trećina mesta pripadne ženama. Za sada su žene vrlo zastupljene samo na listama, ali ne i u skupštinskim klupama, a još ih je manje na visokim funkcijama, gde se odlučuje i kreira politika.

U našem sumornom političkom pejzažu ni na ovoj tački nema mnogo vedrijih tonova: SRS od 81 poslanika ima samo 13 žena, među 64 poslanika DS tek je 15 poslanica, DSS-NS od 47 ima samo devet žena, G-17 se sa svojih 19 osvojenih poslaničkih mandata od kojih je sedam dodeljeno ženama, diči da je jedini prekoračio 30 odsto preporučenih za drugi pol. Hroničari bi mogli da zajedljivo primete da je G-17 ionako jedinstveni politički *one-man show*, a da se u svojoj kratkoj istoriji prilično nemilosrdno razračunavao sa nedovoljno poslušnim poslanicama.

SPS ima najmanje žena u parlamantu: od 16 predstavnika samo dve su ženskog roda. Šef ove partije Ivica Dačić šeretski poručuje da je to 50 odsto bolje nego posle prošlih izbora: tada su imali samo jednu poslanicu.

Koalicija LDP-GSS-SDU-LSV koja je vodila kampanju pod geslom "Od žene zavisi!", ima 30 odsto žena u parlamentu i ispunila je obećanje – četiri poslanice i 11 poslanika. Cepajući dlaku na četiri dela neki su optuživali koaliciju da obećanje nije ispunila, ali to su oni koji uvek gledaju kako da najmladoj političkoj grupaciji nešto prigovore. Na ovaj prigovor LDP je odgovorio saopštenjem u kome naglašava da Liberalno demokratska partija nijedno od predizbornih obećanja nije pogazila, niti će ubuduće od njih odustati, uključujući i borbu za ravnopravnost polova u Srbiji:

"S obzirom na odluku GSS da se ujedini sa LDP, naša partija ima i imaće 9 poslanika, od čega su tri (33 odsto) žene. Od ukupno 15 poslanika naše predizborne koalicije, žena je 27 odsto (4), a kad se izuzmu dve partije koje imaju samo po jednog

po tome što je bio zaštitnik Miloševićevog ustava od koga je, u važnim odredbama, gori samo ovaj koji je donet pod njegovim vođstvom, više puta je flagrantno kršio ista međunarodna dokumenta na koja se poziva u Rezoluciji. Na primer, u Povelji UN, jedan od nekoliko organa UN je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu.

Stavljajući na stranu pravne argumenta, pa one politički uverljive i one koji se uklapaju u savremenu ideologiju ljudski dostojanstvenog života, jasno je da se veliko nepoverenje i strah onih koji žive na mestu koje svi rado nazivaju "istorijskim", koriste kao glavno "gorivo" pritisaka. I u godinama nakon odlaska Miloševića, računalo se da strah jednih od drugih na Kosovu neće tek tako prestati... Beograd, ako govorimo o srpskoj strani, nije učinio ni mali deo onoga što je mogao da stvari pokrene sa mrtve tačke. Komuniciralo se samo sa Srbima na Kosovu, računalo se da se tako obezbeđuje popularnost u Srbiji izvan Kosova. Strah je podstican i negovan kao dragoceni "politički argument" za budućnost. Interesi albanskih političara i mane međunarodne uprave na Kosovu, uz beogradsku "politiku predumišljaja", malo su dolazili do izražaja. Ni otkrivanje masovnih grobnica po policijskim poligonima u Srbiji, ni hladnjače pune tela ubijenih civila nisu u Srbiji pokrenule prava pitanja. Umesto da se podvuče crta i na svim nivoima pokrenu rasprave o uzrocima stanja na Kosovu, sve se svelo na nekoliko kasno pokrenutih sudskih postupaka, pod velikim pritiskom iz Brisela i Haga. Nijedan srpski političar, osim iz LDP koalicije, nije pokazao ni diplomatski formulisano želju da se sretne sa kosovsko-albanskim liderima ili da se, iz bilo kog razloga rešavanja životnih pitanja, obrati kosovskim Albancima. Po onoj narodnoj, "kasno Marko na Kosovo stiže", Boris Tadić je, kao predsednik Srbije, izrazio želju da oda poštu Ibrahimu Rugovi, nakon njegove smrti. Rečeno mu je da je nepoželjan, sa jasnim obrazloženjem: kada je Tadić dolazio na Kosovo, a Rugova bio živ, srpskog predsednika nije nimalo zanimalo da se sa njim sretne... Ako je za političare vreme "složeno", diplomatima bi trebalo da bude lakše. A naša "diplomatska inicijativa" se svodi na ekipu koja savetuje po beogradskim salonima i pojavljuje se u onoj bečkoj palati. Nezvanično se čuje ono što je već dovoljno jasno iz ove poslednje i svih drugih rezolucija i referenduma starih i novih srpskih predvodnika: niko ne namerava da Albance integriše u srpsko društvo, dovoljno je još nekoliko godina ovakvog cimanja i šetanja po hotelima. Dotad će se i ovi sadašnji srpski "državnici" povući u zasluženu nacionalnu penziju i zadovoljiti makar deo svojih političkih apetita... A posle, mogu da dođu i novi lideri i novi savetnici. Možda će tu biti i Borka Vučić da nas podseti da smo osuđeni da umesti Sizifovog kamena donosimo sve nove i nove, a potpuno iste, rezolucije. One će, potpuno neobavezujuće za bilo koga, biti deo "tradicije" jednog neosvešćenog naroda, sviklog da se sam zabavlja od jednog do drugog referenduma, od jedne do druge rezolucije... ■

poslanika, pa nisu bile u mogućnosti da ispune ustavnu normu, naša koalicija ima 31 odsto žena u skupštinskim klubovima. Uvereni smo da se za ravnopravnost polova u Srbiji mora boriti svakodnevno, ne samo kroz zakonske norme, već pre svega menjanjem starog sistema vrednosti. Nadamo se da ćemo u tome ostati korektni partneri sa svim nevladinim organizacijama koje se bore za ženska prava, uključujući i "žensku vladu", kaže se u saopštenju Koalicije.

UPOTREBA ŽENA: Kampanje kojima se veći broj žena deklarativno lansira u politički život imale su uvek i svoju tamnu stranu: nekada su to bile "alibi drugarice", a sada su ponekad "političke manekenke" ili "lutke na koncu" koje poslušno ponavljaju naučene uloge koje im dodeljuju partijski moćnici, pa će neke dame u svom izletu u politiku ostati zapamćene po onome po čemu ne bi trebalo da budu zapamćene. Možda je najbolji primer u ovoj vrsti dr Sandra Rašković-Ivić: nikada nije utvrđeno da li su namenski trošeni milioni eura namenjeni zbrinjavanju hiljada ubogih izbeglica, dok je dotična dama rukovodila ovim poslom. Kao i tolike mutne finansijske afere i ova je ostala bez sudskog epiloga. Ostao je mučan utisak da je doktorica, sekretar za izbeglice uzela honorar od pola miliona dinara kada je došlo do "doregistracije" interno raseljenih lica za lokalne izborer na Kosovu. Da li izbeglicama treba da bude uteha to što je ova suma išla iz kase UNHCR i OEBS? Ostala je obilna fotodokumentacija o posetama gospođe Ivić-Rašković izbegličkim kampovima: njeni kompleti (nezaboravna je bila ekološka kreacija sa žirafama), nakit, frizure ostaju simbolična potvrda da je gospođa ostala "izgubljena u vremenu", ili da umišlja da je izdanak loze Vindzora zalutao u blato i bedu balkanskih izbegličkih logora. Kada je smenjena sa te teške i odgovorne funkcije, prešla je u novu stranku i dobila novo zaduženje - predsednik Koordinacionog odbora za KiM. U svakom slučaju, kao prebeg iz DS dobila je na skupštini svoje nove partije DSS najviše glasova.

I na novoj funkciji se isticala neprimerenima stajlingom, otresitim ćutanjem o važnim životnim problemima naroda sa Kosova, ali istovremeno i ratobornim izjavama i deljenjem lekcija stranim posrednicima. Državni vrh je očigledno vrlo ciljano koristio dr Sandru Rašković-Ivić kao glasnika-jastreba. Jedan deo javnosti neće joj oprostiti besramnu insinuciju da je jedan od političkih protivnika narkoman, a ona neće javno o tome, jer ona je "ipak lekar".

I radikali imaju svoje "sandre": svojoj poznatoj "pesnici" poslanici Nataši Jovanović, poznatoj skupštinskoj "polivačici" dodelili su ulogu "šefa" tima kada su odlučili da na pregovore sa predsednikom Srbije pošalju delegaciju "niskog nivoa". Radikali su se opredelili za nju (kvalifikovalo ju je valjda ono čuveno skupštinsko polivanje vodom iz čaše predsednice Skupštine Nataše Mičić) i za već zaboravljenu, karikaturno "namontiranu" glumicu Lidiju Vukićević, plus dva poslanika, više u funkciji vozača. Poslanice nisu krile oduševljenje dodeljenim ulogama.

I SPS je povukao politički potez *par excellence* stavivši na svoju listu Borku Vučić, najstariju i jednu od najpouzdanijih Milošević saradnica i blagajnica: ona sad privremeno, videćemo dokle, predsedava Narodnom skupštinom. U međuvremenu se mogu dogoditi i veoma

značajni politički događaji. Tužno je bilo gledati Borku Vučić kako samozadovoljno priča o časti, o patriotizmu, o svom dedu. Od stare bankarke očekivalo se makar malo više racionalnosti i elementarne ljudske mere, s obzirom na njenu ulogu u onih naših "deset krvavih godina". Stavivši je na izbornu listu, socijalisti su Srbiji poslali poruku: sve je isto, samo njega nema.

Mnogi su se pitali da li se u vrtlogu naših političkih igara sasvim snašla i Ružica Đinđić, da li je bilo potrebno da građanima Srbije poruči da bi se prihvatila da bude predsednik vlade, a da se naknadno toj izjavi daju sasvim druga tumačenja?

Evropski pokret u Srbiji je animirao javnost svojim projektom "Ženska vlada": 30.000 čitalaca "Blica" izabralo od 161 kandidatkinje 22 ministarke. Za predsednika ove jedinsvene, uveliko simbolične *ženske vlade* izabrana je Ružica Đinđić. Na ovoj simboličnoj, ali značajnoj manifestaciji popularna udovica dr Zorana Đinđića nije se pojavila. Zašto?

MUŠKI ZABRAN: Sve ljudske i političke dileme i očigledne stranačke marketinške piruete i manipulacije, žene treba same da reše. I one koje glasaju i one za koje se glasa. Opasni su i pokušaji pukog ispunjavanja kvota gde se iza "ženskog paravana" bez njih i u njihovo ime odlučuje o najvažnijim pitanjima. Za sada, ostaje gorak ukus ne samo o neravnopravnosti žena, već i u upotrebi žena, ali i njihovoj spremnosti da budu zloupotrebene u raznim političkim igrama.

Ženska vlada je trebalo da izvrši pozitivan pritisak na javno mnjenje, ali i na političke stranke. Ostaje utisak da se ovaj medijski projekat u delu javnosti tretirao pežorativno. Ovakvim stavom, pa i ignorisanjem, žene se obeshrabruju da uzmu učešća u političkom životu

Protekli izbori i procenat žena u republičkom parlamentu, ali i njihov stvarni angažman u političkom životu zapravo su slika opšteg stanja u Srbiji, patrijarhalne političke kulture i našeg civilizacijskog zaostajanja. Politika je kod nas još muški zabran, mačo-arena u kojoj se stiče moć, prvenstveno finansijska. U našem političkom diskursu malo je brige za opšte dobro i na početku novog veka dominiraju nacionalističke i tradicionalne vrednosne orijentacije. Čak i kada slovo zakona traži rodnu ravnopravnost na to se ova vlast malo obazire. Narodnjačko-radikalni pogled na svet promovisao je rehabilitaciju patrijarhata, a prisutna je prikrivena, pa i otvorena mizoginija koje najveći broj žena izgleda nije ni svestan. Poznati otac čiju je ćerku, takođe poznatu ličnost, Velimir Ilić najvulgarnije izvređao kao ženu, stoji pored njega na onoj srpskoj novogodišnjoj priredbi i veseli se zajedno sa njim. U svakoj civilizovanoj zemlji Ilić bi bio politički zombi. Kod nas eto, nečuvani primitivizam ovog "domaćina-političara" ocu ni malo ne smeta, a ni državnom vrhu.

Pomenute radikalke su prpošno i ponosno referisale šta su rekle predsedniku Srbije. One nisu shvatile da su kao ljudi ponižene što im je dodeljena glavna uloga u političkom igrokazu "niskog nivoa" kojim je trebalo da politički protivnik bude ponižen.

Srbija je po mnogočemu među poslednjima ne samo u Evropi, nego i u regionu: ova sumorna slika jasno se vidi i u ovom postizbornom ogledalu. ■

Čemu služe praznici

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Vojska je i ranije slavila neke svoje *dane*, to jest praznike, ali se to danas ne računa. Zašto? Ne računa se, kažu, zato što to nije bila srpska, nego neka tuđa, odnosno jugoslovenska vojska, sad svejedno jesu li u njoj bili “predstavnici svih naših naroda i narodnosti”, ili samo, osim Srba – Crnogorci (u nacionalističkom kodnom sistemu – Srbi iz Crne Gore). A to što su u svim vojskama zajedničke države južnih Slovena (i pripadajuće joj narodnosti), bez obzira kako se zvala ta država a kako njena armija, u svakom pogledu (brojnost, komandni kadar itd.) dominirali Srbi – nema nikakve veze.

Naravno, tako je ako hoćemo da se obmanjujemo. Odnosno, tako je po ključu ovdašnjih patriotskih tumača srpske istorije. Oni (srpski intelektualci izrazito patriotskog naboja) ponovo haluciniraju: jugoslovenska ideja (i naročito praksa) potrla je sve značajke srpskog nacionalnog identiteta, dakle i njenu bogatu vojnu, ponaosob sjajnu – ratnu tradiciju! Kako to lepo zvuči! I kako se lakomisleno uobražava da se iza te floskule mogu sakriti čak i oni grozni zločini što su ih počinili pripadnici srpskih regularnih i paramilitarnih formacija, jer da je to bila neke tuđa, a ne srpska vojska, koja je i ratovala pod tamo nekim jugoslovenskim, komunističkim i inim a ne srpskim znamenjima! (Tome ćemo se, makar nakratko, i u ovom tekstu još vratiti.)

No, kako god se to tumačilo, činjenica je da je Vojska

Srbije 15. februara raznim aktivnostima svečarskog karaktera obeležila svoj prvi “rođendan” po najnovijem kalendaru vojnih i državnih praznika. Vojni eksperti, a među njima i potpukovnik Ivan Mijović, zamenik načelnika Vojnog muzeja u Beogradu, objasnili su da se do utapanja srpske vojske u jugoslovensku nije ni obeležavao Dan vojske nego samo dani jedinica i ustanova, a formiranjem jugoslovenske države i vojske obeležavao se Dan armije i Dan vojske SRJ/SCG, ali, rekosmo li, tumači nacionalne istorije kažu da to nisu bili datumi slave ni srpske države ni srpske vojske!

Još 12. decembra prošle godine predsednik Republike Boris Tadić, u skladu sa svojim ustavnim ovlašćenjima, potpisao je odluku kojom je kao Dan vojske Srbije određen 15. februar. Naravno, taj izbor nije slučajan. Prema rečima generala Petra Radojčića, načelnika generalštabne Uprave za ljudske resurse Vojske Srbije, do tog datuma se došlo nakon višemesečnog prebiranja po “bogatoj srpskoj ratnoj istoriji” u čemu su učestvovala “sve komande, jedinice i ustanove naše Vojske”. One su iz “bogate riznice u širi izbor izdvojile čak 23 datuma”, da bi eksperti Vojnoistorijskog instituta i Vojnog muzeja “nadležnim organima” sugerisali da se opredele za onaj datum “koji je opštepoznat i duboko ukorenjen u svest i biće srpskog naroda”.

Dakle, 15. februar je “duhovno određen Sretenjem”, a to je “ujedno i Dan državnosti Republike Srbije”. Odnosno, “posle viševjekovnog ropstva pod Turcima, sa Prvim srpskim ustankom javljaju se i prvi organizovani oblici oružane sile, koji su, nepovratno, vodili ka stvaranju srpske vojske. Upravo Prvi srpski ustanak predstavlja i začetak moderne srpske države. Sretenje objedinjuje identitet vojske i države, čime se obnavlja njihova najdublja povezanost” – ne bez ponosa je zaključio general Radojčić.

U većini modernih država, armije nemaju svoj poseban praznik nego naglašeno učestvuju u proslavama dana državnosti. General Radojčić upravo je potvrdio dominantno tradicionalno uverenje u Srbiji: da nema države bez vojske, ni vojske bez države. Tu omiljenu krilaticu protagonista srpske konzervativne vojne misli voleo je da varira i Vojislav Koštunica kad se nalazio na mestu vrhovnokomandujućeg oružane sile koja se zvala – Vojska Jugoslavije. (Istina, tada se, u odnosu na tu srpsko-crnogorsku varijantu oružane sile, obazrivije isticao srpski nacionalni predznak, jer se “srpska Sparta” ni u primislima nacionalističke centrale u Beogradu nije odvajala od srpskog nacionalnog prostora.)

Ovo što sledi vredno je zabeležiti tek kao kuriozitet. Naime, jedna od formalnih karakteristika te armije – dostojna Ginisa – jeste to da je Vojska Jugoslavije (koja je nastankom državne zajednice preimenovana u Vojsku Srbije i Crne Gore) punih 11 godina obeležavala 16. jun kao vlastiti praznik, a da je to sa pravne tačke gledišta bio – nepostojeći praznik! Naime, odluku o 16. junu kao Danu vojske doneo je 26. aprila 1994. tadašnji predsednik SR Jugoslavije Zoran Lilić. Tom odlukom je

propisano da ona "stupa na snagu" danom objavljivanja u Službenom vojnom listu. Budući da traljavošću vojne birokratije ta odluka nikada nije objavljena u rečenom vojnom glasilu, Vojska je proslavljala praznik koji nije bio zakonski validan. Ali to nije smetalo ni vojsci ni državi. Đorović Lakić, penzionisani potpukovnik i nekadašnji sudija u vojnom pravosuđu, bio je jedan od retkih ljudi koji je ukazivao na taj apsurd. No, bez efekta. On je takođe jedan od veoma retkih vojnih profesionalaca koji se osmelio da javno govori i o ratnim zločinima koje su počinili pripadnici Vojske. Zato mu je pod hitno i pokazan put u – penzionersku svlačionicu.

Uoči novog vojnog praznika, promovisani su i novi simboli i znamenja Vojske Srbije (oznake pripadnosti Vojsci, vidovima, rodovima i oznake činova). Oni su izraz "identiteta" u kome se, "posle dužeg vremena", "sjeduju vojska, narod i crkva" (Radojčić). Sve je to u redu. Međutim, ne može se ni novim znamenjima, ni sasvim drugačijom uniformom (ako je bude) pobeći od bliske ratne prošlosti kao hipoteke koja teško opterećuje oružanu silu Srbije kako god se ona zvala, koji god datum praznovala i kakva god znamenja nosila. Nažalost, Srbija još nema ni predsednika ni premijera, ni ministra ni generala koji bi makar sačinili "inventar" srpskih ratnih zala i zbog toga izrazili žaljenje naročito žrtvama drugih naroda, a kamoli da su u stanju da iskreno, hrabro i bez ikakve zadržke i uslovljavanja zatraže oprost od žrtava negdašnje srpske vojne mašinerije koje se i političari i generali odriču, jer je ona ratna mašina, da to još jenom ponovimo, bila – jugoslovenska, a ne srpska! I tek to bi (kad bi se desilo!) bio suštinski reformski proces vredniji od svih dosadašnjih ovakvih i onakvih "prestrojavanja u hod" i reorganizovanja Vojske. Bila bi to – reforma u glavama ljudi!

No, vreme je da ovu priču vratimo na početak, kao što je i rečeno. U tu svrhu nudi nam se citat iz intervjua što ga je dr Suzana Rajić (sa Katedre za nacionalnu istoriju novog veka, Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu) dala redakciji vojnog časopisa "Obrana" baš povodom Dana Vojske:

"... Ono što je u 19. i početkom 20. veka urađeno na lečenju rana koje je izazvao prvi prekid u kontinuitetu srpske državnosti, potrla su događaji od 1918. godine i nadalje. Srpsko državno i nacionalno biće najviše je razorila jugoslovenska ideja, a onda i komunizam. Podsetimo se da su Srbi do 1918. bili uzor i svetionik balkanskim narodima, a da smo krajem 20. veka i na osvitu novog stoleća postali najveći gubitnici na Balkanu. Nepromišljenim žrtvovanjem svoje države u Kraljevinu SHS (Jugoslaviju) Srbi su se odrekli demokratske države Srbije. Stepent te državne organizacije, koju smo izgubili, danas je teško dostići. Život u jugoslovenskoj državnoj zajednici, bio je za Srbe pad, jer su oni u nju ušli sa neizgrađenim obrascem nacionalnog i kulturnog identiteta."

Taj lament nije originalan. Njegove smo varijacije toliko puta već slušali ili čitali u izvedbi ili izdanju

srpskih intelektualnih elita, sadašnje i predašnjih, pre svih u interpretaciji korifeja memorandumske Srbije. I, kao i sve ostale varijante ovog istog lamenta, i ova se na prvi pogled čini benignom. Međutim, kad se pročitaju poruke između redova, videće se da je to jedna žalosna nacionalistička farsa. Naime, iz ponuđenih premisa, logika zdrave pameti nameće sledeće zaključke:

Prvo, da su Srbi pre stupanja u jugoslovensku državu imali izgrađenu nacionalnu državu sa visokim stepenom demokratije (Nije li tu reč o onom "zlatnom dobu" srpske demokratije u kojoj su oficiri bili kreatori i "vrhovni arbitri" spoljne i unutrašnje politike, a koji je fenomen, na primer, briljantno naučno osvetlila dr Olga Popović Obradović?), dok drugi su (Slovinci i Hrvati) samo sanjali nacionalnu državu. Drugo, da su Srbi sve te blagodeti zavidno demokratski uređene države samarićanski (nepromišljeno) žrtvovali u interesu drugih (valjda opet Hrvata i Slovenaca), a da oni, Srbi, odnosno ideolozi i kreatori srpske politike, nisu videli nikakav vlastiti interes u zajedničkoj državi, pa su ideje o velikoj Srbiji puka podmetačina. Treće, samo su Srbi ušli u tu zajedničku državu sa "neizgrađenim obrascem nacionalnog i kulturnog identiteta" (kao da su Hrvati i Slovenci, a ne oni, živeli u demokratski uređenoj nacionalnoj državi!); i samo su Srbi u zajedničkoj državi (ne vlastitom krivicom, dakako!) doživeli sunovrat, a svi drugi prosperitet; i, opet krivicom drugih, oni su u osvit novog veka "najveći gubitnici na Balkanu". I tako redom. I sve se redukuje na zaključak: Srbi su žrtva! I to pretežno žrtva svetske istorije, a samo delimično vlastite naive i dobročinstva!

Više je nego indikativna činjenica da se takvo štivo pojavilo u vojnom časopisu, da je, dakle, ponajpre upućeno mladom vojnom konzumentu, ročnom vojniku i profesionalcu. I to u času najnovije homogenizacije srpskog nacionalnog korpusa na razvalinama kosovskog mita. Pri tom, nema dokaza da je u Vojsci prevladala reformska svest (mislimo na suštinu reforme) iako je odnedavno i Srbija u Partnerstvu za mir. ■

Dr Olga Popović Obradović 1954–2007.

U Beogradu je 28. januara ove godine umrla dr Olga Popović-Obradović, docentkinja Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i poznata pravna istoričarka.

Olga Popović je rođena 1954. godine u Mariboru. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1977. godine sa prosečnom ocenom 9,86, kao jedan od najboljih studenata u svojoj generaciji. Magistarsku tezu "Državno uređenje u nacrtu ustava Stojana Protića (1920. god.)" odbranila je 1985. godine sa odlikom i ocenom njenih profesora da se radi o ozbiljnoj naučnoj studiji koja ispunjava sve uslove da se smatra odličnom doktorskom disertacijom. Doktorirala je 1996. godine takođe *cum laude*, a njena doktorska disertacija, koja je nekoliko godina kasnije objavljena pod naslovom "Parlamentarizam u Srbiji 1903 - 1914", postala je ključna, nezaobilazna referenca u istorijskoj nauci koja se bavi tzv. "zlatnim dobom" srpske demokratije.

Olga Popović-Obradović je u nekoliko navrata boravila na stručnom usavršavanju u Parizu na *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales*, a kao predavač po pozivu učestvovala je u nastavi na posle diplomskim studijama na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti. Od 1999. do 2002. godine bila je voditelj kursa i predavač na Alternativnoj akademskoj obrazovnoj mreži u Beogradu. Bila je član više domaćih i međunarodnih istraživačkih projektnih timova, između ostalih i *Modernisierung des osteuropäischen Rechts bis zum Ersten Weltkrieg (Max-Planck-Institut für Europäische Rechtsgeschichte, Frankfurt am Main)* i *Nationalism and Ethnic Violence in Twentieth-Century Southeastern Europe (Regional Graduate Training and Archival Preservation Center, Dubrovnik, Hrvatska)*.

Tekstovi Olge Popović-Obradović bave se različitim temama iz oblasti moderne pravne istorije Srbije i Balkana, kao što su dometi i granice parlamentarizma u Srbiji, pitanja racionalne artikulacije nacionalnog interesa na Balkanu, istorija ustavnosti u Srbiji, pojmovi liberalne i "narodne države", vladavina prava, politička kultura, uloga Srpske pravoslavne crkve u tranziciji u Srbiji... Knjige, projekti i članci koje je ostavila Olga Popović-Obradović svedoče o njenom retkom i autentičnom daru za pisanje, originalnom stilu i velikom obrazovanju. Predano i temeljno istraživanje istorijskih izvora - od kojih je mnoge ona prva koristila i naučno

tumačila - pribavili su joj reputaciju ozbiljne i cenjene pravne istoričarke čija se reč uvek sa pažnjom čekala i slušala.

Olga Popović-Obradović bila je i prominentna figura intelektualne javne scene u Srbiji. Beskompromisni borac za slobodu misli i dostojanstvo ljudskog života, nepokolebljiva u stavu protiv ratova, mržnje i svake zloupotrebe čoveka istupala je odlučno i hrabro u javnosti i u mnogo različitih prilika neumorno se borila za svoje ideje. Moralna vertikala koju je nosila u sebi i sa kojom je živela ostaće zabeležena ne samo u njenim tekstovima, nego i u njenim postupcima. Kada je 1998. godine protivpravno otpušten profesor Vladimir Vodinelić sa Pravnog fakulteta u Beogradu, Olga Popović-Obradović stupila je u štrajk, zajedno sa osamnaest drugih svojih kolega, u znak protesta protiv autoritarne vlasti, a u odbranu dostojanstva univerziteta i profesorskog zvanja.

Olga je bila i lepa i pametna žena. Imala je aristokratsko držanje i rafiniranost koja krasi samo retke pojedince. Bila je čudesni spoj ogromne preosetljivosti i gordosti, gorštačke izdržljivosti i mediteranskog senzibiliteta, nežnosti i snage, suptilnosti i hrabrosti...

Iznad svega, Olga je bila voljena mama Bojani i Mariji, odana supruga Ivanu, brižna i požrtvovana ćerka i sestra, pouzdana i iskrena prijateljica...

Bila je privilegija znati je i družiti se sa njom... Sećanje na Olgu živeće u nama do kraja života.

Prijatelji sa Pravnog fakulteta ■■

Osobeni trag u srpskoj istorijskoj nauci

Nije pravedno da se od Olge Popović-Obradović opraštam ja, toliko starija od nje, a i teško mi je da to činim naglas.

Olgine i moje veze bile su lične, porodične i profesionalne. U svakoj od nas, te su veze bile više paralelne nego što su se preplitale: strogo smo razlikovale privatno i javno.

Ne verujem da postoji išta što je Olga napisala, a da nisam, bar jednom pročitala. Objavljivala sam njene studije i članke u časopisima i zbornicima koje sam uredjivala, recenzirala sam i prikazivala njene knjige, bila sam u komisiji za odbranu njene doktorske teze na Pravnom fakultetu u Beogradu. Meni je, pak, bilo dragoceno njeno mišljenje o onome što sam sama radila. Ta velika intelektualna uzajamnost čini me danas nesigurnom i, smem li da kažem, da poznajem makar ovu, profesionalnu stranu bogate ličnosti Olge Popović-Obradović?

U svakom slučaju, ja sam proteklih dana ove teške nedelje, kao i tokom Olgine bolesti, često bežala baš na tu stranu, ali, suviše su jaka osećanja poštovanja i ljubavi koja su se u meni decenijama taložila prema Popovićima i Ajtićima, a sa tim prema Olgi neodvojivoj od Ivana, pa prema Bojani i Mariji uz njih. I gde da nadjem oslonac za oproštajno slovo sa Olgom pred svima vama?

Setila sam se kako mi je posle promocije svoje knjige "Parlamentarizam u Srbiji 1903-1914" Olga rekla: "Baš je dobra moja knjiga, ne biste vi o njoj govorili ono što ne mislite". Tačno je bilo i jedno i drugo. Zato se tešim da se ne varam kad slutim da bi ona želela da i u ovom trenutku govorim o onome što definitivno mislim, a ne o onome što ću uvek osećati. A mislim: da je Olga Popović-Obradović bila izuzetno talentovana, da je u istorijskoj nauci ostavila osoben trag, i da je imala jedinstven karakter.

Ako postoji, talenat ne čeka dugo da se izrazi. Tako je bilo i kod Olge.

Profesor Dragoslav Janković, koga obe kao istoričara nismo nikad prestale da cenimo, ne znajući da se Olga i ja poznajemo, ispričao mi je da je jedna njegova studentkinja napisala diplomski rad o makedonskom pitanju, koji je na Pravnom fakultetu izazvao nevericu: kako je tako mlada i lepa žena mogla da napiše tako

pametan i zreo rad. Raspituju se, čak, čime se bavi njen suprug.

Ako ne i zavist, nedoumicu je svakako otklonila Olgina magistarska teza "Stojan Protić i ustavno rešenje u Kraljevini SHS". Po nepodeljenom mišljenju komisije i naučne javnosti, Olgina magistarska teza imala je nivo doktorata. A sam doktorat "Parlamentarizam u Srbiji 1903-1914", otvorio je novu stranicu u proučavanju "zlatnog doba" srpske demokratije, i ocenjen je najvišom ocenom – *cum laude*.

Olga Popović-Obradović radila je temeljno i nijedan rukopis nije izašao iz njenih ruku dok nije bio po njenoj meri. Često je zatvaranje časopisa ili zbornika čekalo samo njen rad, ali uredništva, bez obzira na rokove, nisu htela da se liše autora dokazanih kvaliteta.

Uz pomenute studije i koautorstvo u studiji "Parlamentarizam u Crnoj Gori", Olgini radovi objavljeni su u časopisima: "Arhiv za pravne nauke", "Tokovi istorije", "Gordogan", "Republika", "Helsinška povelja", kao i u zbornicima "Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka" i "Liberalna misao u Srbiji", "Prilozi istoriji liberalizma od kraja XIII do sredine XX veka". Svi ovi radovi čine konzistentnu celinu i neće biti potreban veliki napor da se Olgina zamisao o njihovom zaokruživanju u jednoj knjizi napravi.

Olga Popović-Obradović je razlikovala neobavezno pripovedanje o prošlosti od istorije kao egzaktne nauke. To razlikovanje ona nije unapred postavila kao cilj svojih istraživanja. Upravo obrnuto: uvid u brojne istorijske izvore, od kojih je neke ona prva koristila, teorijska znanja i široka kultura doveli su je do rezultata koji i čine njen trag u srpskoj istorijskoj nauci osobenim. U vreme brutalne instrumentalizacije istorijske nauke sa dugoročno teškim posledicama, radovi Olge Popović-Obradović pripadaju ovom korpusu srpske istorijske nauke za koji je nemački istoričar Hepken rekao da predstavljaju Evropu ovde.

Olga Popović-Obradović je bila ličnost snažne samosvesti. Znala je vrednost svoga rada. Gotovo sujeta u odnosu na vlastite rezultate, bila je stroga prema svakom ko je ušao u njeno istraživačko polje. U isto vreme osećala je gorčinu zbog marginalizacije. Ali, nije odustajala, znajući da u agrarnim i autoritarnim društvima nacionalnu kulturu čine dela marginalizovane manjine.

Štogod to značilo, Olga Popović-Obradović bila je elitist. Ona nije prikrivala prezir prema gluposti i prostaštvu, a duhovnog i fizičkog nasilja direktno se gnušala.

U toj ranjivoj, lepoj i pametnoj ženi bilo je neke gorštačke snage i gordosti koja se graničila sa ohološću. Zbog toga je izazivala oprez i distancu, ali je ulivala i respekt. A način na koji se nosila sa najtežim izazovom sudbine, dostojan je divljenja.

Latinka Perović

Naučni autoritet i aristokratska pojava

U proteklih dvadeset godina u nacionalističkoj euforiji gubili smo mnoge prijatelje. Međutim, nalazili smo i nove sa kojim samo bili bliski po razumevanju raspada, do tada zajedničke države Jugoslavije. Nije bilo lako suočiti se sa gubitkom prijatelja, ali je zato svako novo prijateljstvo bilo utoliko dragocenije i izoštrenije. Bilo je kao dragulj. Olga Popović-Obradović je bila takav dragulj. Razumevala je ne samo šta se zbiva, već je to i precizno formulisala.

Olgu sam srela u krugu ljudi koje sam doživljavala kao porodicu, u kojoj smo sačuvali zdrav razum, veru u budućnost. To nije bilo lako pod pritiskom okruženja i radikalnog nacionalizma koji je bio prejak, devastirajući.

Olga je posedovala neuobičajenu energiju i poriv za životom, za punim životom, životom do daske. I u svojoj teškoj bolesti, koju je nosila hrabro, kao da se rugala smrti. Svaki gram sakupljene energije nesebično je delila sa porodicom i prijateljima, uživajući u muzici, prirodi. Živela je sa punom svešću o težini bolesti koju je nosila, ali o smrti nikad nije govorila.

Svaki trenutak u kome je funkcionisala, ona je pretvarala u praznik: bilo da je reč o ispijanju kafe u "Operi", šetanjama na Ušću, putovanjima po Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji, ili pak, Grčkoj. Kao autentični izdanak te civilizacije, obožavala je Mediteran. U tom civilizacijskom krugu delile smo zajedničku ljubav prema Istanbulu kao nekakvom središtu sveta u ponovnom nastajanju. Ostala je neispunjena želja da tamo otputujemo sa našom zajedničkom prijateljicom, Lulom.

Profesionalno i lično sazrevala je u vreme raspada Jugoslavije. Njeno bavljenje pravnom istorijom vodilo ju je u istoriju srpskog naroda XIX i početka XX veka. Kao osoba koja je uvek više verovala činjenicama nego mitu, objektivno je analizirala početne procese demokratizacije i modernizacije u Srbiji. Njeno razumevanje neuspeha srpske elite da u tom vremenu Srbiju okrene prema Evropi i prema Zapadu, istovremeno je ključ za razumevanje neuspeha Srbije da kasnije razume i jugoslovensku federaciju i da uzrokuje njen krvav raspad.

Njen naučni autoritet koji je stajao iza tih analiza, kao i njena aristokratska pojava, činile su je imunom na prizemne napade i osporavanja kojima je bila

svakodnevno izložena. To prevashodno važi za sredinu u kojoj je provela čitav radni vek.

Precizno je razumela pozadinu Đinđićevog ubistva već u trenutku kada se ono dogodilo. U tome je videla kontinuitet politike nasilja u Srbiji protiv nosilaca evropske politike. U tom kontekstu posebno su značajne njene studije, analize i rasprave u kojima se bavila genezom ideološke i političke uloge Srpske pravoslavne crkve.

Svoju stvaralčku energiju stavila je u i funkciju političkog angažmana. Učestvovala je u srpsko-albanskom dijalogu i putovala sa nama na Kosovo; zajedno smo na ulicama Podgorice podelili radost osamostaljivanja Crne Gore, što je bio jedan od poslednjih udaraca srpskom nacionalizmu. Olga je uvek i govorila da Srbija ne može da se konstituiše kao država sve dok se ne odrekne svog nacionalnog programa, znači Hrvatske, Bosne, Crne Gore, Kosova i Makedonije.

Bila je član Političkog saveta Građanskog saveza i od početka je podržavala Čedu Jovanovića u kome je videla autentičnog pokretača energije za suštinske promene srpskog društva, zaustavljene ubistvom premijera Zorana Đinđića. Vest o ulasku u parlament njegove koalicije bila je poslednja informacija koju je dočekala u bolnici.

Njene analize srpskog društva, crkve i uloge intelektualaca u poslednjim decenijama XX veka i prvim godinama ovog, nezaobilazna su literatura koja će nepristrasno svedočiti o istoriji koju smo živeli i stvarali. Mnogi se sećaju njene interpretacije ponašanja civilnog društva i intelektualaca u Srbiji za vreme NATO intervencije. U Budimpešti je pred svima njima na jednom sastanku rekla da su predstavnici tzv. druge Srbije stali iza "targeta", a ne iza zaštite ljudskih prava.

Lepa, pametna, plemenita i dostojanstvena, što su osobine koje su je krasile, Olga je među nama bila i jedna od najhrabrijih.

Sonja Biserko ■■

Protiv stereotipa – u struci i u životu

Do pre neki dan svi smo verovali u čuda, ali kako čuda postoje samo u bajkama, evo se, danas, sa tobom opraštamo. Pobeđivala si tri godine iz runde u rundu, i posle svakog nokdauna izdizala se još rešenija da borba bar potraje, ako se već ne može konačno dobiti. Prkosila si medicini i prirodi, tvoje trajanje je postalo fenomen koji će ući u stručne radove tvojih lekara, kao primer kako život nadjačava smrt, kako volja nadvladava bolest, kako snažan duh može biti važniji od nekog tela.

Carpe diem – postao je tvoj životni moto. I zaista si dane grabila. I predano radila dokgod si mogla. Jutros sam u jednom indeksu video tvoj potpis od pre samo nekoliko meseci. Ispitivala si studente i kada je taj napor već bio na granici mogućeg. Čak i prilikom poslednjeg kratkotrajnog povratka iz bolnice, mada su te lekari

U pohvalu usamljenosti

“Zbog ljubavi prijateljstva, nije dovoljno znati kako žaliti drugog; mora se voleti budućnost“.
(Žak Derida, *Politike prijateljstva*)

U trenutku kada Olge Popović-Obradović više nema, u momentu kada je tiho i nečujno nestala iz naših života, imam potrebu da sa divljenjem progovorim u njenu čast. Mada ove reči dolaze prekasno, želim da posvedočim o jednom nedovoljno iskazanom uvažavanju koje sam gajio prema Olginom usamljeničkom životu dostojnom svakog divljenja.

jedva pustili, nisi otišla pravo kući u krevet, nego pravo na Kalenićevu pijacu da odabereš novogodišnju jelku za svoju decu. I pripremiš im poslednju novogodišnju večeru. Ko se boji smrti, gubi radost života. To si ti najbolje znala. I zato si se besprimerno borila.

A imala si mnogo razloga za borbu. Za svoju decu, za svoju majku, za svoga brata, za svoga čoveka kakav se retko rađa, Penelopu u muškom obličju, koji se nadčovečanski borio za tebe tokom mnogih neprospavanih noći, i po bolnicama i po internetu.

Kažu *Fortuna audaces adiuvat*. Ali i pored tvoje odvažnosti, fortuna te nije pogledala. Ipak, tvoja hrabrost, snaga, borbenost i odnos prema životu dobijaju biblijske razmere sučeljavanja Davida i Golijata, postaju antologijski. I moraju biti primer, oslonac i putokaz tvojim miljenicama Maši i Bojani, tvojoj majci, tvojoj braći, tvome Ivanu. Ali i svima nama, tvojim prijateljima i kolegama, koji često pokleknemo pred manjim izazovima, koji se često gubimo u beznačajnim rasprama, koji često zaboravljamo na egzistencijalne prioritete.

I svi zaboravljamo: *Mors omnia solvit*. Sve tvoje silne brige, opšte i lične, sada su okončane. Oslobodila si se tereta koji si nosila junački, muški, crnogorski, kao da ćeš živeti još decenijama.

Samo si ti mogla da, uprkos svemu, praviš dugoročne planove za budućnost, za pisanje udžbenika i monografije, za nove članke. Razbijala si stereotipe i u struci i u životu.

Ali, i oni koji nisu voleli tvoje stavove, voleli su tebe (ili su te barem morali poštovati). A kako je “Pravi grob umrlih u srcima živih”, biće mnogo mesta u kojima ćeš živeti. Mnogo je srca u koja si uselila tvoju srdačnost,

Olga nam je podarila jednu osobenu vrstu uzvišenog prijateljstva, onu prefinjenu solidarnost koja se uzdizala iznad profane, često vulgarne, neprimerene bliskosti. U nasleđe nam je ostavil jedno dragoceno iskustvo dostojanstvenog, gotovo, asketskog prijateljstva. Od Olge smo mogli da naučimo da naša potresna usamljenost ne dolazi od prevelike udaljenosti, već obrnuto, od napadne, banalne, predimenzionirane bliskosti.

Olgina aristokratska usamljenost nas je stalno upozoravala da budemo obazrivi prema poražavajućem i sramnom iksustvu bratske, etničke, rodbinske zajednice. Doista, zašto bi uopšte naš prijatelj bio kao brat, ili sestra! Možda bi zbog Olge trebali da počnemo da sanjamo o jednom novom prijateljstvu, budućem političkom prijateljstvu, koje će se nepovratno dokinuti ovu pogubnu bliskost dvostrukog srodstva.

Olga je postala simbol suptilne, aristokratske usamljenosti jer je pokazala kako je moguće spokojno i dostojanstveno živeti izvan one grozničave, uznemiravajuće pomame za javnim kulturnim i akademskim priznanjem. Posebno sam se divio

(Jedno)partijska država

PIŠE: OLGA POPOVIĆ - OBRADOVIĆ

iskrenost, pronicljivost, nesvakidašnju inteligenciju, neverovatnu intuiciju. Koliko puta si samo izgovorila ono što su neki tek pomislili! Takva si bila kada smo se prvi put sreli pre toliko decenija, takva si bila tokom našeg druženja, takva si ostala do samog kraja.

U vremenu u kome živimo sve opsene su iščezle. Pogledi se više ne smeju zaustavljati na glavama onih koji upravljaju, nego onih koji misle. I zato svako mora da uzdrhti kad jedna od takvih glava nestane. Nedostajace nam tvoj osmeh, tvoja hrabrost, britkost i brzina misli, tvoje grickanje kifle na sastancima Katedre, tvoja briga za opšte dobro.

A svima koji su te povredili, voljno i nevoljno, oprosti i sada, na rastanku, kao što si uvek bila spremna da praštaš i zaboravljaš nepravdu koja je tebi učinjena.

Kad je bolest smrtna, onda je smrt lek – davno su rekli pametni ljudi sa juga Balkana. Sada, kada te predajemo Hadu, to je jedina uteha svima koji su te voleli i koji su srećni što su te imali.

Zbogom zauvek, draga naša Olgice. Gile moj, počivaj u miru, i neka ti je večni pokoj i slava.

Sima Avramović ■■

njenom ravnodušnom, civilizacijskom distanciranju od zastrašujuće medijske buke koja je srpsku naciju pretvorila u akustičku ludnicu.

Ukoliko doista želimo da se na odgovoran i obavezujući način suočimo sa Olginom usamljeničkom prošlošću, neophodno je, pre svega, da znamo kako da prisvojimo njenu odmetničku (samo)izolaciju. Neophodno je da učinimo sve kako bi njenu nenemateljivu prošlost prisvojili, premda znamo da ona u suštini ostaje *neprisvojiva*. Olgino uzorno iskustvo *otmenog nepripadanja* bi morali da spasemo od zaborava, štaviše, možda bi trebalo da ga odvažno živimo bar na neko vreme, ali bez iluzije o *konačnom iskupljenju*.

Obrad Savić
u Beogradu, 30. januara 2007. ■■

Još na početku poslednje decenije prošlog veka u Srbiji je, kao i u ostalim zemljama tzv. tranzicije, pod vođstvom Slobodana Miloševića, izvršena institucionalna reforma kojoj se ne može poreći da je, bez obzira na brojne manjkavosti, stvorila osnovne ustavne pretpostavke za uspostavljanje modernog demokratskog poretka. Uvedeno je načelo podele vlasti, višepartijski sistem, neposredni izbori, uspostavljen parlament i liberalizovani mediji; čak je i ministar vojske po prvi put u istoriji Srbije imenovan iz redova građanskih lica. Sada, deceniju i po kasnije, svedoci smo potpunog debakla ovih institucija. Umesto da utru put uspostavljanju pluralističke demokratije, tržišne ekonomije i vladavine prava, moderne političke institucije poslužile su kao mimikrija za pokrivanje, odnosno svojevrsno legitimisanje jednog totalno arhaičnog, antimodernog političkog projekta koji je uz to još bio i zločinački. Pitanje državnih granica i etnička homogenizacija definisani su kao primarni interes srpskog naroda, pred kojim sloboda pojedinca kao vrednost ili nestaje ili, u najboljem slučaju, ima tek drugorazredni značaj. U punom svetlu se pokazala jedna patrijarhalno-autoritarna, izrazito monistička politička kultura, čije jedno, unutrašnje lice predstavlja kolektizam, egalitarizam, netrpeljivost prema drugom i drugačijem, a drugo, spoljašnje lice, etnički nacionalizam i ratništvo.

Obezvredivanje lične slobode i svih ostalih vrednosti liberalne demokratije ne znači da režim Slobodana Miloševića nije imao svojevrsni demokratski legitimitet - demokratski u populističkom, narodnjačkom smislu, ali ipak demokratski. Miloševićevu politiku Srbija je prigrlila takoreći jednodušno, pružajući joj gotovo plebiscitarnu podršku. Tako su Srbi sopstvenom odlukom, na "demokratski" način, umesto u slobodno i otvoreno društvo, ušli u rat, koji im je u nasleđe ostavio teško breme odgovornosti za ratne zločine, bedu i samoizolaciju.

S takvim nasleđem Srbija i dan danas živi. U većini moralno indiferentno prema pitanju odgovornosti za rat i ratne zločine, biračko telo u Srbiji i dalje poklanja poverenje promoterima ratne politike, pojedincima i strankama ultranacionalističke i populističke provenijencije, zavedeno njihovom nacionalističkom retorikom, sladunjavom arhaičnošću i mitomanijom, kao i njihovom socijalnom demagogijom antikapitalizma i antizapadnjašva uopšte. Težište je čas na socijalnoj dimenziji, čas na velikodržavnom programu objedinjavanja svih "srpskih zemalja", zavisno od dnevopolitičkih potreba. S primerima ovog organskog jedinstva socijalnog populizma, autoritarnosti i velikodržavnog nacionalizma suočavamo se svakodnevno. Jedan od impresivnijih bio je grandiozni završni promotivni skup kandidata Radikalne stranke za gradonačelnika Beograda, ujesen 2004. godine, čija retorika i scenografija, uz disciplinovano a ipak strastveno kliktanje i pevanje himne "ocu" radikala,

sada haškom pritvoreniku Vojislavu Šešelju, predstavljaju uspešnu reprodukciju nacional-socijalističkog modela. Rezultat je poražavajući. Zaklinjanje u ovog haškog pritvorenika i javna identifikacija Radikalne stranke s njegovim delom ostali su konstanta. Istovremeno, vladajuća procena da radikali predstavljaju pojedinačno najmoćniju političku partiju u Srbiji uslovlila je takvu političku kombinatoriku tzv. demokratskih stranaka, posebno najnovijim razvojem događaja oko usvajanja novog ustava Srbije, koja je efikasnije nego išta što se dogodilo nakon 5. oktobra 2000. pribavila legitimitet ovoj stranci. Bilo je dovoljno mesec dana da te stranke, od javnih i vrlo glasnih i upornih zahteva da se Radikalna stranka zabrani kao stranka koja podstiče na nacionalnu mržnju, stignu do stava da je učešće te stranke, i to učešće sa presudnim uticajem, u izradi najvišeg pravnog akta srpske države za XXI vek, postane nešto sasvim normalno i legitimno. Koja će od tih stranaka ikada više imati pravo da ospori legitimitet Radikalne stranke?

Tokom 15 godina, dakle, Srbija glasa za istu političku opciju, seleći težište svojih očekivanja sa nacionalističke na njenu socijalno-populističku komponentu i nazad. Peti oktobar tu, kao ni u bilo čemu drugom, nije napravio nikakve suštinske promene. Naprotiv, donoseći pobjedu politici tzv. "legalizma", odnosno politici kontinuiteta sa režimom Slobodana Miloševića, toj je opciji povratio i dodatno učvrstio na kratko poljuljani legitimitet. Zato je začuđenost pred njenom aktuelnom snagom ili licemerje ili izraz političke tuposti. Ona pretpostavlja ignorisanje činjenice da je najснаžniji, možda i odlučujući udarac ideji moderne Srbije zadat upravo posle Petog oktobra, kada smo suočeni sa, u novijoj istoriji, najdramatičnijim svedočenstvom da je izgradnja Srbije kao moderne države ne samo Sifzifov, nego i kašnjev posao. Promoteri moderne Srbije, još od ranije obeleženi kao otpadnici i političke štetočine, sada su učinjeni legitimnim metama za odštel. Tako je počinjeno srpsko "ubistvo u Orijent ekspresu" – u leđa premijera Zorana Đinđića, personifikacije modernizacije Srbije i njenog okretanja Zapadu, zaboli su noževе, svako na svoj način, gotovo svi relevantni subjekti političke scene u Srbiji, od generala, preko novinara, do pesnika i sveštenika. I, umesto da budu nazvani ubicama, nazvani su patriotama. Surovost obračuna sa modernistima u Srbiji uvek je bila srazmerna njihovim potencijalima. U ovom pogledu sa Zoranom Đinđićem se ne može meriti nijedan političar u istoriji Srbije XX veka. Zato je za njega izabrana surovost bez premca. I, cilj je postignut: vizija moderne Srbije iz dana u dan je sve dalja od sveta realnosti a sve bliža svetu fantastike.

Zašto Srbija nakon sloma komunizma ni sada ne uspeva da vrednosti modernog društva prepozna kao svoj vitalni interes, već im se, naprotiv, tvrdoglavo i sistematično suprotstavlja? Drugim rečima, gde su koreni antimoderne političke kulture koja je na talasu "demokratske tranzicije" krajem osamdesetih godina prošlog veka svom snagom izbila na površinu i na njoj ostala, gušeći svaku različitost?

Uobičajen odgovor koji bez dvoumljenja prst upire na komunističko nasleđe i tu se zadržava, sasvim je bezvredan. Ne zadovoljava čak ni zahteve elementarne logike, jer ostaje bez odgovora na dva jednostavna zdravorazumska

pitanja: prvo, zašto su Miloševića podržali ne samo komunisti nego i antikomunisti, uključujući i Srpsku pravoslavnu crkvu i, drugo, zašto isti otpor modernizaciji koji u postkomunizmu pokazuje Srbija ne pokazuju druge postkomunističke zemlje, čiji je komunizam bio još rigidniji od srpskog (Mađarska, Češka, Poljska ...). Ali, pravi problem sa ovakvim odgovorom leži u tome što je društveno štetan, jer blokira kritičko promišljanje sopstvene prošlosti, a time i samospoznaju, odgovornost i političko sazrevanje. Upravo tu leži odgovornost elite koja, negujući iskrivljenu i mitologizovanu predstavu građana o ključnim procesima i akterima moderne istorije Srbije, zapravo učestvuje u očuvanju kulturno-političkog obrasca koji danas trijumfuje. Ukratko, odgovor na pitanje debakla demokratske tranzicije u Srbiji leži u mnogo dubljim slojevima istorije, onima koji prethode komunističkom iskustvu i koji, uostalom, i samo to iskustvo objašnjavaju.

"Mi nismo nacionalisti nego narodnjaci", rekao je potpredsednik Srpske radikalne stranke, ukazujući na političku tradiciju iz koje su iznikli i u kojoj su se politički artikulisali današnji radikali. To je ona tradicija koja je kao pobednička proizišla iz jednog od kjučnih i trajnih istorijskih konflikata moderne Srbije – konflikta između dva različita koncepta društva-države: jednog, uopšteno govoreći, kolektivističkog i drugog, individualističkog.

Sadržinu tog konflikta precizno je definisala srpska politička elita još u vreme prvih ozbiljnih modernizacijskih izazova, tokom poslednjih decenija XIX veka. To je bio period prvobitne političke artikulacije najširih slojeva srpskog društva, koja je bila omogućena uvođenjem predstavničkog sistema i učešćem naroda u politici. Politička elita o kojoj je reč crpila je, dakle, svoj legitimitet iz naroda, iz glasova birača.

Ono što je nju suštinski obeležavalo je duboka unutrašnja podela oko temeljnih, strateških pitanja razvitka srpskog društva i države. U pitanju su bili projekti koji će, bilo u otvorenom, bilo u latentnom sukobu, ostati trajno obeležje srpske istorije u XIX i XX veku. Osnovna linija podele bila je odnos prema Zapadu, kao kulturno-civilizacijskom modelu u najširem smislu, što je podrazumevalo razlike, kako u pogledu pitanja socijalne i ekonomske modernizacije, tako i u pogledu razumevanja karaktera države i njenih ciljeva. Tada su, kao odgovor na modernizatorski projekat vladajuće liberalne elite, prvi srpski radikali predvođeni Nikolom Pašićem uobličili projekat "narodne države", s kojim su uspeli da organizuju masovni politički pokret i najveću političku stranku u istoriji Srbije – Narodnu radikalnu stranku. Antiindividualizam, država kao patrijarhalna zajednica, ekonomski egalitarizam i nacionalno-teritorijalni mitovi, a naročito onaj o Kosovu, bile su, naime, temeljne odrednice političke svesti tog društva. Stranka koja je takvu političku svest mobilisala, organizovala i programski artikulisala bila je Narodna radikalna stranka. To je bila ona politička snaga koja je prva u istoriji Srbije narodnjački socijalizam pretvorila u politički program mase i koja je time učinila da se na temeljima takvog političkog programa izvrši primarna i odlučujuća, istorija je pokazala i presudna, politička artikulacija širih slojeva naroda u Srbiji. Liberalno-reformatorska elita, slaba

po svom socijalnom utemeljnjju, ali ipak vladajuća u Srbiji do početka devete decenije prošlog veka, nije bila homogena ni u ideološkom ni u praktično političkom smislu. Ipak, njeni se predstavnici mogu posmatrati kao pripadnici iste ideološke struje, pogotovo ukoliko se ima u vidu karakter alternative ogromne snage koja se pojavila s Radikalnom strankom. Karakter ove stranke i, iznad svega, njena ogromna socijalna snaga pokazali su, naime, da se političke opcije u Srbiji definišu prema specifičnom kriterijumu, čiju suštinu čini, ne izbor između konzervatizma, liberalizma i radikalizma u evropskom značenju tih pojmova, nego prihvatanje ili neprihvatanje evropskog civilizacijskog modela u najširem smislu, uključujući tu i karakter države.

Program "narodne države" u izvornom srpskom radikalizmu počivao je na patrijarhalno-kolektivističkom i egalitarističkom razumevanju slobode i demokratije. Kao takav, on je bio negacija moderne države u svim njenim elementima. Uoči kraja XIX veka, radikalski vođi su svoju stranku jasno i nedvosmisleno definisali kao negaciju liberalnih i afirmaciju radikalno-demokratskih principa socijalističke provenijencije. Za razliku od liberalnih stranaka, koje glavnu funkciju države vide u zaštiti ličnih prava i političkih sloboda, Radikalna stranka - objašnjavao je jedan od njenih tadašnjih ideologa Pera Todorović - stoji na stanovištu da je osnovni zadatak države socijalno-ekonomski, tj. obezbeđenje "narodnog blagostanja", a da su političke slobode samo sredstvo u funkciji toga cilja. Treba znati "šta su sredstva, a šta li je cilj", bio je eksplicitan Pera Todorović u definisanju države kao primarno socijalno-ekonomske kategorije.¹ Sloboda i demokratija - pisao je jedan od teoretičara stranke, Laza Paču - suprotne su samoj suštini građanskog društva, podeljenog u klase. Što se Srbije tiče, društvo u njoj je u klasnom pogledu manje-više homogeno, što predstavlja povoljnu okolnost za neposrednu izgradnju socijalizma i to putem "udruženog rada", bio je mišljenja Paču.² Upravo ovo poslednje, bilo je, po rečima Nikole Pašića, program Radikalne stranke. "Radikalna partija" hoće narod da sačuva "da ne usvoji pogreške zapadnog industrijskog društva, gde se stvara proleterijat i neizmerni bogatašluk, no da se industrija podigne na osnovi zadružnoj". Ona hoće da "na mesto birokratskog uređenja... potpunu samoupravu zavede. Mesto kapitalističkog gazdovanja ... da se podižu radničke zadruge", objašnjavao je Pašić ideološko i programsko stanovište Radikalne stranke.³ "Nama ne treba bogatstvo. Pleme srpsko nije pleme Izrailjevo da teče novac..."⁴, govoriće nakon majskog prevrata 1903. u srpskoj skupštini jedan od najuticajnijih radikalskih prvaka prota Milan Đurić, s neskrivenim, inače u javnosti često manifestovanim, antipatijama prema Jevrejima.⁵ "Svi smo jednaki... nije to podeljeno na klase kao što je kod drugih naroda",⁶ i zato zakonodavna politika treba da bude usmerena ka sprečavanju deobe porodičnih zadruga, objašnjavao je M. Đurić suštinu društvene filozofije koju je u skupštini zastupao u ime Radikalne stranke. I mnogi drugi radikalski poslanici su srpsku državu zamišljali na sličan način. Zalažući se za opšte pravo glasa, Aleksa Ratarac je govorio da je "Srbija (je) velika zadruga a mi smo predstavnici te zadruge, i bolje je, kad se veći broj ljudi pita"⁷, dok je

Laza Popović obrazlagao: "Mnogo je nas pismenih. Dok je bilo manje pismenih u zemlji, dotle je po njoj Hristos išao, a od kada smo više pismenih dobili, od tada je na nas anatema pala. To je tako, gospodo! Što god se više učimo, nije na dobro išlo, nego je se izvitoperavalo."⁸ Čak 1910, koaliciona vlada morala je da uloži mnogo truda da ubedi skupštinu da prihvati predlog zakona o odvajanju sudske od policijske vlasti(!). Poslanici su ovaj predlog napadali s obrazloženjem da Srbija treba da ostane "seljačka država" i da prema tome ne treba da umnožava, nego, naprotiv, da smanjuje broj činovnika. Način, pak, na koji je prvak staroradikala, Ljuba Jovanović, branio ovaj predlog od napada svojih stranačkih drugova u skupštini vrlo je indikativan za stanje društvene i političke svesti radikalske skupštine krajem 1910. Istakavši da je i on nekada bio uveren da Srbija treba da ostane čisto "seljačka zemlja", on je objasnio da je svoje uverenje promenio pod utiskom Burskog rata. Kada je, naime, video da je seljački narod Bura, koji nije hteo "da pođe putem ekonomskog razvića i industrijaliziranja" izgubio svoju slobodu, on je "od toga vremena...uverenja da ako Srbija želi ostati slobodna...mora imati, pored seljaka, i ostale društvene redove"⁹. Interes nacionalne slobode bio je, očito, po proceni Jovanovića, za srpsku skupštinu najjači argument u korist kapitalizma.

Da bi mogao da stvori i održi takvu državu, ceo narod se organizuje, i to u formi koja istovremeno ima i karakter pokreta i karakter partije s čvrstom organizacijom, vojničkom disciplinom i strogom unutrašnjom hijerarhijom. Učvršćivanje unutrašnje organizacije, centralizacija i stroga disciplina u stranci, uz neprikosnovenu vlast vođe, postali su na izmaku XIX veka, a naročito od dolaska radikala na vlast posle donošenja Ustava od 1888, jedan od najvažnijih praktičnih zadataka Radikalne stranke. Stvorena je razgranata mreža stranačkih odbora po celoj Srbiji i uveden sistem članskih karata.

Po tome što je paralelno sa prvim počecima modernizacije u njoj stvorena masovna narodnjačko-socijalistička stranka, sa tipom organizacije koju će drugi upoznati tek sa pojavom totalitarnih ideologija XX veka, Srbija predstavlja jedinstven fenomen u modernoj istoriji Evrope.

Masovnost, tačnije sveobuhvatnost, ovu partiju čini "narodnom", što njenoj vlasti pribavlja nesporni, ali i ekskluzivni legitimitet, koji se odriče svim drugim političkim partijama, jer one nisu "narodne". Ove poslednje, radikali su nazivali "vlasničkim" partijama, što implicira da "vlasnici" nisu deo naroda i da je stoga njihovo učešće u vlasti nelegitimno. "Radikali uvek kada su na vlasti govore: ne dirajte majku Srbiju, ne razdirite njenu utrobu..." "jer... za njih je majka Srbija, radikalna stranka", govorio je poslanik opozicije Drag. Joksimović¹⁰.

Ističući da je "demagoštvo" "iz osnova protivno demokratiji", J. Prodanović je konstatovao kako se u Srbiji laska "gunjcu i opanku", a govori se "protiv kaputa, protiv inteligencije i zavodi se narod, laskajući mu i grdeći inteligenciju"¹¹.

Kao sveobuhvatna, "narodna" partija se izjednačava sa narodom, čime i njena vlast postaje isto što i vlast naroda. Tako se između narodne države, narodne partije i naroda, kao jedne jedinstvene, politički homogene celine, briše

razlika i ostvaruje se princip da između države i društva nema podvojenosti.

Ovakav način samorazumevanja, prema kome između nje i naroda stoji znak jednakosti, predstavlja onaj element koncepta "narodne države" koji će Radikalna stranka zadržati do kraja. Podela stranaka u Srbiji na "narodnu", odnosno Radikalnu, s jedne, i "nenarodne stranke", s druge strane, postaće ona osnova na kojoj će se projekat "narodne države" dolaskom radikala na vlast Majskim prevratom 1903. godine, pretvoriti u partijsku državu, pokrivenu parlamentarnom formom. Nepodeljena vlast u rukama Radikalne stranke, koja se izjednačava sa narodom - to je bila dominantna predstava, ali i praksa parlamentarnog iskustva u "zlatnom dobu" srpske demokratije 1903-1914. godine.

Za radikalne mase, parlamentarizam je, kao i za njihovog vođu Pašića, značio osvajanje državne vlasti u potpunosti i za sva vremena. "Sva vlast imala je da dopadne radikalima i za neradikale je bilo u državi mesta samo kao za građane drugoga reda". Jedino "merilo činovničke vrsnoće" bila je politička pozicija u prethodnom režimu; "tamnovanje za Milanove vlade vredelo je više nego universitetsko svedočanstvo" - opisuju S. Jovanović uvođenje radikalnog režima pod Ustavom od 1888. Opštinske uprave, koje su po novom ustavu i izbornom zakonu imale presudnu ulogu u organizaciji i sprovođenju izbora, ukoliko su - što je bilo sasvim izuzetno - bile u rukama opozicije, otimane su nasilno, ako je bilo potrebno, čak i uz pomoć žandarmerije. "Cela radikalna stranka pela se snagom velikog vala na visinu vladajuće klase", zaključuje Jovanović.¹² "Radikalna stranka je u svemu potčinila državu svojoj stranci, i sa visoko uzdignutom devizom da je partija preča od države, ona je shvatila Srbiju kao kravu muzaru koja je isključiva svojina velike narodne radikalne stranke" pišaće 1908. godine jedan od najžešćih kritičara Radikalne stranke, časopis *Nedeljni pregled*.¹³

Ovakvom konceptu "narodne države" bila je inherentna ideja o unutrašnjem neprijatelju. Pašić je upozoravao: "Radikalna stranka ne sme svojim neprijateljima dozvoliti da ponovo osvoje vlast ... protivnici ne spavaju, oni riju dan i noć, na njih treba motriti budnim okom ... treba biti na oprezu".¹⁴ U skladu s ovakvom porukom vođe, nakon osvajanja vlasti pod Ustavom od 1888, nad stranačkim protivnicima sprovodio se svakojaki, pa i fizički teror, koji je, uz osvetu, imao i sasvim jasan praktično-politički cilj - osvajanje celokupne državne organizacije, od vrha do dna.

Kako bi legitimisali ovakav tretman manjine, radikali su pripadnike drugih stranaka gotovo bez izuzetka obeležavali kao izdajice. "Trideset godina se govori u narodu da sve ono što nije sa Pašićem, da je izdajnik, da je prodana duša." G. Pašić je "oličenje Radikalne stranke, i ko je protiv njega, taj je izdajnik", s gorčinom je konstatovao 1907. profesor Ljuba Stojanović¹⁵. Pašićevi radikali "smatraju da jedino oni imaju patent na patriotizam i da govore o ovoj zemlji", govorio je u skupštini T. Kaclerović, prvak Socijaldemokratske stranke, čije su predstavnike nazivali "izrod čovek", "krvni dušmanin Srbinov"¹⁶.

Sa takvom percepcijom manjinskih stranaka kao neprijateljskih i izdajničkih išlo je i razumevanje

parlamentarnog sistema kao međupartijskog rata, koji traži stalnu budnost, čvrstu organizaciju, bespogovornu disciplinu. Tako je Radikalna stranka uvela ideju unutrašnjeg neprijatelja u politički život u Srbiji. Partijska država, proizišla iz projekta "narodne države", zajedno sa idejom o unutrašnjem neprijatelju, predstavlja najtrajniju tekovinu izvornog srpskog radikalizma. Ona je pustila duboke korene, nadživela sve režime i postala sastavni deo političke kulture i mentaliteta u Srbiji.

"Naš demokratizam je negativan jer u njegovoj osnovi leži reakcija na Individualizam, Kulturu. Jedan naročiti, intimni kolektivism", pisali su onovremeni kritičari Radikalne stranke. Svojim stavom o štetnim posledicama radikalizma na društveni i državni razvitak Srbije posebno se isticao časopis *Nedeljni pregled*. Trijumfalno osvajanje vlasti od strane Radikalne stranke nakon ubistva poslednjeg Obrenovića u Majskom prevratu 1903, prema ovim kritičarima, skrenulo je Srbiju s njenog puta ka Zapadu i usmerilo je ka Istoku, ka Rusiji. Uvođenje parlamentarizma u Srbiji znači svemoć radikala, a to znači i "svemoć rusofilstva", odnosno onih ljudi koji su u mladosti "fizički bili u Švajcarskoj, ali duhovno u Rusiji". Za radikalizam u Srbiji, "zapadne forme" su samo "gola imitacija" i u kombinaciji s tim formama postaje "potpuno amoralan". Njih "ističu kao svoj cilj" oni isti ljudi, koji su, onda, kada je, posle Berlinskog kongresa Srbiju trebalo pretvoriti u "modernu državu" i uvesti je "u Evropsku zajednicu", u železnici videli "sredstvo 'austrijskih agenata' da se cela Srbija izveze na stranu te da narod poumire od gladi"¹⁷ - ukratko ljudi, koji, ustvari, Zapad čak "mrze", "intimnom i iskrenom mržnjom".¹⁸

Program "narodne države" imao je još jedan važan element, a to je ideja misije. Iako je u svom formativnom razdoblju Radikalna stranka veliku pažnju pridavala pitanjima unutrašnjih reformi kojima je Srbiju trebalo spasiti od kapitalizma i narod u njoj dovesti do blagostanja, vođstvo stranke nije ostavljalo mesta sumnji u to da spoljnopolički program Srbije, koji je radikalska elita uvek izjednačavala sa projektom svesrpskog ujedinjenja, ima apsolutni primat nad pitanjima unutrašnjeg uređenja. Što je ovima poslednjima vođstvo prvih godina ipak davalo veliki značaj, posledica je vere u program "narodne države" kao jak mobilizatorski činilac u projektovanom ratu za nacionalno ujedinjenje. Odbacujući podelu društva na klase, prota Đurić je istovremeno poručivao: Zadatak je učitelja u Srbiji uvek bio "da vaspitava decu, da znaju zavetnu misao... kako će kao budući građani pokajati Kosovo i stvoriti Veliku Srbiju ... Mi ne smemo stajati skrštenih ruku, kad nam se čupa iz nedara srce srpskoga naroda... Bosne, stare srpske kraljevine i Hercegovine - vojvodine Sv. Save...". "Majka čuva ovce ili žanje ječam i pšenicu, ali svome sinčiću peva i sprema ga, da osveti Kosovo, da stvori Veliku Srbiju", poručivao je sa skupštinske govornice prota Milan Đurić.¹⁹ Slično su govorili i drugi radikalski poslanici. "Daj Bože da mi pravimo budžet u najkraćem vremenu u Prizrenu i da budemo najjača sila na Balkanskom Poluostrvu, a Srbija da bude Pijemont celoga Srpstva, te da tamo oslobodimo Srpstvo."²⁰ Čak je i Milorad Drašković smatrao da nije najviši interes Srbije da osvoji i zadrži simpatije "kod tako zvane Prosvećene Evrope", nego da "zadržimo i očuvamo

tekovine rata”.²¹

Jedan od načina ostvarenja ovakvog nacionalnog projekta bilo je i stvaranje narodne vojske. “Svaki Srbin mora biti vojnik. Naši su stari kad su gradili kuće pravili i čiviluke za puške, a danas...”, vajkali su se radikali.²² Kao glasnogovornik Pašićevih političkih ideja i stavova, prota Milan Đurić, objasnio je potrebu uvođenja narodne vojske u skladu sa osnovnim praktično političkim stanovištem svog šefa posle Majskog prevrata - stanovištem da su 29. maja, uvođenjem parlamentarnog sistema vlasti, rešena unutrašnja pitanja, čime je na dnevni red stupio spoljnopolitički program, odnosno širenje srpske države i ujedinjenje celokupnog srpskog naroda.²³ Tako je, po Đuriću, narodna vojska bila potrebna zato da svi zajedno, “pevajući narodne pesme junačke, oduševljeni za onu svetu ideju našu... pokajemo Kosovo i stvorimo Veliku Srbiju.”²⁴

Sam Nikola Pašić bio je još jasniji. Za njega je dužnost Srbije bila da bespogovorno podredi sva pitanja unutrašnjeg razvitka i političkog uređenja onome što je on razumeo kao “nacionalni zadatak” Srbije - ideji oslobođenja Srba van Srbije i svenacionalnog ujedinjenja. “U mene su uvek preoblačivali osećaji za život i sudbu srpskog naroda van granica Kraljevine Srbije, no što su bili oni koji su me pobuđivali da radim za unutrašnje narodne slobode. Nacionalna sloboda celog srpskog naroda bila je za mene veći i jači ideal, no što je bila građanska sloboda Srba u Kraljevini” - obelodaniće Pašić svoj politički kredo, 1902. godine.²⁵ Takoreći iste ove reči, Pašić će izgovoriti i u narodnoj skupštini 1905. godine, rekavši za sebe da je “sva pitanja unutrašnja, pa i samo rešenje ustavnog pitanja” “uvek podčinjavao” “ideji skorog oslobođenja”. Ta ideja “odvela me je i u politiku i u radikalizam”, reći će Pašić 1905. godine, uzvikujući: “Ostavljajte sve drugo pa rešavajte ono od čega život Srbije zavisi. Glas Srpstva i glas srpskog Pijemonta poziva Vas”.²⁶

Srbija mora da se opredeli: ili će biti Turska i Pijemont, ili Švedska, Danska i Norveška. Ako hoćemo norveške škole, danske institute, onda treba da izbegnemo vojne troškove. “Ako hoćemo da vodimo nekakvu nacionalnu politiku, da napravimo Veliku Srbiju, onda treba da gradimo od ove zemlje vojnički logor ...”, govorio je u skupštini Vojislav Marinković.²⁷ Ali, bili su to samo retki glasovi političke manjine, koji su na glavni politički tok u Srbiji 1903-1914. godine ostali bez ikakvog uticaja.

Konačno, postoji još jedna veoma značajna komponenta radikalskog koncepta “narodne države”. To je takoreći bezrezervna vera i vezanost za Rusiju.

Tesno vezivanje za Rusiju, koje treba ostvariti po bilo koju cenu, Nikola Pašić je fiksirao kao jedan od najznačajnijih partijskih ciljeva veoma rano. “Skoro pet stotina godina borio se je narod srpski protiv Turske... i opet zato više mrzi civilizirane Nemce, no varvarske Turke”, pisao je Pašić 1884, smatrajući srpski narod za “najnesrećniji na svetu”, jer ga je kralj Milan Obrenović, koga on naziva “izdajnikom” gorim od Vuka Brankovića, odvojio od Rusa da zemlju “Švabama potčini”.²⁸ Radikalna stranka, za razliku od Liberalne i Napredne, ne želi zapadne ustanove u Srbiji, jer srpski narod “ima toliko dobrih i zdravih ustanova i običaja, da bi ih trebalo samo čuvati i usavršavati onim divnim ustanovama i običajima, koji se

nalaze kod ruskog naroda i ostalih slovenskih plemena, a sa zapada uzimati samo tehnička znanja i nauku i koristiti se njima u slavjano-srpskom duhu”, pisao je Pašić uoči i povodom predstojeće ustavne reforme čiji je rezultat bio Ustav od 1888. Odvratiti Srbiju od vezivanja za Austriju i Nemačku, odnosno Zapad i preusmeriti je prema pravoslavnom Istoku, odnosno Rusiji, za njega je bio cilj kome je trebalo podrediti i samu državnu nezavisnost. Srbija se nije dala “laskavom, vrlo pune nepravde zapadnom kulturom, obmanuti”, nastavljao je on. Njoj se “prestavlja buduća veličanstvena slika, kako moćna i gorostasna Rusija prikuplja oko sebe svoje, varvarskom rukom, otrgnute mlađe sestre, kako ih ređa i prima u nežni majčin zagrljaj...”, pisao je Pašić, izražavajući želju “da što pre zablista kruna sojuzne sveslavenske imperije na glavi moćnog i pravednog ruskog cara”.²⁹

Pašićeva lojalnost Rusiji, lojalnost u kojoj nije bilo distance, u srpskoj političkoj javnosti nakon 1903. godine, predstavljala je ne samo nespornu nego i neosporavanu činjenicu. To se odnosi kako na kulturno-civilizacijsku tako i na spoljno-političku orijentaciju. Pašić je “... jedan od najposlušnijih ministara i prvaka u Srbiji, ruske politike”, smatrali su liberali.³⁰ Sličnog uverenja bio je i konzervativni *Nedeljni pregled*. “Borba koju je kralj Milan vodio s radikalima nije u stvari bila borba zbog razlike u unutrašnjoj politici... već borba između kralja Milana i Rusije, kojoj su radikali verno služili”.³¹ Socijaldemokrata Triša Kaclerović - čija je stranka, uz jedan, nevelik broj političara različite stranačke pripadnosti, bila jedina koja je u pogledu odnosa prema Rusiji stajala na suprotnom polu - više puta je političke poteze Pašićevih radikala tumačio kao “naređenje stiglo iz Moskve”.³² Sami radikali su vrlo otvoreno manifestovali svoju lojalnost Rusiji, između ostalog i time što se, na primer, ruskom caru nisu obraćali kao monarhu strane države, nego su ga oslovljavali sa “Gospodaru”.³³ Stoga, njima pomenute ocene, iako izrečene kao kritika, nisu preterano smetale i oni se nisu trudili da ih ospore. Naprotiv, na jednu od takvih optužbi, marta 1914, Miloš Trifunović je odgovorio: “Personifikacija” politike “sporazuma i naslona na bratsku i moćnu slovensku zemlju Rusiju...čitavih decenija od rođenja naše stranke, jeste naš šef i u tom pogledu ime Pašić predstavlja jedan državni program”³⁴, bio je jasan Trifunović. Radikali, uostalom, takvu politiku nisu ni smatrali politikom jednog čoveka, nego politikom koju, kako je objašnjavao Đurić, “vodi Srbija”, odnosno ceo narod, koji je sa ruskim vezan “zajedničkom crkvom... zajedničkom slovenskom kućom iz koje smo izašli...”.³⁵ Ruski je narod “veliki” zato što “ljubi Boga” i ako još nije odigrao svoju istorijsku misiju to je zato “jer su drugi lukavi, varali pleme slovensko, jer je ovo pleme širokih grudi i poverljivo prema svakome pa i prema neprijatelju”³⁶, objašnjavao je Đurić onom, malobrojnom delu srpske skupštine koji u to nije verovao.

*

* *

Profilišući se kao stranka “seljačke demokratije”, radikali su uspeli da politički artikulišu i pretoče u pravi narodni pokret snažan otpor koji je u seljačkoj Srbiji proizveo proces privredne, kulturne i državne modernizacije započet u drugoj polovini XIX veka. Sa svojim programom,

Radikalna stranka je - kako su savremenici ocenjivali - postala "narodno vjeruju", "religiozna dogma", "nova religija... u koju je narod fanatički verovao", isto kao što je "fanatički verovao i u svoje prvosveštenike" (Jovan Žujović)³⁷. Ovakav, nepolitički, iracionalan, takoreći religiozan odnos prema stranci, radikali su udružili sa masovnim upisivanjem u članstvo i stvaranjem vojnički disciplinovane partije. Tako je još osamdesetih godina XIX veka Radikalna stranka organizovala narod u Srbiji, ideju "narodne države" pretvorila u politički program mase i učinila da se primarna i odlučujuća politička artikulacija širih slojeva naroda ostvari na temelju narodnjačko-socijalističkog i u isto vreme, svesrpskog velikodravnog programa.

Napomene:

1 P. Todorović na glavnoj skupštini Radikalne stranke, 1882. (Latinka Perović, *Srpski socijalisti 19. veka. Prilog istoriji socijalističke misli*, s.122-123)

2 Lazar Paču, *Građansko društvo i njegove društveno-političke partije*, (preštampano iz *Samouprave*), Beograd 1881, s.61, 164-166.

3 Pisma N. Pašića u: *Nikola P. Pašić. Pisma, članci i govori (1872-1891)*. Priredili Latinka Perović i Andrej Šemjakin, Beograd 1995, s.43-44, 51.

4 V. *Stenografske beleške Narodne skupštine Srbije 1903-1914*, (dalje: *Sten. bel.*), 1903/1904, I, s.79.

5 Omalovažavanja i netrpeljivosti prema Jevrejima, najčešće nazivanim Čivutima, bilo je u redovima svih političkih stranaka (izuzev Socijal-demokratske). (Samostalac, Gaja Miloradović: "Trebalo se čuvati Čivuta. Čivuti su sve pokrali i oni će jednog dana da uzmu sve što Srbija ima", v. *Sten. bel.*, 1909/1910, s.998; narodnjak, Mih. Škorić je za sebe rekao da je "najveći protivnik Čivuta", isto, s. 964; staroradikal, Miloš Ćosić, u funkciji potpredsednika skupštine, opomenuo je jednog poslanika što je izvesnog novinara nazvao Čivutinom: "...nemojte vređati nikoga, pa mislim da će onda prestati takvo pisanje", v. *Sten. bel.*, 1906/1907, s. 3875; uredništvo naprednjačke *Pravde* odbacuje u javnosti iznete "lažne" navode o njihovom "čivutskom" poreklu, s obrazloženjem da su oni pokoljenjima beskrajno daleko od "semitizma", v. *Pravda*, br. 71/1908).

6 V. *Sten. bel.*, 1910/1911, II, s.12.

7 V. *Sten. bel.*, 12. V 1910. s.2997.

8 V. *Sten. bel.*, 25. XI 1905, s.767.

9 V. *Sten. bel.*, 1910/1911, 21.X 1910, s.5.

10 V. *Sten. bel.*, 1. II 1908, s.618-619.

11 J. Prodanović, govor 1909, *Govori na Konferenciji samostalnih radikala*, s.41-42.

12 Slobodan Jovanović, *Vlada Aleksandra Obrenovića*, I-III, Beograd 1934, tom I, s. 226-228.

13 *Nedeljni pregled*, br. 2/1908, s. 35.

14 Govori Nikole Pašića: u Smederevu 9. III 1889; na glavnom zboru Radikalne stranke u Nišu, 28. V 1889; na zboru u Zaječaru, 8. IX 1891, u: *Nikola P. Pašić. Pisma, članci i govori (1872-1891)*. Priredili Latinka Perović i Andrej Šemjakin, Beograd 1995, s. 319-336.

15 V. *Sten. bel.*, 20. VI 1907, s. 4452.

16 V. *Sten. bel.*, 4. III 1909, s. 1156.

17 Ovde *Nedeljni pregled* ima u vidu snažan otpor koji su radikali u skupštini i van nje pružali uvođenju železnice,

na šta je Srbija bila obavezana Berlinskim ugovorom. (V. o tome: Latinka Perović, "Politička elita i modernizacija u prvoj deceniji nezavisnosti srpske države", *Srbija u modernizacijim procesima XX veka*, Beograd 1994, s.237-242) I posle 1903, među uglednim radikalima mogla se čuti ista ona ocena o prvom uvođenju železnice u Srbiji, koja je bila načelni politički stav radikala osamdesetih godina XIX veka. "Železnica je kao guja prohujala kroz našu zemlju... zadanula nas je guja sa Zapada i naši prosti ali slavni običaji počeli su uzmicati pred običajima zapadnih naroda ...", govorio je 1906. godine Milan Đurić. (Olga Popović-Obradović, "O ideološkom profilu radikala u Srbiji posle 1903", *Tokovi istorije*, 1-2/1994, s.74)

18 J. Jovanović, "Srpske stranke i parlamentarizam" i "Reakcija radikalije", *Nedeljni pregled*, 32/1908, s. 519-520. i 8/1910, s. 114; D.Nikolajević, "Naš demokratizam", *Nedeljni pregled*, 5/1910, s. 65-67; Aristarchos, "Rezultati radikalne politike", *Nedeljni pregled*, 27/1909, s.409; Boy, "Rđavo ortaštvo", *Nedeljni pregled*, 28-29/1909, s. 425; Lannes, "Križa demokratizma", *Nedeljni pregled*, 45-46/1909, s. 685; Marc, "Opravdana želja", *Nedeljni pregled*, 13-14/1910, s. 194. - Saradnici *Nedeljnog pregleda* često su pisali pod pseudonimima, od kojih smo neke uspeali da odgonetnemo, a neke nismo. Sam Perić imao je pseudonim Garrick, S. Novaković Dardanus, M. Novaković Fox, M. Ćekić Brutus i Macready.

19 V. *Sten. bel.*, 1903-1904, II, s. 2245; 3. X 1903, s. 78; 5. II 1905, s. 1446.

20 V. *Sten. bel.*, 10. XII 1905, s. 1035.

21 V. *Sten. bel.*, 31. maj 1913, s. 654.

22 V. *Sten. bel.*, 1903/1904, I, s. 74.

23 U ovom smislu je već 29. VIII 1903, Pašić uputio poslanicu radikalima. (V. o tome: Vasa Kazimirović, *Nikola Pašić i njegovo doba, 1845-1926*, knjiga II, Beograd 1990, s. 15, 21, 51-52.

24 V. *Sten. bel.*, 1903-1904, I, s. 78.

25 Nikola Pašić, *Moja politička ispovest*, Beograd 1989, s. 129.

26 V. *Sten. bel.*, 1905-1906, 14. X 1905, s. 153.

27 V. *Sten. bel.*, 30. III 1911, s. 18.

28 Pismo P. A. Kulakovskom, 1884, u: *Nikola P. Pašić. Pisma, članci i govori (1872-1891)*. Priredili Latinka Perović i Andrej Šemjakin, Beograd 1995, s. 157-159.

29 Pismo A. I. Zinovjevu, 1887, isto, s. 239-240.

30 V. *Sten. bel.*, 1912/1913, 18. VI 1913, s. 694.

31 V. Dr Jovan B. Jovanović, "Stranke i parlamentarizam u Srbiji", *Nedeljni pregled*, br.32/1908, s. 519.

32 V. *Sten. bel.*, 1909/1910, s. 1902. V. i *Sten. bel.*, 1908/1909, s. 323.

33 Ovaj način obraćanja ruskom caru usvojen je čak i skupštinskoj poslanici povodom rata na Dalekom istoku, 2.II 1904. (V. *Sten. bel.*, 1903/1904, II, s. 1295-1296).

34 V. *Sten. bel.*, 1913/1914, s. 1263.

35 V. *Sten. bel.*, 1910/1911, 29. III 1911, s.21. V. o tome slično i Kosta Stojanović, ASANU, Slom i Vaskrs Srbije, 10133, s.235. Da je narod u Srbiji duboko odan Rusiji, nisu sporili ni najžešći kritičari staroradikalne politike. "Za Srbiju je glavno da o njoj lepo misli 'demokratski' Istok. Njoj ne trebaju pohvale 'reakcionarnog' Zapada!", pisao je *Nedeljni pregled* (v. br.2/24.I 1910, s.20).

36 V. *Sten. bel.*, 1909/1910, s. 950-951.

37 V. "Srpska radikalna stranka, govor J. M. Žujovića na zboru samostalnih radikala u Jagodini, 10. avgusta 1903", Beograd 1903, s. 9. ■

(I)lustracija jednog vremena

PIŠE: IGOR PERIĆ

Premijeri Crne Gore i Hrvatske, Željko Šturanović i Ivo Sanader dogovorili se da Zagreb ustupi Podgorici više od 30.000 prevedenih stranica evropskih propisa; u Zagrebu potpisan sporazum o privrednoj saradnji dvije zemlje; INA zainteresovana za istraživanje nafte i gasa u crnogorskom podmorju...

Teško da je iko početkom devedesetih, tokom "rata za mir", zbog koga nam posljednjih dana sve učestalije stižu u raznim oblicima računi iz Dubrovnika, mogao da pretpostavi da će 15 godina kasnije politički akteri iz onog vaktva razvijati ovako dobru međususedsku saradnju sa predstavnicima zvaničnog Zagreba, u kome izvršnu vlast ponovo ima HDZ.

Dobra saradnja podrazumijeva i suočavanje sa odgovornošću za osvajanje Konavala i Dubrovnika, pljačku i poharu, koja je pratila vojnu kampanju ondašnje JNA.

Jedan od konkretnih elemenata u toj saradnji biće i pokretanje postupka pred domaćim sudovima protiv onih koji su u logoru Morinj, u Boki, krajem 1991. i početkom 1992. godine, maltretirali i mučili hrvatske zarobljenike s područja Konavala i Dubrovnika. Dokazi iz Hrvatske se čekaju a postupak pred domaćim pravosudjem obezbijeđen je na osnovu sporazuma o ustupanju dokaza dvije države.

Dok je prostor bivše Jugoslavije na pragu ratnog vihora formalno još bio jedna država, domaći političari su bili "zavedeni" Miloševićem, jer je ovaj "zloupotrebio" ideju jugoslovenstva, kojoj su Crnogorci bili slijepo odani, kao, uostalom, i svim "pan" vizijama o širem slovenskom prostoru.

Otriježnjenje, koje je stiglo kasno, i najprije manifestovano u brantovskim izlivima izvinjenja za sve što je iko s ove strane počinio drugoj strani, što je u zvaničnom Zagrebu, na svim nivoima vlasti, naišlo na razumijevanje – neće, međutim, uticati na "one račune".

Nakon Bosne i Hercegovine, prije sedam godina, tačnije 1999. godine, Hrvatska je podigla tužbu pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu za nadoknadu ratne štete. Crnogorska strana je, počev od Vujanovićevog susreta sa Mesićem u ljeto 2005, i dogovora o isplati štete za farmu stoke s Konavala, u najnovijem obraćanju šefa

parlamenta Ranka Krivokapića, izrazila spremnost da se van suda plati i nadoknadi šteta, "u iznosu koji Hrvatska sama odredi", ali prvenstveno kao moralna satisfakcija za učinjeno na Dubrovniku.

Na taj manevar, kojim je Podgorica nastojala da izbjegne varijantu da Hrvatska dobije presudu, zvaničnu, predstavnici Zagreba odgovorili su spremno. Najprije ambasador Hrvatske u Zagrebu, a potom i predsjednik hrvatskog Sabora tokom posjete Podgorici pomenuli su mogućnost da se, uvažavajući ekonomsko stanje u Crnoj Gori, stvari prebiju kroz udio u vlasništvu u uspješnim crnogorskim državnim preduzećima, (tivatski aerodrom, brodogradilište u Bijeloj...) Kako je uslijedio revolt među crnogorskim privrednicima, portparol hrvatske Vlade Ratko Maček pritvrdio je da Hrvatska neće odustati od tužbe i eventualnog njenog pozitivnog ishoda po Zagreb.

E, sad: račun je načinila gotovo ista politička struktura koja egzistira na kormilu i danas, doduše prepolovljena tokom političkog hrvanja minule decenije, pa njenih reslova ima dobro raspoređenih u opoziciji. To što su promijenili "agregatno stanje" ne mijenja činjenice da je (ne)iskreno zavedenih bilo na pretek.

Iz te opozicije minulih dana, osuli su paljbu po Krivokapiću jer će, kako tvrde, njegov nediplomatski i nezakoniti nastup, skupo koštati Crnu Goru. Javno, naime, strahuju za Boku Kotorsku, odnosno razgraničenje sa Hrvatskom, jer je granica na Prevlaci još pod fajlom "ničija zemlja".

Najdalje u skepticizmu otišla je Demokratska srpska stranka koja se boji da će svojim "pogrešnim držanjem" Crna Gora od Boke načiniti "akvarijum u koji će se ulaziti s dozvolom našeg najboljeg susjeda".

Dok ovaj problem, koji može biti zakomplikovan, ako u tom reonu ispliva nafta, ima veze sa avnojevskim crtanjem granica, ovozemaljski problemi, odnosno grijesi koje će nova Crna Gora ispaštati zbog svoje pozicije u raspletu jugoslovenske krize, ostaju da prate neke nove generacije.

Formalno, ili neformalno, vansudski, ili ne, teret poravnanja za grijeha očeva snosiće - djeca.

U cijeloj priči, koja se iz ugla opravdanosti usvajanja zakona o lustraciji, detaljno otvara minulih mjeseci, neodoljivo se samo od sebe nameće zapažanje: neobično je da su "zavedeni" prošli samo uz packe, a na meti ostali isključivo, "đenerali i brkati majori", kako to u pjesmi kaže mornar panonske provenijencije.

A, gdje smo "mi" (kolektiv) u toj priči? Tačnije, punoljetni saučesnici, koji su, opijeni neslućenim slobodama rastućeg pluralizma, blanko potpisivali izbornu podršku i ovlašćenje za kolektivno zavodjenje i zloupotrebe. Princip je da nema kolektivne krivice, ali je činjenica i da se aktivno ratnoj pomami odupiralo jedva dvadesetak procenata stanovništva, koji su zbog toga tada javno žigosani, prokaženi i okrivljeni za izdajstvo prve vrste.

U jeku priče o nadoknađivanju štete, oglasila se nevladina organizacija sa Cetinja, grada-bastiona otpora ratnoj politici tokom devedesetih, s porukom da Cetinjane zaobiđu kada se budu prirezivala sredstva za plaćanje odštete u bilo kojoj varijanti.

Upravo Liberalna partija, stranka nikla iz te cetinjske liberalne energije, koja je dok su topovi granatirali Stradun, pjevala s Lovćena, "Oprosti nam Dubrovniče" i za to dobijala "ustaške etikete", nedavno je pokrenula inicijativu za usvajanje zakona o lustraciji. Podržali su je iz Medojevićevog Pokreta za promjene koji je predložio otvaranje svih vojnih arhiva i otvaranja na vidjelo spiskova učesnika ratnih dešavanja. Inicijativa nije naišla na razumijevanje ne samo "opravdano" uzdržanih ili onih što se protive pokušaju "instrumentalizacije lustracije u dnevno-političke prilike", već i nekih pripadnika civilnog društva, kao i boraca iz rata koji optužuju predlagače za svojevrsnu inkviziciju.

Glavni problem je što je devedestih, pod vojnom obavezom bilo mnogo građana Crne Gore. Iz PZP je pojašnjeno da bi upravo otvaranje svih dosijea jasno pokazalo ko je, a ko nije okrvavio ruke, pa bi se time skinuo s ramena Crne Gore teret kolektivne krivice.

Odmah se pokazalo da bi za ovako nešto falilo političke volje. I u redovima vlasti, i opozicije mnogo je bivših, što zavedenih, što iskrenih bivših sljedbenika Miloševićeve vizije.

Neki od prozvanih zvaničnika i javnih funkcionera danas tvrde da su samo ispunjavali zakonsku obavezu odaziva vojnom pozivu, a da nijesu ništa učinili čega bi se stidjeli. Tako je prozvani vrhovni držani tužilac Vesna Medenica negirala da je bila na dubrovačko-hercegovačkom ratištu, ali je zato potvrdila da su joj otac i brat "časno pošli, i časno se vratili".

Uporedo su u javnosti otvorena dva "dosijea" – predsjednika Komisije za utvrđivanje konflikta interesa Slobodana Lekovića i generala Radosava Martinovića, nekadašnjeg savjetnika predsjednika Crne Gore Filipa Vujanovića.

Na snimku Novosadske televizije, kao oficir u intedantskoj četi Leković tokom rata izjavljuje novinarima da će rasparene patike iz Konavala završiti u Dječjem domu u Bijeloj. Danas tvrdi da je to bilo zato da ne bi propale ili ih ko poharao, te da se iz ove perspektive, iako nije "počinio bilo kakav zločin" ne bi odazvao pozivu države već bi, valjda prekršio zakon.

Generalu Martinoviću, u štampi, pridaju zasluge za izdavanje naredbi za granatiranje Dubrovnika, kojih se on uporno odriče i tvrdi da nema šta da krije – bio je tamo ali časno, i ništa nije naređivao...

Da je kojim slučajem lustracija neko virusno oboljenje, i da napada one koji su politički podržavali "mejnstrim" scenu devedesetih, Crna Gora ne bi pretekla. Poharala bi je epidemija. Jer, bilo je isuviše zavedenih, koje su zavele više instance, pa su oni preko medija, udarnih dnevnika i novina, zavodili građane podložne zavodjenju te vrste.

Ipak se okreće, reklo bi se. Vrijeme je učinilo svoje. Sve više se otvoreno priča o problemu koji je Crna Gora sebi načinila. Ali je i dalje jak otpor u djelovima vlasti i opozicije. Zato se i priča o lustraciji pretvorila u ilustraciju jednog vremena i društva koje je, 15 godina poslije, ipak napravilo distancu od samog sebe. Koliko iskreno – drugo je pitanje. ■

Ko je odgovoran za rat

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

Dok je poslije smrti Staljina u unutrašnjoj politici Sovjetskog Saveza došlo do izvjesne liberalizacije, u spoljnoj politici je nastavljena staljinistička hegemonistička politika, koja je, manje-više, trajala sve do dolaska Mihajla Gorbačova na vlast 1985. godine.

Jugoslavija se odlučno suprotstavljala takvoj politici. Još u toku NOR Staljin je vršio pritisak da se ne uspostavlja privremena vlast u Jugoslaviji, u obliku AVNOJ, što je uticalo da se to ne uradi na Prvom zasjedanju u Bihaću, u novembru 1942. godine, ali je uprkos tim pritiscima ona uspostavljena godinu dana kasnije na Drugom zasjedanju u Jajcu. Jugoslavija se suprotstavila Rezoluciji Kominforma 1948. godine, kojom je bila osuđena zbog njenog nepristajanja na diktat Moskve. Odlučno "ne" Staljinu imalo je ogroman značaj za odnose u međunarodnom radničkom pokretu i međunarodnoj politici u cjelini. Takvim odlučnim stavom Jugoslavija je stekla ogromnu popularnost u svijetu. U cjelokupnom mirnodopskom periodu odbijeni su svi pokušaji vezivanja Jugoslavije za Varšavski ugovor (VU), posebno na vojnom planu, kao što je pokušaj stvaranja pomorske baze u Boki Kotorskoj za potrebe sovjetske crnomorske flote na Mediteranu i sl.

Odnosi između SSSR i Jugoslavije bili su posebno zaoštreni u vrijeme čehoslovačke krize i vojne intervencije VU. Naime, nezatni pomak u spoljnoj politici SSSR poslije smrti Staljina, Brežnjev je u vrijeme čehoslovačke krize 1968. godine, doktrinom ograničenog suvereniteta, tu politiku vratio na stare staljinističke pozicije, proširivanjem dotadašnje nadležnosti VU. Dok je Varšavski ugovor predviđao da su, u slučaju oružanog napada na jednu od članica tog ugovora, sve ostale zemlje dužne da joj pruže vojnu pomoć, Brežnjevljeva doktrina je predviđala da i u slučaju ugroženosti socijalizma u nekoj zemlji, one imaju pravo i dužnost da pruže tu pomoć, uključujući i pravo na vojnu intervenciju. Ta teorija i praksa podsjeća na Rezoluciju Kominforma 1948. godine kojom je osuđeno stanje u KPJ i Jugoslaviji i preduzete razne mjere pritiska, pa se može reći da ta Rezolucija i njena provedba u stvari predstavlja preteču Brežnjevljeve doktrine ograničenog suvereniteta.

Borba progresivnih snaga Čehoslovačke da, umjesto birokratsko-etatičkog, pristupi stvaranju demokratskog socijalizma, poznata pod nazivom "Praško proljeće", okvalifikovana je od strane Sovjetskog Saveza

i VU kao revizionistički i “kontrarevolucionarni” akt, kojim se navodno ugrožavaju tekovine socijalizma i vitalni interesi VU, pa je shodno Brežnjevljevoj doktrini uslijedila iznenadna vojna intervencija. (Bivši ministar inostranih poslova Jugoslavije, Mirko Tepavac, aludirajući na navedene ocjene i postupke SSSR i VU, tih dana je primjetio: “Kako to da niko u Čehoslovačkoj ovih teških dana i noći nije uzvikivao “dolje socializam”, ali su svi složno uzvikivali “dolje okupacija”).

Vojna intervencija je nastupila neposredno nakon održanih sastanaka i stečenog uvjerenja da je kriza prevaziđena i da neće doći do vojne intervencije. I naša partijska delegacija, sa Titom na čelu, koja je bila u posjeti Čehoslovačkoj samo na osam dana prije intervencije, stekla je takvo uvjerenje. (Kao posljedica tog uvjerenja, političko rukovodstvo Jugoslavije je odlučilo da Savezni sekretarijat za inostrane poslove i vojno-obavještajna služba pređu sa intenzivnog praćenja situacije na normalno stanje, da njihovi kadrovi mogu koristiti godišnji odmor, koji je bio do tada obustavljen. Tako se dogodilo da se

prilikom izvršenja vojne intervencije našla na godišnjem odmoru trećina starješina vojno-obavještajne službe, njen načelnik, pa čak i vojni izaslanik JNA u Čehoslovačkoj).

Naime, pokazalo se da su jugoslavenske procene bile opterećene njenom logikom. Rezonovalo se: neće valjda Sovjetski Savez prenebreći činjenicu da bi vojna intervencija nanijela ogromnu štetu miru, međunarodnom radničkom pokretu, socijalizmu u svijetu, kao i njenom ugledu, a kod sovjetskog rukovodstva došla je do izražaja logika super sile koja ih je orijentisala na vojnu intervenciju. (To je ono Staljinovo rezonovanje, kada na jednu papinu intervenciju reaguje pitanjem: “a koliko papa ima divizija”).

Činjenica da je vojna intervencija uslijedila neposredno poslije održanih sastanaka i uvjerenja da je kriza prevaziđena, još više je potencirala mogućnost *nepredvidive* vojne intervencije i prema drugim socijalističkim zemljama

Vojna intervencija u Čehoslovačkoj bila je ključni prelomni događaj koji je uticao na preduzimanje odlučnih

POVODOM POKRETANJA ZNANSTVENOG INTERNET-PROJEKTA

Šta je to genocid

PIŠE: MILE LASIĆ

Upravo je ovih dana obznanjeno kako jedan plemeniti znanstveni internet-projekt pokušava odgovoriti na pitanje šta je, a šta nije genocid? O projektu se može detaljnije informirati na odgovarajućoj internet stranici, ali kažimo i ovdje da je cilj projekta da se konačno dođe do jedinstvene, općeprihvatljive definicije genocida. Zamišljeno je, inače, da na odgovarajućoj „internet adresi“ budu sakupljene činjenice, pa potom historijski i stručno klasificirane, o svim formama masovnog nasilja u XX stoljeću. A njega je bilo u izobilju...

Pitanje genocida u XX stoljeću jedno je od najvažnijih pitanja međunarodne politike, kažu inicijatori projekta. Konačnim usaglašavanjem definicije genocida, te stavljanjem cjelokupne arhive na raspolaganje dobronamjernima i znatiželjnim, neće se moći niti ubuduće spriječiti genocid, ali bi se ovim putem „makar pomoglo svjetskoj zajednici da genocid prepozna na vrijeme“, kazao je inicijator projekta, francuski politolog Jacques Sémelin u razgovoru za „Kulturzeit“.

Samo u posljednjih dva mjeseca pravno-politička praksa u svijetu je demonstrirala svu osjetljivost i kompleksnost ovog fenomena. U Etiopiji je 11. januara ove godine Vrhovni sud osudio bivšeg diktatora Mengistu Haile Mariama na doživotnu kaznu zatvora zbog genocida. On se tereti da je ubio na hiljade pripadnika opozicije. U Ukrajini je, pak, 28. novembra prošle godine, tamošnji parlament usvojio zakon u kojem se umiranje milijuna Ukrajinaca od gladi u vrijeme Staljinove diktature definiralo genocidom. U Iraku se i dalje vodi proces protivu Sadama Huseina zbog genocida nad Kurdima, iako je diktator već obješen, osuđen na smrt zbog „zločina protivu čovječnosti“. U

Sudanu se, pak, dešavaju već godinama genocidne radnje, ali međunarodne diplomate, a ne samo sudanski dikatori i zločinci, izbjegavaju da govore o genocidu. Jer, kada bi priznali da se vrši genocid u Sudanu, ili bilo gdje drugdje, morale bi automatski intervenirati trupe Ujedinjenih naroda. U Sudanu se, dakle, u suštini, radi o sramotnom zakazivanju međunarodne zajednice, koja genocid ne označava genocidom, jer bi tada morala intervenirati. Ponavlja se u neku sve ono što se već vidjelo u Bosni, posebice u Srebrenici...

Nova „Online Encyclopedia of Mass Violence“ (vidjeti, www.massviolence.org) želi, ustvari, pomoći da se i definitivno ujednače kriteriji kada se masovno ubojstvo ljudi određene etnije mora označiti „ciljanim genocidom“! Dakle, šta je genocid, pita se Jacques Sémelin. Mnoge države, ali ne sve, se pozivaju u njihovoj pravnoj praksi na Konvenciju UN iz 1948. godine kojom se genocid definira kao „radnja, počinjena u namjeri da se djelomično ili u cijelosti razruši jedna nacionalna, etnička, rasna ili religiozna grupa“. Neke države, pak, očigledne genocidne, podvode pod pojam „borbene radnje“. Upravo pomenuta konvencija predviđa i neophodnost intervencije Ujedinjenih naroda u slučaju genocida...

Kako je i kada, s kolikim zakašnjenjem, intervenirala međunarodna zajednica u BiH i na Balkanu znade se dobro. Zato nas se i tiče ovo pitanje toliko puno. Jer, u ovom kontekstu se moraju razumjeti i još uvijek živahne “igre bez granica” u Den Haagu, i drugdje, o definiranju zločina u BiH, pa, čak, i u Srebrenici. Mnogim vladama je teško još uvijek priznati notorne činjenice, jer bi priznanje da je, primjerice, u Srebrenici izvršen genocid automatski značilo i samooptužbu da su zakazali, pa i djelomično krivi za srebreničku i sveukupnu bosansko-hercegovačku tragediju!

Iz svih ovih razloga preporučamo da se o ovom projektu informiraju i naši ljudi, mnogo ih je razbacanih u svijetu koji o ovoj temi, nažalost, imaju što kazati... ■

strateških koraka u oblasti odbrane zemlje, posebno na stvaranju koncepta odbrane zemlje i od moguće agresije SSSR i zemalja VU, što je bio oštar zaokret u odnosu na raniji period. Naime, do vojne intervencije u Čehoslovačkoj, mnogi u Jugoslaviji su bili u zabludi da Jugoslaviji ne prijete opasnost od Sovjetskog Saveza i VU. To je, prije svega, bilo prevladajuće stanovište kod rukovodećih faktora u vojsci. Zato se prišlo razradi Konceptije ONO prema kojoj je, za suprotstavljanje nadmoćnijem agresoru, sa bilo koje strane, predviđen dugotrajni opštenarodni i za neprijatelja iscrpljujući rat. Uz JNA kao zajedničku oružanu silu, stvorena je Teritorijalna odbrana kao najširi oblik oružanog opštenarodnog otpora.

Jugoslavija je u naredne dvije decenije aktivno učestvovala u popuštanju međublokovskih zategnutih odnosa i stvaranju međusobnog povjerenja i saradnje, naročito u okviru Konferencije o evropskoj bezbjednosti i saradnji (KEBS/OEBS). Bila je aktivni činilac u sprovođenju Helsinškog završnog akta (saradnja u oblastima: ljudskih prava, ekonomije i bezbjednosti, uključujući i saradnju u oblasti Mediterana). Takvom politikom ona se intenzivnije povezala sa Evropom, povećala protok ljudi, ideja, roba i kapitala, uvodila tržišnu privredu i u pogledu uključivanja u evropske integracije bila daleko ispred istočno evropskih zemalja. Program reformi Vlade Ante Markovića, u ono vrijeme, bio je u suštini svojevrsni program "Stabilizacije i pridruživanja EU".

Međutim, vojska nije pratila taj trend. Za nju je, osamdesetih godina, Zapad (NATO) bio glavni potencijalni protivnik. Čak je u procesu disolucije Jugoslavije, vojni vrh optužio Zapad, prije svega Njemačku i SAD, da razbija Jugoslaviju.

JNA je uvijek bila značajan politički faktor u Jugoslaviji, a krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina ona se, shodno njenom viđenju situacije, nametnula kao glavni činilac u očuvanju Jugoslavije. U tom cilju formirala i političku stranku Savez komunista - pokret za Jugoslaviju, a kasnije, insistirala na vojno-državnom udaru. U tu svrhu zloupotrebljeni su i Titovi stavovi o upotrebi vojske za rješavanje konflikata unutar Jugoslavije. Navodno, da je Tito, neposredno poslije Vojne intervencije u Čehoslovačkoj (avgust 1968. godine), kada su bili narasli i unutrašnji društveno-politički problemi, bio protiv postojanja armija po republikama, da je zahtijevao "striktno poštivanje jedinstarješinstva kao fundamentalnog principa u komandovanju oružanim snagama" (juni 1970), da se Tito često obraćao Armiji i u njoj tražio podršku i, ako treba, da vojska sredi unutrašnje neprilike. Nije mi svrha da opovrgavam autentičnost tih izjava. Bilo je valjda i drugih izjava i tumačenja o ulozi armije u tom periodu. Naime, treba imati u vidu da je upravo u to vrijeme razrađivana konceptija ONO, na osnovu koje je došlo do formiranja Teritorijalne odbrane, kao ravnopravne komponente oružanih snaga, kojom rukovode republička rukovodstva na njihovim teritorijama. A Tito je bio idejni tvorac te konceptije. Zato se stiče utisak da su navedeni argumenti, odnosno izjave, jednostrano izvučeni iz cjelokupnog odbrambenog koncepta, da bi se opravdale mjere koje su preduzete

u pravcu oduzimanja nadležnosti republika u oblasti odbrane i njihovog prenošenja na savezni nivo, i da se sugerise da je rješenje jugoslovenske krize bilo u izvođenju vojno-državnog udara, te da je to, navodno, u skladu sa Titovim stavom o vojnom organizovanju i upotrebi vojske za sređivanje unutrašnjih neprilika.

Kada je, raspadom VU, "socijalističke zajednice" i Sovjetskog Saveza, Brežnjevljeva doktrina postala anahrona i doživjela poraz u svom izvorištu, hegemonizam kao fundament te doktrine pojavio se na prostorima bivše Jugoslavije u veoma oštrom vidu. To "preseljenje" se jasno pokazalo i prilikom tajnog odlaska ministra odbrane, generala Veljka Kadrijevića u Moskvu, u martu 1991. godine, kada je od sovjetskog ministra odbrane, maršala Jazova tražio da se zajednički, vojskom izvrše državni udari i u SSSR i Jugoslaviji. Maršal Jazov je odbio taj prijedlog kao nerealan, budući da su tada u sovjetskoj armiji preovladali oni koji su podržavali "perestrojku" Mihajla Gorbačova. Međutim, JNA je krenula u suprotnom pravcu. Od branioca Jugoslavije, a time i Bosne i Hercegovine, odigrala je ključnu ulogu u realizaciji ratne velikodržavne politike režima Slobodana Miloševića.

Upoređujući agresiju Srbije, Crne Gore i JNA na BiH sa vojnom intervencijom u Čehoslovačkoj 1968. godine, očigledno je da se u oba slučaja radilo o realizaciji hegemonističke, velikodržavne politike upotrebom sile. Postoje razlike u iskazivanju motiva. U slučaju vojne intervencije u ČSSR iskazan je klasni (odbrana socijalističke zajednice), a u slučaju Bosne i Hercegovine etno-teritorijalni motiv (Svi Srbi, odnosno svi Hrvati u jednoj državi). Pokazalo se da je to bila najgora, najbrutalnija, varijanta ugrožavanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta jedne zemlje, upotrebom sile i nasilja.

Čehoslovačka je vojnom intervencijom VU okupirana, ali nije imala rat. Odlukom Čehoslovačkog rukovodstva, jedinice Čehoslovačke armije nisu pružile otpor, nego su ostale u kasarnama, tako da su za pet do šest sati noćnog vremena sve važnije gradove zaposjele jedinice VU. Stanovništvo, materijalna i druga dobra nisu uopšte bila na udaru vojne intervencije, niti je bilo šta stradalo. To nije bio ni cilj vojne intervencije.

A u BiH se vodio troipogodišnji rat, koga ona nije izazvala, nego joj je nametnut. Osim zauzimanja teritorije, a u cilju stvaranja nacionalno homogenih i etnički čistih teritorija, agresori su vršili brutalne, masovne zločine nad civilnim stanovništvom, materijalnim dobrima i svemu ostalom što je pripadalo žrtvi agresije. Shodno tome, odbrana Bosne i Hercegovine imala je karakter i odbrane "golih" života. Prema tome, čak i da je htjela, BiH nije mogla izbjeći rat, odnosno pružanje oružanog otpora takvoj, surovoj vrsti agresije.

BiH se odlučila za odbranu od agresije na osnovama konceptije ONO, što se očitovalo u Platformi Predsjedništva Republike BiH za djelovanje u ratnim uslovima. Pošto je prije agresije, JNA razoružala TO BiH, a međunarodna zajednica uvela embargo na uvoz oružja, Armija BiH se u odbrani zemlje našla u vrlo teškoj

situaciji, koja je u mnogome ličila na onu iz NOR 1941-1945 godine. Međutim, ključna razlika očitovala se u činjenici da su u NOR učestvovali svi njeni narodi, dok su u odbrambenom ratu u BiH samo u početnom periodu u znatnijem broju bili zastupljeni Srbi i Hrvati (Srbi oko 20 odsto i nešto više Hrvati), dok su veliku većinu predstavljali Bošnjaci. Umjesto da se početna multietničnost Armije BiH obogaćivala, ona se postepeno topila. Nadjačale su snage destrukcije, prije svega snage koje su bile za podjelu BiH za račun velikodržavne politike režima u Beogradu i u Zagrebu.

EPILOG: Poslije 23 godine okupacije, Čehoslovačka se raspalom VU i "socijalističke zajednice" 1991 godine oslobodila hegemonije Sovjetskog Saveza. U novoj eri epohalnih civilizacijskih promjena i izgradnje novog sistema odnosa u Evropi, koje su uslijedile nakon tog raspada, Čehoslovačka se veoma brzo transformisala i već je nekoliko godina članica EU.

Jugoslavija, koja je ostala van tih procesa krenula je obrnutim putem. Raspala se pod uticajem vaskrslih unutrašnjih hegemonističkih i separatističkih snaga, a BiH postala najveća žrtva agresije njenih susjeda.

Mnogi indikatori ukazuju da se postojeći vladajući režim, na čelu sa dr Vojislavom Koštunicom, još nije odrekao pretenzija prema BiH. U posljednje vrijeme podgrijavana je teza o povezanosti rješenja Kosova sa RS i pravo održavanja referenduma o njenom samoopredjeljenju. Ispoljena je euforična aktivnost na planu jačeg vezivanja RS za Srbiju, uz istovremeno zanemarivanje centralnih državnih organa i ostalog dijela BiH. Kao da za njih BiH kao jedinstvena država ne postoji. Te aktivnosti, kao i prijeteća retorika i govor mržnje premijera RS Milorada Dodika, koji je naišao na podršku vladajućih krugova u Srbiji, izazvao je podozrenje i osudu vlasti u Sarajevu, kao i ozbiljnu zabrinutost političkih faktora EU i SAD. Zbog toga se nagovještava njihovo jače angažovanje na našim prostorima. Iako je bilo predviđeno da se u junu ove godine ukine ured Visokog predstavnika u BiH, već je izvjesno da, upravo zbog navedenih aktivnosti Srbije i RS, taj ured i dalje ostane u BiH, uz korišćenje Bonselovih ovlašćenja kojim Visoki predstavnik može donositi zakone i smjenjivati neodgovorne političare u BiH. ■

Nema genocidnih naroda, ali ima genocidnih politika

PIŠE: SRĐAN VRCAN

Srđan Vrcan
(1922–2006)

Krajem prošle godine, u Splitu je, u 85. godini, umro profesor Srđan Vrcan, glasoviti naučnik u svim zemljama bivše Jugoslavije i u svetu.

Osim na Univerzitetu u svom rodnom Splitu, Srđan Vrcan je predavao na univerzitetima u Zadru, Zagrebu, Ljubljani, Beogradu, Sarajevu, Beču, Rimu, Pečuju, Berkliju, Sakramentu... Njegova trajna zasluga za nauku je utemeljenje i razvoj socioloških disciplina kao što su sociologija religije, sociologija sporta, sociologija politike, sociologija omladine, sociologija izbora i izbornih sistema.

Njegova poslednja knjiga Nacija, nacionalizam i moderna država (Zagreb, 2006) intelektualno je zaveštanje slobodnog čoveka i velikog naučnika.

U znak duboke pošte prema ličnosti i stvaralaštvu, profesora Srđana Vrcana, donosimo odlomak iz njegove poslednje knjige o odgovornosti za ratne zločine počinjene u ratovima devedesetih godina.

(Naslov i oprema teksta, redakcijski)

Poseban smisleni okvir u kojem se najizravnije postavlja i raspravlja pitanje povijesne odgovornosti tvori okvir u kome su danas postala ključna pitanja o odgovornosti za konkretne ratne zločine, izvršene u ovom prostorima u pojedinim fazama zapletanja i raspletanja krize u devedesetim godinama. I upravo su ta pitanja danas postala, zahvaljujući Međunarodnom sudu u Hagu, najaktualnija pitanja o odgovornosti, ali su i najspornija. Prije su se, naime, pitanja o takvoj odgovornosti javno postavljala samo kao pitanja o odgovornosti "drugih" za ratne zločine, dok se nije praktično uopće javno postavljalo i nije smjelo legitimno postaviti pitanje o odgovornosti "svojih", jer se službeno nije priznavalo eventualno postojanje ratnih zločina "svojih", ili su ti i takvi zločini bilo pokriveni velom sustavne i odozgo inducirane gotovo sveopće šutnje. Danas je, međutim, pokrov šutnje probijen zahvaljujući intervencijama izvana te se o ratnim zločinima i onih "drugih", ali i "svojih" javno govori.

Čini se da se u tom javnom govoru o ratnim zločinima i o pitanju odgovornosti "svojih" za ratne zločine stvara izrazita konfuzija i ono što bi Talijani nazvali "depistaggio", to jest skretanje na krivi pravac te da to dominira javnim govorom. To se ponajprije očituje na nekoliko ključnih prijepornih točaka. Prvu od njih predstavlja pokretanje pitanja o tome tko je uopće i načelno mogao na ovim prostorima vršiti ratne zločine te, stoga, biti danas uopće pozvan odgovorati za njih. Najspornije je pri tome bilo traganje za odgovorom u medijskim raspravama i javnosti zaot što se izvorno smještalo izvan okvira društvenog fakticiteta u smisleni kontinuum s dvije tipične krajnje suprotstavljene točke ili dva stajališta. Prvu od njih obilježavale su poznate teze o navodno dokazanoj genocidnosti pojedinih naroda kao takvih koja su se sada samo ponovo očitovala, a koju je u novije vrijeme lansirao i sustavno propagirao suvremeni srpski historiograf Vasilije Krestić u svojim velikim povijesnim pričama o "genocidnosti" Hrvata kao njihovoj iskonskoj povijesno očitovanoj kvazigenetskoj značajci. Suprotnu krajnju točku ili

stajalište tvorila je u Hrvatskoj veoma popularna teza da narod koji se brani ne može gotovo po definiciji činiti ratne zločine te, stoga, njegovi pripadnici kao puki branitelji ne mogu biti odgovorni za ikakav ratni zločin.

Obje ove suprotne krajnje točke ili stajališta očito su ideologijsko-apologetske naravi. Prva po tome što brka povijesne činjenice koje uvjerljivo govore da nema genocidnih naroda kao takvih, s povijesnim činjenicama koje još uvjerljivije svjedoče da zacijelo, premda nema genocidnih naroda, uistinu ima genocidnih politika. I to politika s izravno i javno lako prepoznatljivim genocidnim nakanama i genocidnim ciljevima, ili pak politika koje imaju takve svoje strategijske političke ciljeve koji se, pod danim povijesnim i društvenim prilikama, ne mogu realizirati drugačije nego samo genocidno. To je u skladu s priznanjem povijesne činjenice da te i takve politike mogu prigodno zadobiti i dosta široku i masovnu kolektivnu, premda po pravilu samo parcijalnu i djelomice iznuđenu, potporu. Nadalje, otvoreno ideološko-apologetska narav tih tvrdnji očituje se tako što načelna teza o genocidnosti naroda kao takvih uspotno pribavlja legitimitet društvene "normalnosti" nekim konkretnim genocidnim politikama, prividno samo reaktivnim, pa tako nerijetko služi da bi se opskrbilo legitimitetom i genocidnu politiku koja je u prividno antigencidnoj funkciji, to jest predočuje se kao demokratski legitimno, ili pak samo društveno normalno namjerno čisto obrambeno istrebljenje navodno genocidnih naroda. Na kraju, i kritika teze o genocidnosti pojedinih naroda nerijetko ideologijsko-apologetski služi da se prikriju konkretne uistinu genocidne politike te da se praktično odgovornost za njih prikrije i zamagli. Klasični primjeri za to su neke hrvatske kritike Krestičevih teza o genocidnosti hrvatskog naroda koje su ponajčešće u službi prikrivanja stvarne genocidnosti politike ustaškog pokreta i ustaškog režima, kao što su, obratno, neke paušalne srpske kritike tvrdnji o navodno balkanskoj genocidnosti srpskog naroda ponajprije u službi prikrivanja starno genocidne antimuslimanski i antihrvatski usmjerene politike četničkog pokreta.

I druga krajnja točka ili stajalište u sporovima oko odgovornosti za ratne zločine je ideologijsko-apologetske naravi. To je poznato stajalište u hrvatskoj javnosti često javno predočeno u obliku apodiktičke tvrdnje da narod koji se brani ne može uopće činiti ratne zločine pa, stoga, i ne može za njih odgovarati. Naravno, ideologijsko-apologetska narav tog stajališta otkriva se u činjenici da ono, ne priznajući ključnu civilizacijsku tekovinu izraženu u sustavnom i dosljednom razlikovanju između prava na rat i prava u ratu (*ius ad bellum* i *ius in bello*) braniteljima daje unaprijed pravo na ničim ograničenu primjenu i najbrutalnijeg nasilja i prema civilnom stanovništvu (i ženama i starčadi). Začuđuje, međutim, činjenica da se među javnim zastupnicima te teze nađu i javne ličnosti koje pretendiraju na to da su kršćani i katolici jer je već tradicionalna katolička doktrina o "pravednom ratu" uvela stanovita ograničenja koja bi trebalo poštovati da bi se on mogao smatrati uistinu "pravednim ratom", dok je II vatikanski koncil otvorio raspravu i o tome može li rat za prave kršćane uopće biti pravedan, a suvremena protestanska misao je upozorila da za kršćane politički sukobi među ljudima nisu sukobi između pravednika

i grešnika nego su uvijek sukobi između grešnika. Na kraju, to iznenađuje zato što je papa Ivan Pavao II nakon svoje druge posjete Hrvatskoj izjavio u Tunisu da nema političke ideje koja bi vrijedila više od ljudskog života.

Drugo sporno pitanje oko odgovornosti za ratne zločine je pitanje je li uvijek ili po pravilu posrijedi samo individualna krivnja pojedinaca koji su konkretni zločin uistinu počinili i koji treba sudskim putem precizno utvrditi i krivca kazniti, ili ta odgovornost i krivnja mogu biti i šire naravi, ponajprije i ponajviše političke. Danas je veoma pomodno, ali i komotno govoriti – kad se već mora priznati da je bilo i "svojih" ratnih zločina – o individualnoj odgovornosti i krivnji pojedinaca koji su uistinu bili izravni počinitelji pojedinih ratnih zločina što se ne mogu više poricati, ali pri tome potpuno negirati bilo kakvu kolektivnu dimenziju odgovornosti za politički, ideološki i kulturni kontekst u kojem su uistinu pojedinci vršili ratne zločine, navodno štiteći na taj način narod kao takav od imputiranja mu kolektivne odgovornosti. Taj način govora je legitiman ako i kad brani narod kao takav od paušalnih optužbi da je kolektivno odgovoran za ono što su neki njegovi sinovi radili i u njegovo ime, ali je posve nelegitiman kad konkretne počinitelje konkretnih ratnih zločina prikazuje kao isključivo individualno odgovorne i krive. Na taj se način, primjerice, umorstvo oko 800 uglavnom srpskih staraca i starica nakon "Oluje" prikazuje ne kao pravi val masovnih umorstava osoba s nekim zajedničkim obilježjima, kao umorstva na sličan način motivirana, nego kao posve slučajni skup međusobno posve nepovezanih pojedinačnih umorstava koja su se isto tako navodno posve slučajno dogodila istih dana i po svojoj motivaciji bez ikakve veze s masovnim paležom desetak tisuća kuća u tzv. Krajini. To bi na još drastičniji način trebalo vrijediti i za masovni pokolj Bošnjaka u Srebrenici i oko nje.

Treće se sporno pitanje u hrvatskoj javnosti svojevremeno pojavilo u obliku pitanja o navodnom značenju kritičnog broja ubijenih osoba za to da bi se o nekom konkretnom ratnozločinačkom djelu moglo uopće govoriti kao o pravom ratnom zločinu. Naravno, u toj igri s brojkama kao navodnom mjerilu za prave masovne ratne zločine visoko mjesto zauzimaju primjerice ratni zločini s masakrom hrvatskih branitelja, ratnih zarobljenika na Ovčari, ili još prije pokolj Bošnjaka – ratnih zarobljenika i civila u Srebrenici i oko nje. U usporedbi s tim brojkama, ratni zločini s hrvatske strane se po svojim razmjerima predočuju kao svojevrzne "dječje igre" ili čisti incidenti. Takva igra s brojkama ima i svoje nezgodno naličje. Na primjer, prema više puta javno spomenutom broju od samo devet srpskih civila odvedenih iz Karlobaga i pobijenih na Velebitu, razmjeri tog zločina dobivaju posve drugo značenje kad se uzme u obzir podatak da je popis stanovnika Hrvatske u travnju 1991. zabilježio svega 19 stanovnika Karlobaga srpske nacionalnosti, što pak znači da je gotovo svaki drugi Srbin stanovnik toga grada zaglavio na taj način. Ili drugi primjer: u selu Varivode ubijeno je nakon "Oluje" 7 staraca i starica srpske nacionalnosti, ali to su bili gotovo svi preostali stanovnici tog sela ondje zatečeni. ■

Predlog Deklaracije o genocidu u Srebrenici

Polazeći od činjenice da je Republika Srbija punopravna članica Ujedinjenih nacija, koja ima nesumnjive obaveze prema Međunarodnom sudu pravde kao najvišem sudskom organu Ujedinjenih nacija i da je potpisnica Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, naglašavajući da je genocid zločin po međunarodnom pravu i pravnom poretku Republike Srbije koji je u suprotnosti s načelima i ciljevima Ujedinjenih nacija i temeljnim vrednostima ustavnog i društvenog sistema Republike Srbije, ističući da je poricanje genocida ili njegovo odobravanje čin koji po sebi predstavlja zločin koji zaslužuje najoštriju osudu i kažnjavanje, imajući u vidu najviše državne interese Republike Srbije:

Izgradnju i razvoj demokratskog društva zasnovanog na vladavini prava u kojem se dosledno poštuju ljudska prava; očuvanje i jačanje stabilnosti i saradnje u regionu i uključivanje Republike Srbije u evropske integracije u kojima mora biti mesta za sve države nastale na teritoriji bivše Jugoslavije, uvažavajući napore međunarodnih institucija, vladinih i nevladinih organizacija u pogledu saradnje s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju i prevladavanja teškog nasleđa prošlosti na teritoriji bivše Jugoslavije, insistirajući na načelima i ciljevima Povelje Ujedinjenih nacija i poštovanju ljudskih prava i očuvanja regionalnog i univerzalnog mira i stabilnosti, Narodna skupština Republike Srbije donosi:

DEKLARACIJU O OBAVEZAMA DRŽAVNIH ORGANA REPUBLIKE SRBIJE U ISPUNJAVANJU ODLUKA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE

Član 1.

Republika Srbija priznaje odgovornost svojih državnih organa za povrede Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida onako kako je utvrđeno u presudi Međunarodnog suda pravde, a pre svega Ratka Mladića.

Republika Srbija će preduzeti sve neophodne mere, izvršiti bez odlaganja sve naloge iz presude Međunarodnog suda pravde i uhapsiti sve optužene pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Član 2.

Narodna skupština smatra da:

Prihvatanje odluke Međunarodnog suda pravde i ispunjavanje naloženih mera nije samo obaveza po sudskoj odluci jer nije moguća izgradnja demokratskog, otvorenog i pravednog društva u Srbiji bez suočavanja sa zločinima u prošlosti, uključujući naročito genocid izvršen na području zaštićene enklave Srebrenica; svako veličanje, opravdavanje ili relativizacija genocida i svih drugih povreda međunarodnog prava predstavlja zločin koji ugrožava ustavni poredak, sadašnjost i budućnost Republike Srbije; poštovanje ljudskih prava i prihvatanje odgovornosti podrazumeva i poštovanje žrtava i preduzimanje svih neophodnih mera za zadovoljenje prava na istinu, pravdu, simboličnu reparaciju i garanciju da se zločini iz prošlosti neće ponoviti; zaboravljanje zločina

i rehabilitacija ideja koje opravdavaju zločin i njegove izvršioce predstavljaju nove zločine koji su u Republici Srbiji nedopustivi i kažnjivi; potreba suočavanja s prošlošću zahteva sistem institucija, mehanizama i procesa koje će nadležni organi Republike Srbije bez odlaganja formirati i u potpunosti podržavati.

Član 3.

Narodna skupština upućuje iskreno izvinjenje i najdublje saučešće svim žrtvama i porodicama žrtava počinjenog genocida u Srebrenici i svim građanima Bosne i Hercegovine koji su žrtve zločina počinjenih u naše ime.

Član 4.

Narodna skupština i svi državni organi Republike Srbije vodiće unutrašnju i spoljnu politiku na temeljima poštovanja međunarodnog prava, odluka međunarodnih institucija, dobrosusedske saradnje i poštovanja teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine.

Član 5.

Republika Srbija se obavezuje:

Da, u skladu sa svojim ustavnim poretkom, krivičnim zakonodavstvom i potvrđenim međunarodnim ugovorima efikasno goni i kazni svako pozivanje na izvršenje genocida iz Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida i članova 370 i 375 Krivičnog zakonika Republike Srbije; da, u skladu sa svojim ustavnim poretkom, krivičnim zakonodavstvom i potvrđenim međunarodnim ugovorima, efikasno goni i kazni svako izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i propagandu rata; da kroz svoj pravni sistem i postupanje državnih organa jasno osudi svaki pokušaj relativizacije zločina počinjenih u naše ime tokom rata u Bosni i Hercegovini, a naročito na području zaštićene enklave Srebrenica; da kroz svoj pravni sistem i postupanje državnih organa jasno osudi svako poricanje genocida u Srebrenici; da odmah počne primenu Zakona o odgovornosti za kršenje ljudskih prava i u zakonitom postupku izrekne meru zabrane obavljanja javnih funkcija licima za koja se dokaže da su odgovorna za masovna kršenja ljudskih prava tokom rata na teritoriji bivše Jugoslavije; da svim sredstvima državne politike ojača pravosudni sistem i stvori uslove za efikasno i nepristrasno gonjenje svih učesnika u krivičnim delima koja u sebi imaju elemente genocida, kršenja humanitarnog prava, izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, ratne propagande ili pozivanja na agresivni rat; da podstiče politički i javni dijalog u kojem neće biti moguće opravdavanje zločina, održavanje ili uspostavljanje društvenih uslova za slično ponašanje u budućnosti; da u svom obrazovnom sistemu insistira na jasnoj osudi zločina koji su počinjeni u prošlosti i da čitav sistem obrazovanja zasnuje na potrebi da se mladi u Srbiji vaspitavaju u skladu s opšteprihvaćenim civilizacijskim vrednostima i gnušanjem prema svakom pokušaju opravdavanja zločina, uključujući naročito ratne zločine i zločin genocida.

Član 6.

Donošenjem ove Deklaracije Narodna skupština iskazuje nedvosmislenu nameru da raskine kontinuitet s politikom kršenja Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida koja je dovela do odluke Međunarodnog suda pravde i pokazuje spremnost da svoju buduću državnu politiku gradi na vrednostima koje podrazumevaju postojeći međunarodni poredak i opštepriznate moralne vrednosti. ■

Samorefleksija kulture sećanja

PIŠE: TODOR KULJIĆ

Bez samorefleksije nema promišljenog opredeljenja. Treba se otvoreno suočiti sa vlastitim misaonim premisama. Ovo je marksovska sociološko-istorijska studija lišena ortodoksnih okvira. Najpre nešto o pobudama i teškoćama kod pisanja ove knjige. Nezaobilazna je generacijska perspektiva. Generacija koja nas je formirala nameće relativno trajni horizont smisla i postojanu zajednicu sećanja. Pripadam generaciji sociologa koja je sa urušavanjem evropskog socijalizma presečena u naučnom razvoju. Imali smo tada oko 40 godina i bili formirani kao "šezdesetmaši", u levičarskom antibirokratskom opredeljenju, koje je gotovo preko noći izvikano kao totalitarno. Početkom devedesetih, u pogledu idejnopolitičkog i teorijskog opredeljenja bili smo na raskršću i zatečeni. Ostati, ili ne, na levo? Naši profesori - praksisovci bili su tada u dobu kada su vlastiti opus mogli zaokruživati lišeni pomenute "faustovske" dileme. Moja, pak, tada srednja-mlađa generacija sociologa bila je u dilemi. Odreći se formativnog nasleđa značilo je pisati novu autobiografiju. S druge strane, kako pravdati zaokret i da li ga uopšte treba priznati?

Izazovi i iskušenja su bili brojni. Levičarska generacija "šezdesetmaša" početkom devedesetih u Jugoslaviji bila je suočena sa restauracijom kapitalizma i nacionalizma. Društvene i političke promene bile su korenite. Normalno je postalo nenormalno i obrnuto: socijalizam i internacionalizam zamenili su kapitalizam i nacionalizam. Izmenjena sadašnjica promenila je viziju poželjne budućnosti i tražila novu prošlost. Više to nije socijalizam kao svetski proces, nego Evropska unija. Krajem XX veka kapitalizam je ponovo postao čista kulturna religija koja se parazitski razvila na hrišćanstvu (V. Benjamin). Duh je ponovo progovorio iz trezora banke (Marks), a eshatološku bezalternativnost kapitalizma danas sa najviše žara brane bivši marksisti. Normalizovana je konverzija, ili, blaže rečeno, aktivna kulturna resocijalizacija srednje generacije.

U snažnoj plimi antimarksizma malo ko je primećivao da je nestanak socijalizma u Evropi ugrozio i objektivnost antimarksističke misli. Lišena opasnosti s leva, desnica je izgubila osećaj za realno. Može se bez preterivanja reći da je jugoslovenska humanistička inteligencija uvek teže podnosila pobeđu od poraza, i da se lako gubila u trijumfu. Zbog slabljenja levice domaća misao o društvu pretrpela je epistemološku havariju. Zašto? Jednostavno rečeno, zato što svaki pobednik u trijumfu gubi kritičnost, pa su u novoj plimi nacionalističkog i antimarksističkog konformizma nestala mnoga plodna neslaganja i dileme. Neke važne posledice pomenutog epistemološkog epohalnog hendikepa su u ovoj knjizi pokazane na novom iskrivljavanju prošlosti. Nisam nastojao da pokažem tragediju političkog uma, nego "izdaju intelektualaca" (Ž. Benda), jer nisu političari na istorijskim prekretnicama u problemu, nego intelektualci.

Premda su intelektualci virtouzi u reorganizovanju autobiografije, kod nas ih nije bilo teško "pročitati". Kod demistifikovanja psihologije i sociologije konvertita nije

bio nužan radikalni antikonformizam, niti je čak bio veliki napor ostati marksist u Srbiji nakon urušavanja evropskog socijalizma. Ovo otuda što se već u nesrazmernom žaru i agresivnosti intelektualaca-konvertita protiv vlastite prošlosti isuviše jasno ogledala nesigurnost, politizacija i provincijalizam. Prenaglašeno pokajanje je osnovni habitus savremene srpske humanističke inteligencije, a to prozreti - nije dokaz neke naročite pronicljivosti.

Sociološki je bilo zanimljivije ispitati masovno ignorisanje i normalizovanje konverzije koja je tekla unutar svojevrsnog intelektualnog alkoholizma. Reč je o atmosferi gde se više piše nego što se čita i gde su intelektualci mislioci, a ne čitaoci. Preobraćeni intelektualci više su hrabрили masovne emocije, nego što su nijansiranjem doveli okolinu u nedoumicu. Samo je na prvi pogled paradoksalan zaključak da je u nauci o društvu bilo utoliko manje intelektualnog opreza, što je više bilo konverzije. Čak je i nužno naučno sazrevanje bilo u senci normalizovane konverzije. Kraj svega rečenog, kod kritike konvertita treba se čuvati solunašenja. Nije svaki otpor konverziji i hegemonom duhu vremena, autentičan. Iz jednostavnog razloga što normalizovani šovinizam i fetišizovani kapitalizam nisu nikakva signatura autentičnog duha vremena. Nije hegemon teleološka logika, nego teološka logika bezalternativnosti. Drugačije rečeno, da bi otpor bio značajan, i protivnik mora biti značajan. Nepostojanost opredeljenja, bezsvesni konformizam i pragmatični šovinizam nikako ne mogu biti autentični. Otuda bi graditi vlastiti identitet (samoopis) na kritici konvertita značilo zbilja zidati na pesku.

Kao protivstav trebalo je ipak naći neko izazovnije stanovište. Nije, naime, duh vremena u svim segmentima za kritiku nepodsticajan. Bilo bi takođe jednostrano tvrditi da se od njega danas ne može učiti. Posthladnoratovska misao o društvu je dvoznačna: s jedne strane novi pluralizam jeste izazovan, ali je, s druge strane, hazardno jednostran. U knjizi koja je pred Vama polemise se sa bezalternativnim liberalizmom i konstruktivizmom postmoderne, a osporava se normalizovani šovinizam i anti-antifašizam. Polazne premise kritike su antifašizam i kritička teorija nastala na tragu izvornog marksizma. Možda već zbog pomenutih premisa ova knjiga nema mnogo da kaže savremenicima, jer na neki način govori mimo njih, nije tiražna (u novinarskom smislu), a čak ni mnogo zanimljiva studentima. Citiraju je ponajviše novi anarhisti na svojim blogovima.

Koliko god da su sadržaj i pristup knjige nesavremeni (u Ničeovom smislu nesavremenost je otpor duhu vremena), ipak njen raskid sa pomenutim domaćim intelektualnim okruženjem nije potpun. Nisam siguran da je konstruisani zaštitni pojas prema konvencionalnom okruženju struke neprobojan. Pisac je, naime, svestan da neke, čak važne pretpostavke deli sa intelektualnom okolinom od koje se hteo izdvojiti. Jednostavno rečeno, na delu je zajednička opčinjenost prošlošću, jedna snažna predrasuda i struktura koju pisac nije bio kadar da svlada, pa se po toj nemoći ne razlikuje mnogo od legionara trenutka od kojih se uporno nastojao distancirati. Gotovo da je svu jugoslovensku humanističku inteligenciju krajem XX veka podjednako, kao zmija kunića, opčinila provala nove prošlosti. Nisam siguran da je u ovoj knjizi svladan složeni unutrašnji

kod graničarskog mentaliteta, aktivan na prostoru koji je "uvek davao velike rapsode i velike vojvode" (M. Crnjanski) i oslobodioce – potonje autokrate. Čak ni svest o zarobljenosti okruženjem nije neka zavidna samorefleksija, već možda, naprotiv, uporna kritičnost prema pomenutom oslobodilačkom intelektualnom habitusu dovoljno svedoči o opčinjenosti pisca istim.

U vezi s tim nije prazno domišljanje ni slična rezerva, da li je već samim tim što je upotrebi prošlosti posvećena cela knjiga, istaknut dignitet iste prošlosti i na neki način pomognuto njeno održavanje? Pomaže li na sličan način i uporno markiranje konverzije u knjizi, ustvari njenom normalizovanju? To su otvorena pitanja, koja se bez samorefleksije ne mogu valjano raščlaniti. Najpre stoga što nijedan pisac nije iznad uslova u kojima stvara, već je višestruko zapleten u njih. Osim rečenog, humanistička inteligencija sa krajiškim graničarskim mentalitetom (u koju ne spadaju samo nacionalisti, nego i neki njihovi kritičari) teško prima Ničeovo upozorenje da treba znati zaboravljati, jer nezaborav zarobljava, vodi nesanici, parališe. Nije teško uočiti da je za obe pomenute struje prošlost krunski argument. Treba biti slep pa ne videti da su gotovo u istoj meri i kritičari nacionalizma opčinjeni prošlošću, kao što su to i nacionalisti. Opčinjenost prošlošću pisca ove knjige ide čak dotle da je sebi postavio zadatak, ne samo da ukaže na upotrebu prošlosti, nego i da pokaže načine objašnjenja ove upotrebe. Sve u svemu, teško je sa sigurnošću reći da li je reč o dalekoj sličnosti naizgled potpuno različitih struja intelektualaca ("patriota" i "izdajnika"), ili o njihovoj bitnoj unutrašnjoj podudarnosti? Samo bi obavešteni posmatrač sa strane mogao pouzdanije da proceni da li su na delu dva različita strukturalna toka sukobljenih domaćih intelektualaca, ili jedan jedinstveni. Nama, koji smo u stvari, a ne izvan nje, preostaje samo da to istražujemo bespoštednom samorefleksijom. Prosto rečeno, najpre se treba otvoreno suočiti sa vannaučnim pretpostavkama vlastitog opredeljenja. Tu protivnik uvek pomaže, pa je pisac uporno nastojao da se distancira od

hegemone struje normalizovanog nacionalizma. Dok se, naime, legionari trenutka (akademici i paraistoričari) vraćaju slavnoj nacionalnoj prošlosti, u ovoj knjizi je na tragu antifazišma isticana pre svega nemonumentalna strana nacionalne prošlosti. Oslanjajući se na plodne podsticaje u svetu razvijene discipline kulture sećanja, trebalo je: (1) primeniti njena kritička načela u proučavanju domaće upotrebe prošlosti, i (2) oprezno redukovati haos izazvan provalom i instrumentalizacijom prošlosti otkrivanjem grupnih interesa koji stoje iza uticajnih struja. To su bili glavni zadaci.

Pri tome se uvek imalo na umu da nijedna konjunktura ne traje večno, pa nema ni večite naučne paradigme. Dosledno tome, oslonci kritičke kulture sećanja traženi su u trajnijim načelima prosvetiteljske kritike šovinizma, nejednakosti, iracionalizma i relativizma. Ovo su, naravno, krupne reči, koje se uvek obezvređuju kada se koriste u ličnom tonu. Ipak ih treba jasno istaći, jer živimo u klimi gde se sa izvornim prosvetiteljskim idejama (kojima pripada i misao Karla Marksa) postupa kao sa lipsalim psom. Nastojao sam da na konkretnom planu prekranja i instrumentalizovanja prošlosti pokažem delotvornost kriterija izvornog prosvetiteljstva i na taj način istaknem njihovu aktuelnost. Snaći se u buci sadašnjice znači objasniti upotrebu prošlosti i načine njene revizije. Malo je ako se kaže da treba uvek biti kritičan prema službenim verzijama prošlosti. Treba otići korak dalje i pokazati lutanja šireg kruga stvaralačke humanističke inteligencije. Ne zaboraviti ni vlastite stramputice. Tek se objašnjenjem mehanizama glačanja pocepanih autobiografija intelektualaca-konvertita, koji reorganizuju ličnu prošlost, mogu demistifikovati mehanizmi revizije grupne prošlosti. Na neki način i ovde važi Marksovo upozorenje da je anatomija čoveka ključ za anatomiju majmuna.

Reč pisca na promociji knjige "Kultura sećanja" (Čigoja, Beograd 2006) KNU Beograd 24.01.2007. (Učesnici: Dr Božidar Jakšić, Dr Nada Sekulić, Dr Olga Manojlović-Pintar, Saša Jelić) ■

potreba revitalizacije un

Konjunktura i rizici

PIŠE: LJUBIŠA SEKULIĆ

U raznim izjavama i napisima o našoj privredi i njenim problemima, veoma se malo pažnje poklanja činjenici da se ona u sve većoj meri integriše u svetska ekonomska kretanja. Dinamika naših ekonomskih aktivnosti, počev od proizvodnje i izvoza, do priliva inostranog kapitala, je pod sve većim uticajem prilika u inostranstvu. Međunarodni uslovi za ekonomski razvoj, u uslovima međuzavisnosti država i napretka procesa globalizacije, igraju rastuću ulogu u svim svetskim ekonomijama, pa i u našoj. Zato je dobra konjunktura u svetu veoma važna za sve zemlje, baš kao što loša može imati veoma nepovoljne ekonomske i političke posledice. Osim toga, uvek je moguće da dođe

do usporavanja porasta i raznih vrsta poremećaja, pa i do otvorenih kriza,

Zato je od velikog interesa da se prati konjunktura u svetu i blagovremeno preduzimaju potrebne mere. Pogotovo danas, kada je multilateralizam u povlačenju, a mnogi otvoreni problemi rešavaju se u pojedinačnim zemljama ili u uskim krugovima država. To unosi velike neizvesnosti u svetsku privredu, pa je njihovo praćenje tim potrebnije za sve zemlje.

Danas je konjunktura u svetu dobra i povoljna, ali može u svako doba da dođe do izvesnih nepovoljnih kretanja, koja je mogu ugroziti.

Upravo o ovim problemima se govori u poslednjem izveštaju UN o stanju i perspektivama svetske privrede. Zato će u redovima koji slede biti dati neki najinteresantniji detalji iz ovog izveštaja.

U samom početku se konstatuje da se ekspanzija svetske privrede tokom 2005. godine, razvijala po stopi od oko 3,6 odsto, sa očekivanjima da će se produžiti i u 2006.

Procenjuje se da će privredni rast u zemljama u razvoju (ZUR) beležiti stopu od oko 6,5 odsto, uprkos visokim cenama nafte i industrijskih sirovina kao i tendencijama restriktivnih monetarnih politika. ZUR, uključujući i najsiromašnije među njima, profitirale su zbog duže visoke tražnje i povećanih cena njihovih izvoznih proizvoda, iako su neke imale povećane izdatke za uvoz nafte i nekih drugih sirovina. ZUR su doprinele povećanju opšte stope privrednog porasta za oko 6 odsto za celu grupu ovih zemalja. Ovo se naročito odnosi na Kinu i Indiju čiji je brz privredni rast imao veliki udeo u ovom rezultatu.

Turbulencije na finansijskim tržištima nisu imale značajniji uticaj na globalni porast, ali rizici usporavanja rasta su veći u poređenju sa prošlom godinom. Osim toga, postoji ozbiljna neravnoteža u svetskoj privredi koje zahteva oprez u procenjivanju izgleda za dolazeće godine, jer njena korekcija može imati teške posledice.

Povoljne prilike u svetskoj privredi omogućene su dobrom makro ekonomskom politikom SAD, tako da sistemski nedostaci u međunarodnom ekonomskom poretku nisu još doveli do deflacije, već samo do neravnoteže. Postoje, međutim, izgledi da će SAD biti preopterećene svojom ulogom nosioca svetskog privrednog razvoja, tokomolikih godina. Te rizike je bilo moguće zanemarivati, jer su SAD uspevale da održavaju punu zaposlenost i stabilnost cena. Sada se, međutim, strahuje da se postojeća neravnoteža može povećavati i da svetska privreda može ostati bez američke podrške, koju je imala u poslednjih 15 godina. Ima izgleda da će doći do depresijacije dolara, što bi moglo povećati kompetitivnost privrede SAD i doprineti prevazilaženju njene spoljne neravnoteže. Posledice jednog izrazitijeg usporavanja uvoza u SAD osetile bi se u celom svetu, baš kao što su pozitivni impulsi iz ove zemlje bili povoljni za svetsku privredu svih ovih godina.

Procenjuje se da će ukupan deficit SAD u 2006. godini iznositi 765,4 milijardi dolara i biti najveći u poslednjih 15 godina. U 2005. godini deficit je bio 716,8 milijardi. Ogroman deficit SAD imaju sa Kinom, veći nego sa bilo kojom drugom zemljom. U 2006. godini (11 meseci) iznosio je 213,7 milijardi dolara što je bio veliki skok u odnosu na 2005, kada je bio 202 milijarde.

Glavni uzrok sve većeg tereta koji nose SAD su neke razvijene zemlje koje, umesto da ublažavaju deficit SAD, čine ga još većim. Ovo se pre svega odnosi na Japan i Nemačku koji imaju ogromne suficite i znatno poboljšanu kompetitivnost. Prevazilaženje stagnacije tražnje koja preovladava u ove dve ekonomije isuviše dugo vremena omogućilo bi im da igraju veću ulogu u sanaciji neravnoteža i u poboljšanju pozicije SAD.

Uz male izuzetke, Japan je iskazivao suficit u spoljnjim plaćanjima od osamdesetih godina prošlog veka. Njegova izvozna kompetitivnost bila je veoma jaka, zbog niske inflacije i malog povećavanja troškova po jedinici rada, kao i zbog politike Centralne banke za odbranu valute i to u dužem vremenskom periodu. U poslednje vreme značajnu ulogu imale su i posledice brze ekonomske ekspanzije u Aziji, naročito u Kini, kao i rast prihoda od investicija u inostranstvu, koji je bio veći od suficitnog bilansa.

Druga visoko razvijena zemlja sa velikim platnim suficitom, Nemačka, ima, takođe, dugu tradiciju suficitne

zemlje. Ona je bila prekinuta početkom devedesetih godina prošlog veka, zbog unifikacije dve Nemačke. U poslednje vreme, preokret u nemačkim plaćanjima je obnovljen vladinom strategijom podizanja spoljne konkurentnosti i ograničavanjem troškova po jedinici rada. Iz Nemačke perspektive dezinflacija nadnica se pokazala kao veoma uspešna mera u jačanju kompetitivnosti, a kada je njen izvoz doveo do platnog suficita njegovo održavanje bilo je označeno kao ključni cilj ekonomske politike, polovinom devedesetih godina prošlog veka. Nemački tekući bilans se znatno popravio, a njeni najbliži trgovinski partneri dovedeni su u situaciju srazmernog kretanja ka deficitu.

Uloga Kine u odnosu na suzbijanje globalne neravnoteže razlikuje se od uloge Japana i Nemačke. Od početka devedesetih godina prošlog veka domaća tražnja u Kini, zajedno sa njenim uvozom, rasla je dramatično i vodila je širenju i održavanju tempa privrednog porasta u svim ZUR što bi trebalo da se nastavi. Od 2002. godine kineski trgovinski suficit bio je u porastu dostigavši zavidan nivo od 160 milijardi dolara. Do oštrog porasta suficitne pozicije došlo je uprkos činjenici gde je kineski privredni porast vrtoglavo rastao i pored velikih izdataka za naftu.

Zemlje – proizvođači sirovina, a naročito veliki proizvođači nafte iz OPEC kao i Ruska Federacija, čine posebnu grupu suficitnih zemalja, čiji značaj raste, kao suprotni pol deficitu SAD. Proizvođači nafte su klasičan primer dramatičnog povećavanja viškova, usled velikih šokova izazvanih naglim porastom cena energenata.

Ekonomija SAD je često viđena kao uzrok globalnih neravnoteža. Bez pogovora se može reći da je ona igrala ključnu ulogu u pojavi aktuelnih debalansa. U isto vreme, međutim, uloga SAD, kao pokretača svetskog privrednog rasta i stvaranja dohodaka u svetu bila je preduslov za pojavu suficita u drugim državama. Ta uloga SAD učinila je njihovu ekonomiju glavnim uvoznikom svetskog kapitala. Investiranje kapitala u SAD odražava nisku stopu domaće akumulacije i druge faktore ekonomske snage kao što su visoka proizvodnja i produktivnost kao i povoljna poslovna klima. Zato se može reći da SAD mogu da uvoze kapital i imaju deficitni bilans, ali pod uslovom da se taj kapital usmerava u promociju daljeg privrednog porasta i tako omogućava SAD da ostanu atraktivna destinacija za inostrane investitore.

Globalna neravnoteža je danas, u velikoj meri, odraz i posledica krupnih nedostataka u svetskoj privredi, Odsustvo jednog životvornog multilateralnog finansijskog sistema je pri tome najveći problem. Potrebno je primeniti aktivnu i koordinisanu međunarodnu politiku u oblasti proizvodnje, trgovine, novca i finansija. Unilateralne akcije SAD su do sada uspevale da se nose sa posledicama deficita njihovih spoljnih plaćanja, ali to može biti veliku rizik u budućnosti. Rešenja se ne mogu zasnivati ni na tome što, na primer, Kina plasira svoje viškove kapitala u vrednosne papire SAD i tako postaje važan faktor njihovog razvoja.

Sve više ZUR vode sličnu politiku stabilizacije. One održavaju devizne kurseve na relativno niskom nivou, akumuliraju znatne platne viškove i ogromne dolarske rezerve. To je jedini praktičan način, koji ZUR mogu uspešno primeniti u uslovima sistemskih nedostataka

u svetkoj privredi, a pre svega odsustvom simetričnih obaveza deficitnih i suficitnih zemalja.

Brz tempo globalizacije u monetarnoj i finansijskoj oblasti nije bio praćen odgovarajućim promenama pravila i principa u te dve oblasti. Bretton – Woodske institucije, Međunarodni monetarni fond (MMF) i Međunarodna banka nisu se razvijale u tom pravcu. Zato one danas imaju malu kontrolu nad ključnim problemima, kao što su kolebljivost deviznih kurseva, veliki platni debalansi, dominacija kratkoročnih finansijskih tokova i česte pojave kriza.

Iznad svega, u postojećem svetskom ekonomskom sistemu nedostaju institucionalni aranžmani, preko kojih bi se vršila kontrola deviznih kurseva. MMF interveniše u toj oblasti samo u onim zemljama koje mu se obraćaju za finansijsku podršku i prihvataju njegovu politiku uslovljavanja; MMF nema uticaja na zemlje sa platnim suficitom, niti na zemlje čiji se novac prihvata kao svetski novac, kao što je to slučaj sa američkim dolarom.

I kada dođe do pregovora o deviznim kursovima, oni se vode van UN, u okvirima Grupe 7, najmoćnijih zemalja sveta, ili bilateralno između vodećih zemalja Zapada.

Iz svega navedenog, jasno se može zaključiti da je sadašnja konjunktura u svetu veoma ranjiva i da velike neravnoteže, koje postoje, mogu dovesti do teških poremećaja u svetskoj privredi. Mnogo osetljivih problema je prepušteno na rešavanje pojedinim državama, što unosi velike neizvesnosti u svetsku privredu i prisiljava mnoge zemlje da se za obezbeđenje svojih ekonomija služe merama koje ne vode računa o njihovim međunarodnim posledicama. Međunarodno regulisanje sužava samostalnost zemalja u vođenju ekonomske politike, ali im zato pruža veću sigurnost i zaštitu od nepredvidivih posledica nacionalne ekonomske politike pojedinačnih zemalja.

Očigledno je, kako je već istaknuto, da međunarodnoj zajednici nedostaju institucionalni aranžmani, koji su najpotrebniji o tako bitnim pitanjima kao što su novac i finansije.

Ovaj vakuum je nastao, zato što su se ti problemi počeli osećati i zaoštavati upravo u vreme kad je došlo do marginalizacije UN i slabljenja njihove uloge, posebno na ekonomskom području. Bretton–Woodske institucije nisu bile osposobljene za nove izazove, niti je došlo do osnivanja novih, koje bi se tim problemima bavile. U poslednjih dvadesetak godina nije osnovana ni jedna nova institucija u okviru UN. Mnogi problemi multilateralnog karaktera rešavaju se van UN, uz učešće izuzetno malog broja zemalja koje ne mogu donositi pravila i procedure koje bi važile za ceo svet.

Najadekvatnije telo koje bi moglo da pokrene rešavanje postojećih neravnoteža u svetu jeste Generalna skupština UN i to na nivou šefova država ili vlada koji se inače tu okupljaju svake godine.

Nezavisno od ovog konkretnog problema šefovi država ili vlada bi trebalo da na svakom zasedanju Generalne skupštine UN donesu kratku i sadržajnu deklaraciju, kojom bi se međunarodna zajednica usmeravala na rešavanje aktuelnih problema, što bi, u isto vreme, vodilo revitalizaciji uloge Generalne skupštine UN, što je i jedan od ključnih predloga za reformu UN. ■

Kikinda: Pozitivno potkopavanje

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Sad je u igri svaka opcija, osim odustajanja.

U Kikindi su rezultati izbora bili ovakvi: upisano 54.453, izišlo na birališta njih 35.837 (66 odsto - dosta dobar odziv), a ti koji su izišli glasali su tako da su radikali dobili 36,6 odsto glasova, Demokratska stranka – 20,5, LDP – 7,9, DSS – 7,7, G17+ - 7,3 SPS – 5 i SVM 3,5 odsto glasova.

Neke od ovih brojki izazivaju užas, druge daju ponešto nade. Radikalno biračko telo, vidi se još jednom, i dalje vrlo uredno izlazi na izbore, čime većina ostalih stranaka baš ne može da se pohvali; i, drugo, radikalna obećanja i uredna podela ogrevnog drveta najsiromašnijima i dalje vrlo uredno obezbeđuje dovoljno glasača i glasova ovoj stranci. Ogrevno drvo, to je, inače, ono drveće koje nam je posećeno po gradu, i uprkos svim inicijativama NVO i stručnjaka. Jeste crno, ali nije sve noć, rekao je i napisao Džordž Ronal Rejel Tolkin u svoje vreme. Ko bi sad da padne u očaj zbog radikalnih rezultata, može da se podseti podataka koji ohrabruju: prvo, koalicija LDP Čedomir Jovanović je TREĆA po broju glasova u opštini Kikinda, iako joj neistomišljenici pre izbora nisu predviđali ni da će preći cenzus; drugo, ova koalicija ostavila je iza sebe takve političke “gromade” kao što su DSS, sa sve Vojislavom Koštunicom na čelu, i podrškom Nove Srbije, G17+, koju je za ovu priliku zastupao lično dr Predrag Bubalo, svojevremeno direktor kikindske “Livnice”, a sada minister u aktuelnoj vladi, a naročito SPS, koji je uvek imao dovoljno glasova na izborima. Bila sam ovom prilikom *prisutna celoj proceduri* u svojstvu kontrolora, i veoma dobro zapamtila brojanje glasova kad je zatvoreno biračko mesto broj osam u centru Kikinde: DS je imala 119 glasova, SRS – 101, LDP – 59, DSS – 57, SPS – 6, dok neke stranke, od dvadeset na listi, nisu imale nijedan glas, na primer, SPO. Zapamtila sam zapanjeno lice radikala, predsednika biračkog odbora, samouverenog i potpuno pribranog dok glasovi nisu prebrojani i prekontrolisani; sećam se kako mu je donja vilica zadrhtala kad je video da je DS ispred SRS, a LDP odmah iza. Ovakvom *okruženju* nije se nadao, i glas mu je, onako sasvim ljudski, drhtao dok je saopštavao rezultat. Takođe se sećam da se broj birača naglo povećao u poslednjim satima izbornog dana, i da su na biračko mesto odjednom došle osobe za koje pouzdano znam da su članovi ili simpatizeri SRS – Kikinda nije tako veliko mesto, da ne bih poznavala priličan broj ljudi iz rođenog komšiluka. Da pretpostavimo da je te ljude neko pozvao da se odazovu svojoj građanskoj dužnosti, što su druge stranke propustile da učine sa svojim biračkim telom, članstvom i simpatizerima. Tako je to bilo 21. januara 2007. godine na tom biračkom mestu; na nekim drugim, opet je rezultat bio 1:0 za SRS; ali, i na mnogim

lokacijama bliže periferiji Kikinde gde su obično radikali bili prvi, rezultat se promenio, a to su, kakva koincidencija, upravo one sredine gde smo radili NDI anketu, delili propagandni materijal i razgovarali sa biračima. Ipak je nešto zavisilo *i od nas*, i svi koji su se angažovali umesto da unapred kukaju mogu da budu bar malo zadovoljni i s razlogom ponosni – na sebe, ne na rezultat. Drugi - upravo oni koji se *nisu angažovali* niti su to nameravali, nego su samo ometali one koji se angažuju – kukaju nad visokim rezultatom radikala, kao da ne primećuju da su radikali u republičkom parlamentu spalili na 80 mandata! Samo bez zavaravanja: radikali su brojni, dobro organizovani, spremni da unište sve pred sobom samo da opet bude po njihovom. I, oni imaju vlast i pare.

Od devet sela u opštini Kikinda, ovog puta većina je glasala za radikale: izuzetak su sela sa mađarskim živiljem, koja su, kao i obično, spasavala obraz demokratije. Nešto je zanimljivo s tim selima koja su glasala za radikale: prošli put, kad nisu glasala, kažnjena su; radikali su im, kao lokalna vlast, ukinuli sve finansije koje su mogli da ukinu. Umesto da reaguju, na neki način, da se opredele za bilo kakvu i koju opciju, kažnjena sela glasaju za SRS! U najmanju ruku, neobično: ili je u pitanju neko obećanje da će odsad biti para, ili čist mazohizam bez ikakvog objašnjenja, a kamoli opravdanja.

“Uzalud sve: narod voli radikale, džaba mi pričamo ovo ili ono o njima, kad sva sirotinja veruje da se radikali bore za njene interese”, lamentuje simpatizer DS *post festum*. Nema tu šta, radikali toliko insistiraju na ljubavi naroda, da u to mogu da poveruju i članovi drugih stranaka, a kamoli neopredeljen, ne naročito obavešten i osobito zainteresovan birač. Setimo se samo čiste ljubavi koju je taj isti narod gajio prema voljenom Slobi, a da ne pominjemo Enver Hodžu, Čaušeskua, Hitlera, i slične, koje je narod takođe veoma voleo, barem dok nisu umrli, ubijeni ili na neki drugi način zbrisani sa političke scene, jer takvi vlast nisu dobrovoljno predavali, još manje prepuštali, a vrlo nerado su dopuštali da budu pobeđeni na izborima. Nešto slično čeka Kikindu prilikom sledećih izbora: borba protiv onih koje narod toliko voli, da im u svojoj silnoj i *ničim izazvanoj* ljubavi daje mandat da ga osiromaše, bace u dugove, odvoje od normalnih tokova u okruženju, možda i rasele ili pobiju. Ljubav naroda je silna stvar, primetili su u svoje vreme još rimski carevi; voljeni Sloba dobijao je u Kikindi – svojevremeno nazvanoj “crvena Kikinda” - zapažen procenat glasova, sve dok 1996. nisu pobedile koalicije “Zajedno” i “Vojvodina”, praveći tako uvod u dolazak DOS na vlast. To vreme je prošlo, a sadašnji vlastodršci od 2004. godine nastoje da se i samom sećanju na uspehe ranijih vlasti zatre svaki trag.

“Ako radikali pobeđe na opštinskim izborima, ostaje mi samo da se selim odavde”, rezignirana je članica LSV. “Jedino, ne znam koji bi to grad u ovoj državi bio gde bih mogla da se odselim, kad su u većini radikali na vlasti. To se širi kao epidemija, ako ih sad ne zaustavimo, gotovi smo”. Reč je, inače, o visoko obrazovanoj ženi, koja je s dolaskom radikala ostala bez posla. Demokrate kako-tako, svi DOS-ovci još nekako, ali ligaši su u Kikindi bukvalno istrebljivani posle dolaska radikala na lokalnu vlast. Ostajali su bez posla nakon neverovatno inventivnog

maltretiranja na dotadašnjim radnim mestima, a prilikom otkaza su optuživani za sva zla koja čovek uopšte može da počini, osim, naravno, pokolja u Srebrenici. Stavljane su im na dušu pljačke, krađe, uništavanje službenih vozila u tolikoj meri da je pravo čudo kako Skupština opštine i sve firme koje su sada radikalske još uopšte imaju ikakve automobile, a naročito one koje su već imale, neadekvatna školska sprema, itd. Nema veze, niti je ikad imalo, to što nijedna od ovih optužbi nije nikada i nikako dokazana: otkazi su bili sasvim realni, i tačka. Radikali su išli tako daleko, da su jednu firmu u Kikindi ugasili samo zato što im se učinilo da u njoj ima previše članova LSV, a bilo je otkaza i za osobe oba pola samo zato što su bile u srodstvu, braku ili vezi sa nekim od ligaša. Čistku su izbegli samo oni koji su naprečac zaboravili da su ikada bili ligaši, oni koji su u srodstvu sa nekim uticajnim radikalom, ili oni koji nisu dovoljno zapaženi. Ali, ni za njih nije kasno, mogu i oni dobiti neki otkaz, krivičnu prijavu ili šta već vlasti padne na pamet, ukoliko nas neki novi što pre raspisani izbori ne zaokupe tako da druge teme bar za kratko naizgled odu u drugi plan. I nisu tu u pitanju samo otkazi, nego ljude koji su jednom otpušteni snagom radikalskog autoriteta posle drugi poslodavci nisu smeli (ili hteli) da zaposle, kako ne bi imali problema sa radikalima (ipak, vlast je vlast, ne valja se zamerati - stara je kikindska filozofija). Tako su mnogi koji su dobili otkaz 2004. i 2005. godine morali da prihvate poslove za koje se traži znatno manje škole nego što imaju, da prodaju kozmetiku ili naprečac vrata poljoprivredi, osnovnom zanimanju predaka – jednom rečju, da rade isto što radi sve brojnija populacija u Kikindi. Sve ovo neodoljivo podseća na slučaj “Vizental male varoši”, Sinišu Jakonića, pravnik, novinara i pisca, koji je još 1987. godine otpušten iz policije – elem, Siniša je kao mlad inspektor (tek završio fakultet i zaposlio se) *čaćkao di ne treba*, kako kažu Kikindani, što znači: istraživao više i dublje nego što se njegovim pretpostavljenima sviđalo. Dobio je otkaz – i od tada, za dvadeset godina, više se nikada i nigde nije zaposlio! Menjale su se vlasti, dolazile garniture i ovakve i onakve, neke firme svake godine dobijale novog direktora, ali za Jakonića, koji se u međuvremenu iskazao kao oštro novinarsko pero, nigde nije bilo stalnog zaposlenja. Jednostavno, niko nije smeo da zaposli čoveka za kojim se šaputalo da se usprotivio moćnijima od sebe. Takva je filozofija palanke – Siniša se i dalje uredno javlja na konkurse, još urednije dobija odbijenice, a u međuvremenu je razvio čitav sistem *mehanizama za preživljavanje*. Nije ni u jednoj stranci. Ali, jedna učiteljica je 14 godina čekala stalan posao u struci, radeći u međuvremenu na određeno vreme u svim mogućim školama, samo zato što joj je muž, i to bivši, nekad bio ligaš. Uspela je da se zaposli za stalno (kategorija i danas veoma značajna, naročito u malim mestima) tek kad je ušla u SRS.

“Oni (radikali, prim. aut.) napreduju, a mi, čini mi se, tapkamo u mestu! Više od deset godina su nas uništavali socijalisti, hoćemo li dozvoliti da nas sad deset godina uništavaju radikali? Zar baš nikako ne možemo da im stanemo na put? Posekli su drveće, ništa im nismo mogli; podelili su to drveće kao ogrev, za glasove, opet im niko ništa nije mogao! Ne mogu da budem mirna

kad se o tome govori: osećam bes, nemoć i očaj kad ih vidim kako se bahate po gradu”, izjavila je Lidija Melank, privatna preduzetnica. Njen muž je među onima koji su ostali bez posla upravo u jednoj od radikalskih čistki. U međuvremenu, i bez ikakvih čistki, sve više Kikindana stiže na berzu rada, jer se još mnogo firmi ugasio ili propalo, ili će upravo ovih dana da se ugasi ili propadne. U Kikindi i sve više ljudi umire pre nego što navršu 50 godina; karcinomima se ni broja ne zna, a moždani i srčani udari su sve češći. Sve brojnije su osmrtnice na kućama, a drveće koje još nije posećeno prepuno je *parti* koje obavestavaju da je neko umro naprečac, i na tim partama sve više je onih koji su osnovnu i srednju školu završili *posle mene*. U Livnici je temperliv (a to je usijano gvožđe u tečnom stanju) spržio trojicu radnika, jedan je umro od zadobijenih povreda, dvojica imaju šansu da se oporave. Istraga je naravno u toku, a nadležni izjavljuju da ne žele da *preuranjenim izjavama iniciraju svoje smenjivanje*. Izjavili za “Kikindske”, i ostali živi! Ni reč saučešća porodici poginulog, ni reči ohrabrenja povređenima, ni nagoveštaja da bi uslovi rada mogli malo i da se promene na bolje, ko o čemu, nadležni samo o svom ostajanju na mestima koja zauzimaju decenijama i koja će zauzimati, kako izgleda, do penzije. Da nije penzije, ostali bi i duže. Ako ništa drugo, barem su stvarno bili iskreni u pogledu onog što ih jedino zanima, a što ni u kom slučaju nije sudbina povređenih radnika. Ko je ono pominjao lustraciju? Ko je ono, svojevremeno, pokušavao da *senzibilizuje* institucije barem toliko da se *uzdrže* od pokazivanja potpune ravnodušnosti prema ljudima u nevolji, da izraze barem minimum učtivosti kad već ne nude nikakvu pomoć? Bivša vlast, ah, da; bio je to, izgleda, uzaludan trud. Eto posla i za neke buduće garniture, naravno, ako u njima bude ikoga zainteresovanog da senzibilizuje okoštale i osurovele strukture u ovdašnjim institucijama.

Radikali su izveli i pravi *strujni udar* 30. januara: prostorije Lige socijaldemokrata Vojvodine, Reformista Vojvodine i SPO, sve smeštene u istoj zgradi, oko podne su ostale bez struje. Nije to bio kvar niti restrikcija: kutija sa osiguračima je uništena, razlupana. Kad su stranke prijavile kvar Elektrodistibuciji, odgovoreno im je da je lično predsednik opštine (radikal) urgirao da im se isključi struja! Da li ovde neko preteruje, da ne kažem: laže – za sada nije poznato, ali da struje nema – nema. Sad ligaši – ko verovao, ko ne verovao – drže večernje sastanke uz sveće, a RV se već seli iz prostorija u kojima boravi od 1996. godine. Ligašima je stigao i nalog za prinudno iseljenje: nekom baš smeta ekipa koja ovde širi socijaldemokratiju. Redovne pogrde na račun LDP i LSV, taj vokabular mržnje, nikako da se iscrpi. Nije čudno da mnogi od onih koji još uvek veruju u promene na bolje gube snagu u toj trci, da su se mnogi razboleli (na psihosomatskoj osnovi, od nerviranja, naravno) ili odustali. Nekako izgleda da igramo u nekoj komediji koja nikog ne zasmehava, u tragediji kojoj se ne vidi kraj, ili drami koja više nikoga ne navodi na razmišljanje. Publika je otišla za svojim poslom, a mi i dalje igramo. Sve opcije su u igri osim odustajanja. ■■

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

More

Odlučio sam da na ovoj teritoriji, ovoj bašti i tome slično, obradim svoj književni vrt, u ovom pretežno političkom magazinu, pošto je politika i ovde kao i tamo potisnula na marginu i književnost i filozofiju pa su ove postale marginalne u ovom svetu političkom, što je jedna pojava svetska a ne samo naša. Ova Ćosićeva inverzija u redu ili poretku reči, koja otkriva ono poetsko u njihovoj pokretljivosti i igri pokazuje, ne samo da je ova pokretljivost ono što reči razlikuje od takozvane zbilje, u kojoj stolica mora da bude i ostane stolica i ništa drugo, nema prema tome neke shizofrenije u stolici nego samo u nama, ili meni, koji sada sedim na jednoj običnoj trpezarijskoj stolici na kojoj inače, ili najčešće, sedim dok pišem. Tako ni ova pisaača mašina pomoću koje utiskujem slova na belo hartiji nije drugo nego mašina koja piše dok po njenoj tastaturi udaram, pažljivo ili nervozno, svejedno. Ta pokretljivost semantička nije ona pokretljivost i manikijalna haotičnost koju vidimo u političkom svetu nego je moćnija od ove, iako se drži da je drugostepena i manje vredna, kao što sam rekao, marginalna u odnosu na ovu, u osnovi, političku “nepokretnost”, koja je eto, “stvarna”, kako se obično imenuje. Ali, šta je stvarno a šta fiktivno, čovek nije u stanju da odredi, osim na pešačkom prelazu, na kome zbog ove nesposobnosti i postoje, ili izmišljeni su semafori, čak sa tri vrste svetla. A tih je osvetljenja u onoj bašti s početka ove umesto proze mnogo više i ne zna im se broj ni poreklo, ako to nije naša duša za koju nismo sigurni ni da postoji, pa je tako Rimljanin Marko Aurelije rekao da je duša “samo san i dim”. Zato je ta “marginalnost”, o kojoj ovde govorim, postfilozofska i postknjiževna i sasvim uslovna sve dok ne dođemo do onog semafora pred kojim više nema iluzije, ako je nema, jer neki ceo svoj vek provedu u snovima. Dekart je, recimo, govorio o demonu koji nas vara, pa je zato potreban bog koji je kao neki semafor u duši tome slično. Ipak, i ovi gospodari priče ili sveta imaju i dalje, i pored ove očigledne potrebe za nekom granicom, ovaj problem svoje uverljivosti i opravdanja i legitimnosti, kako se to kaže u jednom stručnom žargonu, a da nije sasvim jasno zbog čega. Zato i postoje tolike knjige i romani od kojih mnogi su suvišni i kao onaj leptir što živi samo dan. Tako se ljudi dele na one koji veruju i one koji ne veruju da postoji “duša” ili “bog”, ovaj “aleksandrijski svetionik”, kako ga je nazvao Slobodan Grubačić, čiju upravo nagradenu knjigu

tek treba da dobijem od autora.

Zaista je neobično što ljudi toliko sumnjaju kada im je ovaj "svetionik" toliko potreban, ili je razlog upravo u tome. Tako neki govore da je religioznost zdrava a ne luda, dok drugi kažu da je čovek boelsna životinja i opsesivni neurotičar, što se najbolje pokazuje upravo u religiji, i sve je sporno pod kapom nebeskom, dok mala planeta juri i okreće se po svojoj putanji sa koje, možda, i skrene kao što piše u nekim novinama. Ali, hteo sam, ovom prilikom, da nešto kažem o romanu Džona Banvila, čiji je naslov "More", koji sam upravo pročitao, i o jednoj teškoći u vezi sa ovim štitom. Kažu da imenica "roman" dolazi od *lingua romana* ili "narodnog jezika" koji se razlikuje od *lingua latina* kojim govore stručnjaci, a nema sumnje, da je potreba za pripovedanjem romana stara koliko i ljudi, jedino se njegovi oblici menjaju. Elem, u romanu "More" Banvil govori o umiranju, jer svi u romanu "More" umiru, nasilno ili mirno, svejedno. No, ova teškoća koju spominjem, ne odnosi se na samu fabulu, koja je inače izgrađena ciklično i vešto, kao da "gospodar priče" za razliku od onog zemaljskog, i nema većih problema, a ima. Jer, istoričar Maks Morden, koji je ovde narator, seća se onoga što je nekada bilo i tako gradi svoju povest a da sam veli da "sećanje ne voli pokret nego statične predmete", i sve je ponovo "san i dim". Jer se ova razlika između sećanja i prisutnosti ne može ukloniti, iako Banvil radi na tome, na ovoj beletraizaciji zbilje trudeći se da piše što preciznije, kao da je moguće opisati sve što se vidi, i zabeležiti svaki utisak ili impresiju. Zato je njegov stil impresionistički, ili je to bar njegova pretenzija da opiše more i svaki njegov treptaj, ako je to uopšte moguće, a svakako nije. Taj preterano detaljan jezik mi je smetao, možda, i zato što mi je još u mozgu bilo pismo Tomasa Bernharda iz njegovog romana "Mraz", romana u kome nema ničeg suvišnog, iako je sve mračno. Ni Banvil ne govori o sreći nego o bolesti i umiranju, baš kao i Bernhard, samo je način pisanja ono što ih razlikuje. I dok me Banvilov stil nervira jer mi deluje izveštačeno, jednostavno se vide šavovi i porub, kod Bernharda čovek se gubi u ovoj fikciji, što je i zadatak književnosti, kako ja mislim, a "gospodar" priče i zbilje neopaženo menaju svoja mesta. Evo kako počinje roman "More" pa prosudite sami, ako možete, a ne možete pomoću jednog odlomka: "Oni su otišli, bogovi, na dan neobične plime. Čitavog jutra pod mlečnobelim nebom voda u zalivu je rasla i rasla, podizala se do nečuvjenih visina, talasići su se šunjali preko suvog peska koji godinama nije znao za drugu vlagu osim kiše i pljuskanja vode u samom podnožju dina. Zarđali trup teretnog broda, potonulog na suprotnom kraju zaliva toliko davno da se toga niko od nas nije sećao, svakako je pomislio da mu je podareno ponovno porinuće. Posle tog dana nikada više nisam plivao. Morske ptice jecale su i uzletale, uznemirene, izgleda, prizorom te ogromne posude s vodom koja otiče kao čir, olovno plava i zloćutno svetlucava..." Kažem, preterano, preterano romaniziranje, vidite i sami. ■

PIŠE: IVAN MRĐEN

Izazovi iz Tatabanje

Ima mnogo razloga da se, posebno u publikaciji kakva je "Helsinška povelja", zabeleže 23. i 24. februar 2007. godine, jer se u ta dva dana, ma koliko se mrštili i ovdašnji političari i propagandisti u beogradskim sportskim redakcijama – dogodila "istorija". To je činjenica koja je, kao što i obično biva kad se ovdašnji političari i politikantski nastrojani sportski novinari dohvate neke teme – ostala sakrivena, po već izlizanom klišeju da se "ono što mi ne pomenemo – nije ni dogodilo".

Na njihovu žalost, dogodilo se! Poslednjeg petka i subote u februaru 2007. godine u Tatabanji, u okviru jednog međunarodnog sportskog takmičenja, prvi put su se međusobno nadmetali sportisti iz Srbije i sa Kosova i Metohije. Dakle, istorijski je podatak da su se u okviru osmine finala evropskog "Kupa izazova" za rukometašice u ovom mađarskom gradu sastale ekipe Naise iz Niša i Vlaznimija iz Đakovice. Rezultati 42:14 i 46:13 za Nišlijke jasno govore da tu nije bilo nikakvog sportskog izazova i da je jedna od ove dve ekipe bila unapred osuđena na neuspeh.

Nevolja je, međutim, što su se u ulozi gubitnika našle upravo rukometašice iz Niša, jer je više nego jasno da za njihove protivnice i rukovodstvo đakovičkog kluba i Kosovskog saveza rezultati ove dve utakmice nisu imali nikakav značaj. Njihov "izazov" bio je usmeren na političku ravan čitave priče, na činjenicu da su ovim utakmicama u Tatabanji došli na korak do ravnopravnosti, ne sa protivničkom ekipom, već sa sportskim savezom i državom kojima one pripadaju. Istina, ovom prilikom

nisu uspjeli da uz ime "Vlaznima" stoji i odrednica "Kosovo", niti da se uz zastavu Srbije istakne i zastava koja se vijori na zgradama svih institucija u "južnoj srpskoj pokrajini".

Organizatori su, kako su pedantni izveštaci zabeležili, okačili zastave Srbije (za Naisu), Evropske rukometne federacije (za Vlaznima), *Challenge Cupa* (kako se zvanično naziva ovo takmičenje), te Slovačke i Mađarske, odakle su bile sudije ovih utakmica.

Ako se to nije dogodilo sa zastavama, neka vrsta "pune ravnopravnosti" ostvarena je kroz činjenicu da u zvaničnim zapisnicima ni iza imena niške ekipe nije stajala odrednica države koju predstavljaju. To "dvostruko ništa", odnosno Niš umesto Srbije i Đakovica umesto Kosovo, najbolje ilustruje faktičko stanje obe "države": niti je Srbija ono što piše u preambuli njenog na brzinu sklepanog i usvojenog Ustava, niti je Kosovo ono što misle tamošnji albanski lideri. Tačnije, u ovom trenutku i jedni i drugi su prinuđeni da prihvataju ono što im nude (i sude) međunarodne institucije.

Razlika je, međutim, u pravcu kretanja. Već samom činjenicom da se ovog puta pristalo da se ove utakmice odigraju, Beograd je na gubitku. Ruku na srce, bio bi na još većem da je ponovljena glupost kao u prethodnom kolu ovog takmičenja kad je rukometašicama iz Kikinde Ministarstvo prosvete i sporta zabranilo da se sastanu sa tom istom ekipom Vlaznima. Drugim rečima, ovdašnji političari i sportski funkcioneri dobili su jednu novu verziju "tamnog vilajeta": ako ne igraš – kajaćeš se, ako igraš – kajaćeš se. S druge strane, Kosovo je na dobitku još od trenutka kad je Evropska rukometna federacija uvrstila njihove klubove u zvanična takmičenja i iz njihovog ugla gledano, tih 27:88 (u ukupnom zbiru) su više nego solidan rezultat.

Nemajući ni znanja, ni volje da uoče ovih nekoliko bitnih činjenica, ovdašnji sportski propagandisti su se listom bavili faktografijom, koja im je omogućavala likovanje zbog evidentne razlike u klasi između rukometašica na terenu. To je, što nije bilo teško uočiti, garnirano i nekom vrstom razočarenja što je ceo događaj prošao bez incidenata i što nije bilo nikakve potrebe da se angažuju "450 mađarskih specijalaca", kako su najavljivali neki beogradski listovi.

U takvoj situaciji se kao "važne informacije" navode detalji kao što su međusobno pozdravljanje devojaka pre utakmice, ili kad se Nada Mičić našla na parketu, a sestre Džemaila i Donjeta Juhiku prišle da vide da li je u pitanju neka ozbiljnija povreda...

Zato nije čudo što je već posle druge utakmice značajno smanjen prostor za izveštaje iz Tatabanje, a neki dnevni listovi čak nisu ni objavili rezultat tog susreta. Kao da je svima postalo jasno upravo ono što je osnovna teza ovog teksta: u međunarodnim susretima, statusno gledano, nema nadređenih i podređenih, već samo ravnopravnih. A kad se jednom prihvate takvi susreti, bez obzira na različita, obostrana uslovljavanja i zakeranja, onda to

utire put na kome će se smanjivati i "visok rizik", ali i sportska distanca.

Ne treba zaboraviti da su prve utakmice sa sportskim ekipama i selekcijama iz Hrvatske i Slovenije početkom devedesetih takođe igrane po mađarskim varošicama, da bi danas, baš istog vikenda kad je otvoren fajl sa rezultatima međusobnih "međunarodnih" susreta sportista iz Srbije i sa Kosova – u Beogradu gostovali košarkaši Cibone a da to više nikog nije posebno uzbuđivalo. Osim ljubitelja dobre košarke, naravno. Imamo, nažalost, mnogo sopstvenih iskustava, posebno onih neprijatnih, tako da dobro znamo da će vremenom, kad ovakvi susreti učestaju, kad i druge evropske sportske asocijacije prihvate klubove i sportiste sa Kosova i kad "neutralne" zamene "vrući domaći" tereni - sve biti daleko komplikovanije i da je izuzetno dug put do "pozorišne atmosfere", kakva je sve češće na utakmicama srpskih i hrvatskih košarkaških, rukometnih, odbojkaških i vaterpolo klubova.

Na taj put se, međutim, zakoračilo 23. i 24. februara 2007. godine i tu više neće biti povratka. Osim ako se kojim čudom ne ostvare snovi premijera Koštunice pa finski diplomata Marti Ahtisari pred Svetom bezbednosti Ujedinjenih nacija saopšti da je "Kosovo sveta srpska zemlja" i da je "najbolje da se tamo uspostavi poredak koji je važio pre marta 1999. godine".

Imamo, nažalost, mnogo sopstvenih iskustava, tako da ovom prilikom gotovo da ne bi trebalo ni pomenuti čuvenu "ping pong diplomatiju". Međutim, u vreme kad se u Beču igra svojevrsni politički "ping pong" oko budućeg statusa Kosova, vredi podsetiti da je normalizaciji odnosa između SAD i Kine prethodila upravo utakmica stonotenisera te dve zemlje. Ne znam da li je Forest Gamp zaista bio član tog američkog tima, ali je, nažalost, popriličan broj tikvana bio prisutan kad se nešto slično poslednjeg vikenda februara 2007. godine dogodilo na relaciji Srbija – Kosovo. ■

Rumuni

ETNIČKE ZAJEDNICE U KNEŽEVINI SRBIJI (4)

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Posle Srba u Srbiji kneza Miloša bilo je najviše Rumuna. Uglavnom su živeli u ona četiri okruga severoistočne Srbije u kojima i danas žive. Bilo ih je nešto i u Smederevskom sandžaku kao i u samom Smederevu.

Budući da su bili iste vere kao i Srbi, otuda od strane vlasti smatrani ravnopravnim sa njima, nigde nisu posebno izdvajani, pa je njihov broj ostao nepoznat.

Rumuni u Srbiji - ističe Tihomir Đorđević - nisu davnašnji njeni stanovnici. Tačnije, oni su skorašnji doseljenici iz Rumunije - Carani (ime su dobili po "zemlji rumunskoj") ili iz Banata - Ungureani (odnosno ugarski Rumuni iz Banata). Usled mešanja jednih i drugih na zemljištu Srbije njihovo prvobitno značenje je već početkom minulog veka bilo znatno izmenjeno, pa se pod Caranom podrazumevao ravničar, stanovnik Krajine, dok je Ungurean označavao stanovnika planinskih predela te oblasti. U prilog skorašnjem doseljavanju Rumuna Đorđević navodi istorijsku tradiciju, manastire, rudnike, groblja i geografske nazive koji su česrto srpski, kao i činjenicu da su mnogi u njegovo vreme znali predele i mesta iz kojih su se oni ili njihovi preci doselili.

Plodne ravnice oko Dunava, Timoka i Morave, kao i planine u razvodima tih reka, posle bekstva njihovih stanovnika preko Save i Dunava počinju, uz Srbe iz južnih oblasti, da naseljavaju i Rumuni koji, opet, beže od svog robovskog položaja na imanjima bojara i sveštenstva. Naročito mnogo ih je bežalo zimi preko zaleđenog Dunava. Pojedinačno ili u gupama u severoistočnoj Srbiji naselilo se, tako, dosta rumunskog stanovništva, naseljavali su se i u vreme vladavine kneza Miloša, ali i kasnije. Ta preseljavanja iz Rumunije u Srbiju, i obratno,

bila su, u vreme kneza Miloša sasvim slobodna. Otuda je seoba Rumuna - ponajviše u Krajinu - bila vrlo česta. Rumunske vlasti su, međutim, nastojale da spreče ove prelaze, zbog čega su Rumuni bili vrlo obazrivi i prelazili bi u Srbiju "potajnim načinom", uglavnom noću.

Maja 1839. godine Popečiteljstvo Inostranih Dela pita Sovet da li "treba zaključiti sa pravitelstvom vlaškim ugovor da se i naši i njihovi begunci natrag vraćati imaju, ili da to bude *ko i do sad, sirječ* niti da se traži onaj koji iz Srbije u Vlašku, niti onaj koji otud ovamo prebegne". Ubrzo je Sovet rešio "u soglasju sa Gospodom Popečiteljima da se, osim zločinaca, niti naši begunci iz Vlaške zahtevaju, niti otud vraćaju".

Interesantno je preseljavanje Rumuna sa Velikog Ostrva (u Dunavu) u Mihailovac. "11. februara 1831. godine došla su "tajnim obrazom" dva kmeta Velikog Ostrva u Poreč sa pismima, koja su, devetorica u ime sviju njihovih seljaka, bila potpisala da se izveste da li će Veliko ostrvo "kojom srećom" pripasti Srbiji, ili će potpasti "pod jaram vlaške zemlje", jer su "Turci već od letos ruke od ostrva Velikog digli", i da razaberu, ako ono ne bi pripalo Srbiji, da li bi se knez Miloš smilovao "dopustiti im na našu stranu, pored Dunava, blizu svojih pritežajemih vinograda, dubrava i livada poseliti im se sa svim seljanima, i u koje vreme pošto oni nikojim načinom u Vlaškoj zemlji ostati ne žele". Posle silne prepiske i neprestanih molbi Velikoostrvljana da pripadnu Srbiji, i posle velikih napora Kneza Miloša za to, on im je, najzad odgovorio da mu sredstva, kojima je mislio i želeo da ih prisajedini Srbiji "nisu za rukom ispala" i da im ne može ništa drugo preporučiti, već da se iz Velikog Ostrva "u Crnu Reku sele, ili da u Ostrvu sudbinu svoju strpljivo snose". Ovi su, međutim, uz molbe knezu Milošu postepeno počeli da prelaze na srpsku stranu. "Mesto na kome se ove rumunske kuće naseliše, nazva serdar Stefan Stojanović po "imenu Mihail-bega (kneza Mihaila) - Mihailovac". Ubrzo je na lađama iz Poreča potajno preseljeno celokupno stanovništvo ovog ostrva zajedno sa njihovim malom (stokom, kukuruzom i pasuljem). Tako je "vlaška vlast bezčelovečnim ugnjetenijama, koja po svemu vlaškom narodu videti se mogu, do toga dovela da su prvi žitelji velikoostrvski, koji su na našu stranu prešli, begati morali".

Svi Velikoostrvljani bili su za tri godine oslobođeni "od sviju tegoba zemaljskih", osim harača i kuluka, ali im ni harač nije naplaćivan sve do 1836. godine. A nešto ranije sagrađena je u Mihailovcu crkva o trošku kneza Miloša.

Pre oslobođenja novih krajeva "Rumuni su dobegavali u slobodnu Srbiju i iz Timoka i Crne Reke". Knez Miloš je ove begunce lepo primao i za neko vreme oslobađao ih od poreza. "Nestalnog temperamenta", kaže Đorđević, mnogi su se od njih, i pored zabrana kneza Miloša, vraćali na stara ognjišta u tursku stranu". Kao što je to učinilo i dosta porodica u Mihailovcu. Juna 1829. pita iz Požarevca knez Kodža Marković kneza Miloša hoće

li naplaćivati porezu i od "bežunara", "to jest Krajinaca i Crnorečana koji su izdohodili i dohode jednako".

U vreme vladavine kneza Miloša doseljavali su se Rumuni i iz Banata, ali ih je bilo mnogo manje nego onih iz Rumunije.

Doseljeni Rumuni su se u Srbiji slobodno nastanjivali, obično po selima u kojima su imali ranije doseljenih rođaka i poznanika ili, pak, u sela u kojima je bilo dovoljno praznog zemljišta. Ali, godine 1835. knez Miloš je naredio da se begunci šalju u Okružje Crnorečko i dalje "samo da se ne bi na granici nahodili".

U zvaničnim aktima ima mnogo vesti o tome da su sa porodicama došli u Srbiju, a da su se posle nekog vremena opet vraćali u Rumuniju, i obratno. Srpske vlasti nisu dozvoljavale odseljavanje u Rumuniju, pa su Rumuni odlazili tajno ili bi obmanjivali srpske vlasti da idu privremeno u Tursku. A neki su zaista bežali i u Tursku.

Među Rumunima u Srbiji dugo su se održali, i za vreme vladavine kneza Miloša, rumunsko bogoslužje i pismenost čiji su nosioci bili rumunski sveštenici, većinom doseljenici iz Rumunije i Banata.

Čak i posle proglašenja crkvene autonomije u Srbiji (1832) bilo je slučajeva da su u istočnoj Srbiji rukopotalagali za sveštenike Rumune koji nisu znali da služe na slovenskom jeziku. Uskoro, međutim, počinju da dolaze učeni bogoslovi i tada su zajedno sa srpskim neukim sveštenicima iščezli i rumunski.

Inače su, ističe na kraju Đorđević, Rumuni u svemu bili ravnopravni sa Srbima i u pogledu zaštite i u pogledu dužnosti i oslobađanja od poreza. Uzimani su, kao i Srbi, u vojnike. A od poreza je bio oslobođen svaki otac koji je sa sobom imao u kući dva oženjena sina, ili kad je ko bio veliki siromah. Dalje su oslobađani, kako to svedoči Vuk Stef. Karadžić, ludi, besomučni, slepi, sakati i bolešljivi ljudi. ■■

ko kontroliše trgovinu otpadom

Pravo građana na ličnu sigurnost i zaštitu svojine

PIŠE: RADE VUKOSAV

Građani plaćaju komunalne usluge, razne takse, poreze, pa imaju pravo na fizičku zaštitu i zaštitu svojine, zaštitu ljske okoline, što, neosporno, spada u *ljudska prava*, a *ljudska prava su sveobuhvatna*. Napomenućemo neke ozbiljne opasnosti koje ljudima prete, opasnosti koje su posledica naše nebrige, lopovluka i nebrige vlasti.

Navešćemo neke opasnosti koje građane vrebaju na pešačkim stazama, kolovozima i drugim javnim površinama u naseljima i na drumovima. Često osvanu otvoreni šahtovi kanalizacije, sa kojih su, preko noći, ukradeni poklopci ili rešetke, pa pešacima, s malo nepažnje, prete upadanje u šaht i lom udova, a vozačima upadanje točka vozila i lom vozila, tešku saobraćajnu nesreću, pa i lančani sudar.

Kradu se i delovi skinutih mostova, zaštitne ograde, bakarni krovovi, delovi elektrovodova, radio i tv repertora, saobraćajni znaci, poklopci i vratanca sa elektro kutija i kućica koje na javnim mestima u naseljima služe za povremenu upotrebu, poklopci na elektro priključcima sa stubova za osvetljenje, čime ostaju ogoljeni priključci pod naponom, predstavljajući opasnost da deca, dirajući, nastradaju od udara struje. Kradu se biste pokojnika sa nadgrobni spomenika na grobljima, pa čak i crkvena zvana i šta još ne. Kako se šokantno osećaju građani kad zateknu grob bez biste njihovih najmilijih. U većini slučajeva se to čini radi prodaje ukradenih predmeta i objekata firmama koje se bave prometom otpada. Poklopci sa šahtova se, pre donošenja na otpad, lome, a ostali predmeti se deformišu ili režu na komade.

Građanin kao pojedinac, ne može biti vlasnik metalnih predmeta i konstrukcija sa infrastrukturnih objekata kao što su: poklopci i rešetke sa šahtova, delovi elektrovoda, saobraćajni znakovi, sigurnosne metalne ograde, stubovi, poklopci za stubove osvetljenja, bakarni

krovovi, delovi građevinskih kranova, željezne traverze, željezničke šine, crkvena zvona, tuđe biste sa nadgrobnihih spomenika, biste sa javnih spomenika i slično. To može biti samo ukradeno, pa firme za promet otpadom ne bi to smele olako kupovati bez službene dokumentacije vlasnika navedenih predmeta. Takve predmete i delove, kao otpad, bi mogli prodavati isključivo njihovi vlasnici kao što su firme i javna preduzeća, uz pečatom overenu i pod brojem i datumom pismenu fakturu – račun. Time bi se uveliko smanjila prodaja krađene robe firmama koje se bave prometom otpada, pa i same krađe. Krađe takvih predmeta bi se uveliko smanjile kad bi kradljivci znali da ih ne mogu unovčiti.

Postoje li neki propisi, pravne norme, koje obavezuju trgovce otpadom da se tih normi pridržavaju? Vode li o tome brigu i nadzor odgovarajuće službe, inspekcije, policija – jednom reči – država? Savremeno društvo proizvodi toliko vrsta otpada (otpadnih materija) da ih je teško nabrojiti, a još teže rasporediti kuda s njima. A to nam je imperativ.

KUĆNI OTPAD je postao problem, kako za čovekovu okolinu, tako i za siroviniski gubitak za industriju, jer se većina tog otpada ne reciklira kao sekundarna sirovina, koji i najbogatije zemlje itekako koriste. Kućni otpad, bez razlike koji je, odlažemo sve u jedan koš i istresamo sve u jedan kontejner i sve to odlazi udrobljeno JKP Čistoći, a bogami i van kontejnera, na divlje deponije, koje su poseban problem. Posebno građevinski šut. Nemao posebne kontejnere za staklo, za papir, za tekstil (vuneni, pamučni, laneni, sintetični), za gume, za tetrapak, za limenke, a posebno ruglo, zbog naše nedoraslosti za poštovanje reda, predstavljaju plastične kese, kojih ima posvuda: oko stambenih zgrada, na ulicama, parkovima, pored saobraćajnica i u prirodi van naselja. Plastične kese i sličan otpad se, u velikim količinama, vidi iz automobila, iz autobusa, voza, a kad je vetrovito, vetar ih, zajedno sa novinama i prašinom sa razgaženih travnjaka, vitla i veša o drvrće, nosi u reke i potoke... Hoćemo li sa ovim ovako rasutim kesama i drugim otpadom u Evropu?! Što je najgore, svi navedeni otpadi se bacaju i u reke!!! Nema takve JKP: Čistoća, nema takve metle koja može održavati čistoću sve dotle dok se ovako ponašamo.

MOTORNA ULJA, iz vozila, pri zameni novim uljima, se izlivaju posvuda; peru se i servisiraju vozila, isto posvuda. I na travnjacima. Po travnjacima se voze i parkiraju vozila, što je prešlo u nekažnjenu naviku; dok se JKP Gradsko zelenilo uporno bori da nam ozelenjava i održava zelene površine; pa umesto da se sadi i uređuje nešto novo, društvo troši novac za ponovno ozelenjavanje oštećenih površina, na račun poreskih obveznika, čemu nema kraja. Ovako, trošeći stalno novac, radnu snagu i vreme na obnavljanje uništenoga, ne možemo i nećemo nikad postati bogato društvo

KRUPNOG OTPADA kao što su olupine automobila, bele tehnike i sl. ima posvuda: na ulicama, pored puteva, u prirodi, pa i u rekama i u potocima. Dotrajalih putničkih i teretnih vagona, na sporednim kolosecima, ima toliko da železare plaću za njima, a železnu rudu uvozimo.

U obrazovanju mladih naraštaja treba više pažnje posvetiti etici i ekologiji.

Državljeni ove zemlje – i kao građani i kao poreski obveznici – imaju pravo da bude zakonima zaštićena njihova sigurnost, njihova imovina, njihova zdrava okolina, bogami, i da se oni sami racionalno ponašaju. To je dužna obezbediti država zakonima i propisima, a odgovarajuće inspekcijske službe vršiti i provoditi nadzor, pa je ovaj apel namenjen državi, lokalnim vlastima i svima nama. ■

Štovano uredništvo,
Glavni urednik Seška Stanojlović

Moj dobri prijatelj Cvitanic Milan, koji dobar dio godine živi u Supetru, mi je dao da pročitam, zajedno sa mojim prijateljima, Vaš cjenjeni list koji ide od ruke do ruke, kao što se ono kaže, k'o narodna pjesma, od usta do usta.

Kako rekoh, Milan Cvitanic dolazi sa lastama, te nama, koji preko njega čitamo Helsinšku povelju, ne preostaje ništa nego čekati da dolete laste, zato odlučih da Vas zamolim, ako je ikako moguće, da i meni ili preko mene nama šaljete Vaš cjenjeni list, koji je glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

Ako je moguće, pošaljite nam i neke stare brojeve bez obzira na godišta izlaženja, bili bismo Vam mnogo zahvalni.

Želim Vam puno zdravlja i nastavite ovako kao do sada, u novoj 2007. godini.

Zahvalni
Zdravko Ljepotić
Supetar na Braču ■

SAOPŠTENJE ZA JAVNOST

U Bijeljini je kasno uveče 22. februara ubijen jedan od osnivača Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj, profesor sociologije, Duško Kondor. Kao dugogodišnji aktivista Odbora, radio je sa mladima iz Bosne i Hercegovine, ali i regiona, na njihovom obrazovanju o ljudskim pravima, nenasilju, izgradnji poverenja i pomirenju.

Njegova tragična smrt, izazvana nemogućnošću da se uspostavi normalan tok života u Biljenini, direktna je posledica činjenice da je lokalna policija ignorisala uporne pokušaje članova Odbora da ukažu na torturu kojoj je Kondor bio izložen gotovo dve godine.

Ovaj užasni događaj opomena je svima u regionu. Činjenica da je ubijen mirovni aktivista alarm je za svako društvo, a naročito za društva u kojima, nakon teških kršenja ljudskih prava, ratnih zločina i genocida, nema nijednog relevantnog pokazatelja da se sa politikom zločina prekinulo. Praksa da se zločinci štite, smatraju herojima, da se pomaže njihovo skrivanje i to od strane onih koji treba da ih hapse, a da mirovni aktivisti ostaju nezaštićeni – mora biti prekinuta.

Ovaj događaj je još jedna garancija da će se stanje bezizlaznog propadanja nesmetano nastaviti i dalje. Stoga, apelujemo na javnost u Srbiji, kao i na sve nadležne institucije, da počnu energično da rade na sprečavanju svih sličnih tendencija, tako što će, pre svega, jasno i glasno preći na dela koja ukazuju da se sa politikom zločina PREKINULO.

Istovremeno, apelujemo na međunarodnu zajednicu i sve njene institucije i predstavnike koji su prisutni u regionu i u Bosni i Hercegovini, da osude ovaj zločin i učine sve da se osigura hvatanje ubica. Međunarodna zajednica ne sme okrenuti glavu od ovog strašnog događaja i ostaviti nezaštićenima usamljene glasove alternative u Republici Srpskoj, već im mora pružiti adekvatnu zaštitu i podršku.

- Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM
- Inicijativa mladih za ljudska prava
- Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Beograd, 23. februar 2007. ■

MONSTRUOZNO URUŠAVANJE SVIH SISTEMA VREDNOSTI - SAOPŠTENJE ZA JAVNOST -

Ubistvo sedamnaestogodišnjeg Branka Nikolića jedno je od najmonstruoznijih svedočanstava urušenog sistema vrednosti kod velikog dela mlade generacije.

Zgrožen brutalnošću ovog zločina, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji ističe da nije dovoljno to što će nadležni organi prema izvršiocima preduzeti zakonom predviđene sankcije, jer se to već samo po sebi podrazumeva. Ono što se, nažalost, u Srbiji još uvek ne podrazumeva jeste da se odgovorne institucije moraju konačno ozbiljno posvetiti sve češćim pojavama rasizma, ksenofobije i nasilja u društvu, naročito među mladim ljudima.

Helsinški odbor još jednom upozorava da je odnos prema Romima jedan od najjasnijih indikatora fašizacije srbijanskog društva. Zato je i svirepo ubistvo mladog Branka Nikolića još jedna tragična posledica nespremnosti političke elite i nesposobnosti ogromnog dela društva da raskinu sa nasleđem zločinačke prošlosti, i da, umesto prećutne amnestije kulture nasilja, energiju mladih ljudi usmeravaju ka pozitivnim vrednostima modernog sveta.

Beograd, 31. januar 2007. ■

JE LI DRŽAVA SRBIJA SPREMNA DA ZAŠTITI SVOJE GRAĐANE - SAOPŠTENJE ZA JAVNOST -

Napad "grupe građana" na predsednika Demokratskog udruženja Roma i aktiviste Udruženja u utorak, 6. februara o.g., kojeg su pripadnici saobraćajne policije na samo pasivno posmatrali, nego i, prema navodima svedoka, verbalno podsticali izjavama tipa "Mnogo su Cigani digli glave" još jedan je od zloslutnih događaja koji su samo u poslednjih desetak dana ilustrovali stepen fašizacije i urušenog sistema vrednosti u srbijanskom društvu.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji zahteva od nadležnih u policiji i drugih državnih organa da podrobno i odgovorno ispituju ceo slučaj koji se teško može okvalifikovati izolovanim incidentom ispoljavanja mržnje, netrpeljivosti i direktne diskriminacije prema svima koji su po nečemu drugačiji. Ovo je još jedan test na kojem će državne institucije pokazati da li je Srbija – "država Srba i ostalih građana koji u njoj žive" – u stanju da funkcioniše kao pravna država i efikasno zaštititi upravo sve svoje građane, na šta se i obavezala novim Ustavom. Test je utoliko značajniji jer su u pitanju državni činovnici i pripadnici policije, koji bi po prirodi posla i logici stvari morali biti u prvim redovima borbe protiv rasizma, ksenofobije i nasilja.

Beograd, 8. februar 2007. ■